

2017 / 1. szám

Börtönügyi Szemle

A Büntetés-végrehajtási Szervezet szakmai és tudományos folyóirata

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

2017/1. SZÁM

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

Megjelenik negyedévente * Harminchatodik évfolyam 1. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. TÓTH TAMÁS

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR
DR. HUSZÁR LÁSZLÓ
DR. KABÓDI CSABA
LEHOCZKI ÁGNES
DR. LŐRINCZ JÓZSEF
DR. MEZEY BARNA
DR. NAGY FERENC
DR. PALLO JÓZSEF
DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF

Olvasószerkesztő:

RUTKAI KATA
KELLNER GERGELY

Nyomdai előkészítés és nyomdai munkálatok:

Duna-Mix Kft., Vác
www.dunamix.hu
Felelős vezető:
SZAKOLCZAI LÓRÁNT
ISSN 1417-4758

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,
Steindl Imre utca 8.
E-mail: szemle@bv.gov.hu

SZÁMUNK SZERZŐI

BALÁZS PÉTER bv. dandártábornok, bv. főtanácsos, intézetparancsnok, Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet

BUDAI GÁBOR doktorjelölt, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola

DR. CZENCZER ORSOLYA PHD. bv. őrnagy, egyetemi docens, tudományos főmunkatárs, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Rendészettudományi Kar, Büntetés-végrehajtási Tanszék

FORGÁCS JUDIT c. bv. alezredes, a Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Karának oktatója

LEHOCZKI ÁGNES bv. őrnagy, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Rendészettudományi Kar Büntetés-végrehajtási Tanszék

PROF. DR. RUZSONYI PÉTER c. bv. dandártábornok, tanszékvezető egyetemi tanár, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Rendészettudományi Kar, Büntetés-végrehajtási Tanszék

SZILASSY ROLAND c. bv. őrnagy, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Fogvatartási Ügyek Szolgálat

SZTODOLA TIBOR c. bv. alezredes, szakoktató, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Büntetés-végrehajtási Tanszék

SZUCSÁKI MELINDA bv. őrnagy, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Fogvatartási Ügyek Szolgálat

Borítófotó: BvOP Fotó – Apró Andrea

Szerkesztőségünk olyan dolgozatokat vár a szerzőktől, amelyek a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot, a fogva tartás, a fogvatartotti népesség sajátosságait, problematikáját a tudományos közvélemény által elfogadott tudományterületek (kriminológia, szociológia, pszichiátria, pszichológiai, vezetélmélet, pedagógia, műszaki tudományok, szakmatörténet stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetért és tartalmáért a szerző vállalja a felelősséget. Kérjük, a kéziratokon tüntessék fel nevüket, munkakörüket, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímeiket és – ha van – tudományos fokozatukat, rendfokozatukat is.

Közlési feltételek

A beérkezett írásokat a szerkesztőség név nélkül továbbítja a bíráló bizottság tagjainak, véleményezés céljából. A megjelenés feltétele ezen tagok támogató véleménye, illetve a szöveg szerzőhöz való visszaküldését követően az átdolgozásra javasolt szövegrészek (ha vannak) javítása.

Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stilizálására, szerkesztésére, esetleges javítására. Amennyiben a beérkezett kézirat nem felel meg a formai követelményeknek, vagy tartalma nem illeszkedik a kiadvány szellemiségéhez, úgy a szerkesztőségnek nem áll módjában megjelentetni azt.

TARTALOM

Tanulmány

- BUDAI GÁBOR:**
Fogvatartottak képzése és foglalkoztatása a Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben 5
Training and employment of the prisoners in the Pálhalma National Prison
- CZENCZER ORSOLYA:**
Veszélyes fiatalok vagy fiatalok veszélyben? – avagy meglátások a gyerekbántalmazás és az erőszakos bűnelkövetés összefüggéseire a reintegráció jegyében 21
Dangerous juveniles or juveniles in danger? – observations regarding the correlation between child abuse and violent crimes in the context of reintegration
- FORGÁCS JUDIT:**
Nevelés a represszió árnyékában – Eszmék és végrehajtás a szovjet és magyar börtönügy '50-es éveiben 35
Education in the shadow of repression – Ideas and implementation in the penal system of the Soviet Union and Hungary in the '50s
- LEHOCZKI ÁGNES – SZUCSÁKI MELINDA:**
A kiégés és a fogvatartottakkal kapcsolatos attitűdök vizsgálata a büntetés-végrehajtás személyi állományának körében 53
Examining burn-out and attitudes toward prisoners among correctional staff
- SZILASSY ROLAND:**
A radikalizációból eredő új kihívások a büntetés-végrehajtásban 73
The challenges of radicalization in the prison service
- SZTODOLA TIBOR:**
Mit vár a biztonság a reintegrációs tisztektől? 87
What does prison security expect from reintegration officers?

Konferenciák, projektek

- RUZSONYI PÉTER:**
Az együttműködés kutatási programja: a reintegrációs tisztek oktatásának, képzésének fejlesztése az eredményes fogvatartotti reintegráció érdekében 101
The research program of cooperation: developing the education and training of reintegration officers for a successful reintegration process

Röviden

- BALÁZS PÉTER:**
Reintegrációs tevékenység, oktatás, felzárkóztatás, börtönszínház 110
- Eseménynaptár 113

Fotó: Fekete Attila
Börtönszínházi találkozó – 2016

FOGVATARTOTTAK KÉPZÉSE ÉS FOGLALKOZTATÁSA A PÁLHALMAI ORSZÁGOS BÜNTETÉS-VÉG-REHAJTÁSI INTÉZETBEN

A fogvatartottak képzése és foglalkoztatása a börtönélet nélkülözhetetlen része. A nemzetközi törvényi szabályozások, valamint a külföldi és a hazai tudományos szakirodalmak is egyaránt kiemelik a munkavégzés nevelő hatását. A munkára történő neveléssel az lehet a fő cél, hogy az elkövetőt a jövőben vissza lehessen tartani az újabb bűncselekmény elkövetésétől, ami joghátránnyal és neveléssel, tehát személyiségformálással érhető el. A nevelés, akár a képzések és a foglalkoztatások során is megvalósulhat, és a személyiségformálás alapvető eszköze lehet a szabadságvesztés büntetés végrehajtásában. A nemzetközi szintéről áttérve a hazai viszonyokra, megállapítható, hogy Magyarországon a rendszerváltást követő évektől megfigyelhető, hogy a fogvatartottak szakmai képzéseinek is egyre inkább figyelembe kellett venni a piaccgazdaság mindenkori munkaerőpiaci igényeit. Ennél fogva a fogvatartottak szakmai képzéseivel kapcsolatban egyre több feladat hárult azokra a gazdasági társaságokra, amelyek a szakmailag felkészült munkatársakkal és a tanműhelyek, gyakorlóhelyek kialakításának lehetőségével rendelkeztek. A piaccgazdaság keretein belül azonban a börtön, mint a fogvatartottak munkáltatója, mindig is nehéz helyzetben volt, hiszen a korszerű és nyereséges tevékenység megszervezése rendkívüli erőfeszítéseket igényel a börtönök gazdasági társaságaitól.

Kulcsszavak: fogvatartott, foglalkoztatás, munkaerőpiac, képzés, nevelés

The training and employment of prisoners is an integral part of prison life. The international legal regulations, as well as foreign and domestic scientific literature emphasize the impact of educational work. The aim of education is to prevent the inmates from committing another criminal offense. This can be achieved by legal restrictions and education, in short: shaping of the personality. Education, can be realized during the training and employment, and is an essential tool. Turning from the international scene to domestic relations, it can be stated that in Hungary since the change of regime, the general rules of the labour market needed to be taken into consideration regarding the prisoner employment as well. In order to employ well-educated prisoners, limited companies needed to pay more attention to the education programs. This requires significant amount of attention from the prison limited companies as employers of the inmates.

Keywords: prisoner, employment, labor market, training, education

Bevezetés

A fogvatartottak képzése és foglalkoztatása a büntetőeljárás nélkülözhetetlen része. A nemzetközi törvényi szabályozások, valamint a külföldi és a hazai tudományos szakirodalmak is egyaránt kiemelik a munkavégzés nevelő hatását. A munkára történő neveléssel az lehet a fő cél, hogy az elkövetőt a jövőben vissza lehessen tartani az újabb bűncselekmény elkövetésétől, ami joghátránnyal és neveléssel – tehát személyiségformálással érhető el. A nevelés akár a képzések és a foglalkoztatások során is megvalósulhat, és a személyiségformálás alapvető eszköze lehet a büntetés-végrehajtás során.

A fogvatartottak képzése Magyarországon a '90-es évek elejétől napjainkig

A bűnelkövetők társadalomba való visszaailleszkedésének, más szóval reintegrációjának¹ elősegítése kulcsfontosságú. Ezen cél elérése többszakértős munka eredményeként valósulhat meg, ezért van szükség a reintegráció keretében nemcsak büntetés-végrehajtási szakemberek, hanem pszichológusok, szociológusok, orvosok, nevelők és más szakemberek segítségére.²

Az oktatási módszerek meghatározása során a fogvatartotti sajátosságokat vizsgálva figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a fogvatartottak nagy része már egyszer kiszorult az oktatásból. Alapvető elvárás, hogy az oktatók kezeljék emberként, tanulóként a fogvatartottakat és legyen a szokásosnál nagyobb türelmük és kitartásuk velük szemben, hiszen oktatásbeli hiányosságuk miatt nehezebben tudják elsajátítani a tananyagot. A pedagógusoknak a szigorúbb szabályok alkalmazása helyett a szakmai és tárgyi ismereteken túl a tanuló felé a szokásosnál nagyobb empátiával, érzékenységgel kell fordulniuk, *„elengedhetetlen, hogy a tanári szerep gyakorlása mellett tanácsadóként is megjelenjenek.”* – fogalmaz Maurer.³

A fogvatartottak nevelésének kerete a börtönrezsím. A börtönrezsím a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának módját jelenti, amely magába foglalja a fogvatartott életmódjának, életrendjének, a bánásmódnak, a jogok és kötelezettségek terjedelmének és gyakorlatának milyenségét. Az európai gyakorlatokat tekintve alapvetően négyféle börtönrezsím különíthető el: szigorúan őrzött, magas biztonsági fokozatú, illetve közepes biztonsági fokozatú zárt rezsím; valamint félig nyitott és teljesen nyitott rezsím. A börtönrezsímek fizikai elkülönítése megvalósulhat az intézetek, illetve egyazon intézet egymástól elválasztható részei között.⁴

Az oktatás talán a legfontosabb reszocializációs⁵ eljárás. Az elítéltek oktatásának, illetve szakképzésének évszázados hagyománya van. Már a XIX. században megál-

1 Helyreállítás, visszaállítás, visszahelyezés

2 Ruzsonyi P. (1997) p. 15.

3 Maurer P. (2011) p. 31.

4 Palló J., Törőcsik B. (2011) p. 24.

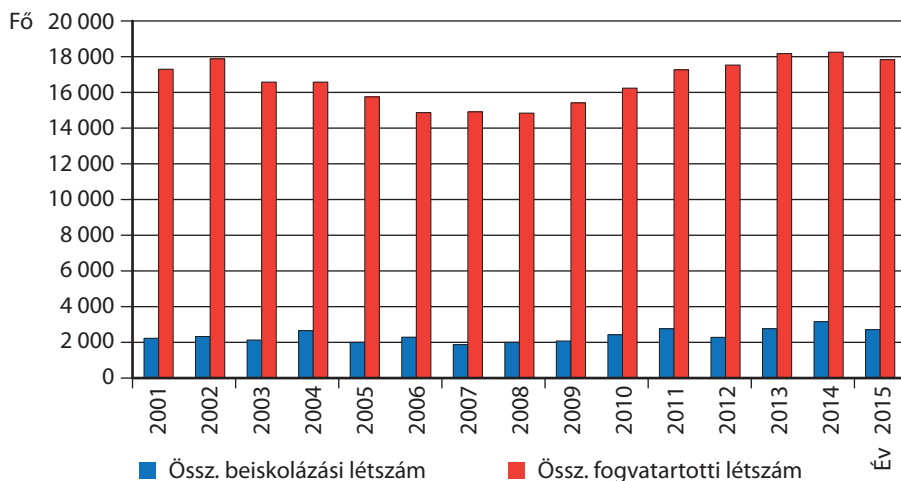
5 A szocializáció a társadalomba való beilleszkedés folyamata. Megkülönböztethető az elsődleges és másodlagos, korrekciós szocializáció (reszocializáció)

lapították, hogy a szabadulás után a volt elítéltek legalább egy része azért követett el újabb bűncselekményeket, mert nem rendelkezett a legális munkavállaláshoz szükséges tudással, ismeretekkel. A XX. század második felére már minden fejlett ország büntetés-végrehajtása biztosította a tanulás lehetőségét az elítéltek számára.⁶

Magyarországon a fogvatartottak túlnyomó többsége nem rendelkezik szakképzettséggel, sőt az alapfokú általános iskolai végzettség tekintetében is hiányosságai vannak. Ezeknek az embereknek a polgári életben pozitív célkitűzéseik nem igen voltak, legnagyobb részük állandó munkahellyel nem rendelkezett, csak időszakos vagy alkalmi munkát végzett.⁷

A fenti tényezők is arra mutatnak rá, hogy a bűnelkövetők többségénél a normál szocializációs folyamatokban zavarok keletkeztek.⁸

Más-más sajátosságok jellemzik az alapfokú és a középfokú oktatás biztosításának lehetőségét a büntetés-végrehajtási intézetekben. Az alapfokú iskolai végzettség megszerzése különösen támogatott, ezért az alapfokú oktatásban részt vevők tanszereit, tankönyveit és az oktatás egyéb költségeit a Büntetés-végrehajtási Szervezet biztosítja. Az alapfokú és a középfokú képzési lehetőségeken túlmenően középfokú-szakmai képzés és felsőfokú oktatás is elérhető a fogvatartottak számára hazánkban. 2001-től megfigyelhető, hogy a képzési programokon tanulók száma folyamatosan növekvő tendenciát mutat. A magyarországi tendenciákat az 1. számú ábrán szemléltettem:

1. számú ábra: A magyarországi összes fogvatartotti létszám és az összes fogvatartotti beiskolázási létszám mutatói az összes képzési programban, 2001-2015 (Fő/Év)⁹

A fogvatartottak szabadulás utáni, munkaerőpiacon való elhelyezkedésére ma már döntően akkor van esély, ha a szabaduló elítélt rendelkezik valamilyen szak-képzettséggel. Az elítéltek középfokú oktatására – szakképzésére – vonatkozóan a

6 Szegál B. (2006) p. 34.

7 Domboróczky G. (1981) p. 43.

8 Bocsi A. (2000) p. 21.

9 Forrás: BvOP Központi adatkérés, Saját szerkesztés

jogalkotó előírja, hogy a képzését elsősorban meghatározott körbe tartozó szakmákban kell megszervezni. Így hatékonysági szempontból megkérdőjelezhetetlen módon azok a képzések preferáltak, amelyek a fogvatartottak büntetés-végrehajtási intézetben folyó tevékenységét, vagy szabadulásuk utáni elhelyezkedését biztosítják.¹⁰

A folyamatos oktatás, képzés nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a munkaadók és a munkavállalók lépést tudjanak tartani a fejlődő technikai-technológiai folyamatokkal. A büntetés-végrehajtási intézetekben szabadságvesztésüket töltő fogvatartottak ebből a szempontból többszörösen hátrányos helyzetben vannak. Egyrészt a hosszú tartamú szabadságvesztést töltő, vagy a többszörösen visszaeső fogvatartottak esetében sok esetben előfordul, hogy „elhalt szakmával” (korszerűtlen) rendelkeznek. A rendszerváltás előtt nagy létszámmal oktatott szakmák, mint a vájár, vasbetonszerelő stb. mára már kevésbé, vagy egyáltalán nem keresettek a munkaerőpiacon. Másrészt a fogvatartottak egyik leggyakoribb kulcsproblémája, hogy már gyerekkorukban, kamaszkorukban a közoktatási rendszerből kiestek, iskoláikat nem, vagy nem jó eredménnyel fejezték be.

A fogvatartottak szakmai képzése

A '90-es évek elejétől megfigyelhető hazánkban, hogy a fogvatartottak foglalkoztatottságának növekvő súlyú területe lett az oktatás és a képzés. A büntetés-végrehajtás által kínált lehetőségekhez képest a '90-es évek közepén csekélynek mondható a fogvatartottak érdeklődése a középszintű tanulmányok folytatására.

A fogvatartottak szakmai képzésével szemben támasztható elvi követelmény, hogy vegye figyelembe a munkaerő-piaci igényeket. A '90-es években kialakult hazai gyakorlatban főképpen a rövid tartamú munkaerő-piaci képzések váltak elterjedté. A cél itt olyan szakmák kiválasztása, amelyek rövid idő alatt, intenzíven elsajátítható elméleti és gyakorlati ismereteket közvetítenek és államilag elismert végzettséget adnak. (Ezek körét az Országos Képzési Jegyzék tartalmazza.)

A szakmai képzések gyakorlati akadályai között megemlíthető a munkaerő-piaci igények gyors változása, a fogvatartottaknak a szakképzésnél alapkövetelményként jelentkező általános képzettségbeli hiánya, a büntetés rövid időtartama, valamint a képzés jelentős költségvonzatai. A fejlett piacgazdasággal rendelkező országokban sem fűznek túlzott illúziókat a szabadultak könnyű elhelyezkedéséhez, ennek ellenére nem mondanak le a szakmai képzés széles skálájának kínálatáról, mert annak nem csupán közvetlen elhelyezkedést elősegítő hasznát, hanem szélesebb műveltséget nyújtó, személyiségfejlesztő hatását is nagyra értékelik.¹¹

Az iskolarendszeren kívüli szakképzés az alapfokú képzésre épülve és azt kiegészítve a fogvatartottak társadalmi reintegrációját szolgálja, a büntetés-végrehajtási intézetek falai között viszonylag egyszerűbb képzési modellt testesíti meg az iskolarendszerű szakképzéshez képest. Lényegesen rövidebb a képzési idő, mint az iskolarendszerű szakképzések esetében. A képzés csak a szakmai ismeretek elsajátítására korlátozódik, a szakmával kapcsolatos tudás megszerzése kap több-kevesebb hang-

¹⁰ Takács-Miklósi M. (2015) p. 18.

¹¹ Lőrinc J., Nagy F. (1997) p. 92.

súlyt attól függően, hogy betanító vagy OKJ-s képzésről van-e szó. Az oktatáshoz a jogszabályok és a személyi állomány teremtik meg azokat a kedvező feltételeket, amelyek következtében ezek a képzések eredményesek lehetnek.¹²

Az Országos Képzési Jegyzék jelentősen megnehezíti a börtönökben a szakképzések lebonyolítását. A jegyzék olyan képzési előírásokat, illetve elemeket ír elő, amelyek tárgyi és gyakorlati feltételeit „börtönkeretek” között nehézkes a képzést végző intézményeknek megvalósítani. Sajnálatos, hogy a képzési jegyzék összeállításában nem emelik ki a büntetésüket töltő, később munkavállalóként a munkaerő-piacon megjelenő embereket.

A büntetés-végrehajtás képzései az Európai Unióban

A különböző képzési formákban való részvétel az Európai Unió legtöbb országában a munkavégzéssel azonos rangú, sőt néhány országban, mint például Hollandia, a képzésnek egyre nagyobb szerepet szánanak. Gyakran viszont a fogvatartottak számára megfelelő – kiváltképp a szabadon bocsátás utáni időszakra hasznosítható – képzési programokat nem biztosítanak. Másrészt pedig a fogvatartottaknak csupán kis hányada van abban a helyzetben, hogy az ilyen kurzusokat kitartással és sikerrel elvégezze. Mindezek ellenére több okból is helyénvaló komoly erőforrásokat biztosítani a fogvatartottak képzésére, művelődésére, ha szükséges, azon túlmenően is, ami a börtönön kívül élő szabad emberek számára rendelkezésre állhat.¹³

Mivel a normálistól eltérő börtönkörnyezet károsan hat a személyiségre, ezt a hátrányos hatást enyhítheti a fogvatartottak oktatása, művelődése. A fogvatartottak jó részének igen korlátozott és negatív múltbéli oktatási-nevelési tapasztalatai vannak, és ezt a művelődési hátrányt valamelyest orvosolni lehet a börtönben. Az oktatással, a művelődéssel ösztönözni és támogatni lehet azokat, akik igyekeznek hátat fordítani a bűnelkövetésnek. Az anyagi jellegű megfontolásokkal összefüggésben leszögezhető, hogy a képzési, művelődési költségek általában alacsonyak a börtön általános fenntartási költségeihez képest.¹⁴

A fogvatartottak foglalkoztatása Magyarországon a '90-es évek elejétől napjainkig

A büntetés-végrehajtási foglalkoztatás a mindenkori törvényi előírásoknak¹⁵ megfelelően kell, hogy megvalósuljon. „A foglalkoztatással (munkáltatással) kapcsolatos

12 Novák Z. (2004) p. 54.

13 Lőrinc J., Nagy F. (1997) p. 20.

14 Lőrinc J., Nagy F. (1997) p. 21.

15 2013. évi CCXL. törvény 83. § (3): Az elítéltek társadalmi beilleszkedését elősegítő reintegrációs tevékenységet a végrehajtásért felelős szerv – önállóan vagy más szervezetekkel együttműködve – az elítéltek munkáltatása, munkaterápiás foglalkoztatása, továbbá általános iskolai, illetve középfokú iskolai oktatása, felsőfokú tanulmányok végzése, szakképzése, szakmai gyakorlat megszerzése, valamint egyéb reintegrációs programok által biztosítja. A végrehajtásért felelős szerv a reintegrációs tevékenységet az elítélt személyéhez igazodó szakmai módszerekkel végzi. (A 2014. évi LXXII. törvény 161. § (12) szerint módosított szöveggel lépett hatályba.)

ideák megvalósítása a „börtönmunka” menedzselése útján valósul meg, amely magában foglalja a munkáltatás megszervezésének különböző formáit, a munkatevékenységek felügyeletét és végrehajtását.¹⁶

A távolibb célú nevelési eszközök között mind az európai, mind a magyar büntetés-végrehajtási jogi szabályozásban a munkáltatás foglalja el a központi helyet. A büntetés-végrehajtási hatóságoknak arra kell tehát törekedniük, hogy a fogvatartottakat elegendő és hasznos munkával lássák el. Hasznosnak az a munka tekinthető, amely fejleszti, vagy legalábbis szinten tartja a fogvatartott azon fizikai és szellemi képességeit, amelyek segítségével a szabadulás után érvényesülhet a munkaerőpiacon – olvasható a Börtön szabályokban^{17, 18}

A fogvatartottak munkáltatásának Magyarországon – csekély szervezeti változásokkal – két alapvető formája alakult ki 1948 óta: a vállalati és a költségvetési. A hangsúly egészen a '90-es évek végéig a tömeges létszámot foglalkoztató nagyüzemi rendszerű vállalati gazdálkodáson volt. A Bv. vállalatok gazdálkodása szinte kizárólagosan a fogvatartottak termelőmunkában való részvételére épült. A vállalati termelésben nem csupán piaci szempontok érvényesültek, hanem az is, hogy a fogvatartottak megszokják a rendszeres életvitelt és a rendszeres munkavégzést.

A munkára nevelés feltételeit és eszközeit – a büntetési célkitűzések elérése szempontjából – az elítéltek szabadságvesztés büntetésének végrehajtási szakában, a személyiségváltozás elérésének valóra váltását csak a neveléstudomány (pedagógiai tudomány), ezen belül is a kriminálpedagógia módszereivel lehet elérni.¹⁹

A fogvatartottak szakmai képzésével szemben támasztható elvi követelmény az, hogy vegye figyelembe a munkaerő-piaci igényeket. A '90-es években kialakult hazai gyakorlatban főképpen a rövid időtartamú képzések váltak elterjedté.²⁰

A '90-es évek elején jelentősen megváltozott a Bv. vállalatok gazdálkodási feltételrendszere. A társadalomban végbemenő változások, valamint ennek következtében a gazdasági változások – a piaci körülmények szigorodása – új helyzet elé állították a Bv. vállalatokat. A munkanélküliség megjelenésével a munkaerő-kereslet szinte átmenet nélkül, zuhanásszerűen visszaesett, ezért a külső munkáltatás minimális szintre szorult vissza.

A külföldre nyitással olyan áruk érkeztek be tömegesen és olcsón az országba, amelyek előállítását a Bv. vállalatok fő profiljába tartozott. Az általános gazdaságpénzügyi válság erős hatást gyakorolt a Bv. vállalatok gazdálkodására.²¹

A magyar büntetés-végrehajtás által szervezett munkáltatás központi problémája a büntetés- végrehajtási vállalatok helyzete, lehetőségei és a velük szemben támasztott reszocializációs és gazdasági követelmények közötti ellentmondás. A fogvatartottak munkáltatásának megszervezését, működtetését nem lehet egyedül a büntetés-végrehajtás felelősségévé tenni oly módon, hogy ebben a szférában is kizárólag a piaci termelés törvényszerűségei és szabályozói érvényesüljenek. A fogvatartottak mun-

16 Palló J. (2010) p. 35.

17 Börtön szabályok, 26. 2. Szabály.

18 Palló J., Törőcsik B. (2011) p. 26.

19 Domboróczky G. (1981) p. 40.

20 Nagy G. (2001) p. 24.

21 Nagy G. (2001) p. 28.

káztatása állami feladat, amely preferenciák, költségvetési támogatások, szubvenciók nélkül nem töltheti be feladatát.²²

Feltételezhető, hogy a börtönben történő rendszeres munkavégzés a reszocializáció egyik leghatásosabb módszere. A börtönben végzett munkának rövid távú hatásai az alábbiak lehetnek: tartalmas időöltés, konfliktusok és feszültségek megelőzése, illetve levezetése, új szakmai és szociális készségek elsajátításának lehetősége, pénzkereseti lehetőség. Emellett a munka az elítélt személyiségére is gyakorolhat többféle hatást, serkenti a szociális teljesítménymotivációt, valódi munkatapasztalathoz segíti az elítéltet (olykor életében először), felébreszti érdeklődését a bűnözői életmóddal szembeni alternatív életvezetés iránt.

Mindez azonban csak akkor várható el, ha a börtön biztosítja a tartalmas, eredményes munkavégzés lehetőségét. A piacgazdaság keretein belül azonban a börtön – mint a fogvatartottak munkáltatója – nehéz helyzetben van. Korszerű, igényes, nyereséges tevékenység megszervezése rendkívüli erőfeszítéseket igényel a börtönök gazdasági társaságaitól. Az olcsó munkaerő szinte az egyetlen, egyértelműen előnyös adottsága egy ilyen vállalatnak.²³

A büntetés-végrehajtási intézetek többségének komoly szervezési feladatot jelent a fogvatartottak foglalkoztatása²⁴. A jogszabályban előírt munkavégzéshez való jog érvényesülésének objektív és szubjektív akadályai egyaránt vannak. Az objektív nehézségek közül meghatározó a fogvatartotti állomány létszámához igazodó megfelelő munkalehetőség hiánya. A legnagyobb gondot a vállalkozások, intézmények megrendeléseinek csökkenése jelenti. A magánvállalkozások nem szívesen dolgoztatnak Bv. intézetben fogva tartott munkaerőt, annak ellenére, hogy a foglalkoztatásnak lényegesen kedvezőbb költségvonzata lenne. A külső foglalkoztatásra szintén kevés a lehetőség, bár ez területileg eltérő. Komoly nehézség forrása az intézeteknél tapasztalható telítettség is, amely miatt a relatíve több fogvatartottra kevesebb munkahely jut.

A fogvatartottaknak akkor van nagyobb esélyük a munkáltatásra, ha valamilyen szakképzettséggel, szakmai gyakorlattal rendelkeznek. A fogvatartottak jelentős része azonban iskolázatlan, szakképzetlen, legfeljebb segédmunkásként vagy mezőgazdasági idénymunkásként foglalkoztatható. További akadály a munkáltatásnak az is, hogy a fogvatartottak egészségi állapota az átlagnépességnél rosszabb, így gyakran csak könnyű fizikai munkát végezhetnek. Külön gondot jelent a csökkent vagy megváltozott munkaképességűek foglalkoztatása, az állapotuknak megfelelő munka hiánya.²⁵

22 Fekete M. (1994)

23 Szegál B. (2006) p. 26.

24 A foglalkoztatás keretében a Bv. szervezet biztosítja:

„a) az alapfokú iskolai oktatást;

b) a szakirányú képzést;

c) a munkáltatást;

d) a terápiás foglalkoztatást;

e) a művelődési, a szabadidős, a sport, továbbá a személyiségfejlesztő és gyógyító, rehabilitációs programokon való részvétel lehetőségét.” [6/1996. (VII. 12.) IM rendelet].

25 Budai I. (2009) p. 13.

A büntetés-végrehajtási munkáltatás az Európai Unióban

A büntetés-végrehajtási munkáltatást Európa-szerte a szabadságvesztésüket töltő elítéltek kezelésének integráns részeként értékelik. A büntetés-végrehajtási szakirodalomban külön kiemelik, hogy a munkáltatás pozitív perspektívát kínál a fogvatartottak számára, csökkenti az ön- és másokra veszélyes magatartásformák elterjedésének kockázatát, valamint fejleszti a készségeket, és megtanít az elvégzett munka tiszteletére. Az szinte már közhelyszerű megállapítás, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek fogvatartotti állományának nagy része még soha nem került kapcsolatba a munka világával, vagy legalábbis a fogvatartása kezdete előtt régen kiesett onnan, ezért a munkáltatás a sikeres reintegrációnak is az egyik előfeltétele.²⁶

Lőrinc József és Nagy Ferenc szerzőpáros több európai országban – többek között Ausztria, Dánia, Svédország, Hollandia, Németország és Svájc – megfigyelt példák alapján ír arról, hogy a legtöbb államban jogilag szabályozott formában munkakötelezettség érvényesül az elítéltekkel szemben. Rámutatnak továbbá arra is, hogy a foglalkoztatás a gyakorlatban a felsorolt országokban jobbra büntetési és fegyelmezési funkciót tölt be, és nevelési jelentősége már kevésbé érvényesül. Mindenekelőtt a zárt végrehajtási intézetekben dominál az egyszerű munkafolyamatok végzetése, amely rendszerint a monotónia és a rosszul fizettség miatt nem motiváló, illetve nem a pozitív hozzáállást segíti elő. A jogerősen még el nem ítélt fogvatartottak munkára nem kötelezhetőek, a végrehajtási intézetek tisztán tartását és ellátását szolgáló, alkalmoszerű munkát kivéve. Kérelemre azonban részt vehetnek – munkalehetőség esetén – a termelőmunkában, amelyért díjazás illeti meg őket.²⁷

A fogvatartottak munkaerőpiaci esélyei a szabadulásukat követően

A szabadulásra történő felkészítésnek a legfontosabb eszközei a képzés és az oktatás. A büntetés-végrehajtásnak nem feladata (és nem is képes arra), hogy az egyén szociális körülményeit alapvetően megváltoztassa, de arra képesnek kell lennie, hogy minél több elítéltet meggyőzzön arról, hogy önmagát fejleszteni és tanulni is képes.

Ha a fogvatartottak nem végzik el a büntetés-végrehajtási intézetekben legalább az általános iskolát, illetve nem részesülnek szakmai képzésben, akkor szabadulásuk után nincsen reális biztosítéka munkavállalásuknak és a társadalomba történő visszailleszkedésüknek sem.²⁸

A fogvatartottak oktatásába fektetett pénz ellenértéke a reszocializációs folyamatban mutatkozik meg. Ennek következtében az oktatás minőségét, eredményességét, hatékonyságát leginkább a szabadulás utáni életpálya, az újabb bűncselekmények el nem követése, illetve a büntetlen életmód alapján lehet megítélni.²⁹

26 Palló J. (2010) p. 35.

27 Lőrinc J., Nagy F. (1997) p. 19.

28 Bocsi A. (2000) p. 37.

29 Csáki A., Mészáros M. (2012) p. 53.

Csáki és Mészáros kutatásuk egyik részeredményeként azt látták, hogy a cégek fele már az álláshirdetés vagy az állásinterjú során is kéri az erkölcsi bizonyítványt. A példaként hozott kutatás nem tekinthető reprezentatívnak, viszont az eredményei igazolják azt a feltevést, miszerint a „tisztta” erkölcsi bizonyítvány hiánya jelentősen megnehezíti a szabadult emberek munkaerő-piaci és társadalmi beilleszkedését.

A Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási intézet rövid bemutatása

Az alábbiakban a Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet rövid fejlődéstörténetét és működésének legfontosabb jellemzőit mutatom be.

1949-ben 600 holdon alakult meg a Bernátkúti Állami Gazdaság és 1950-ben kezdődött meg a fogvatartottak munkáltatása. 1954-ben létrejött a Pálhalmai Bv. Munkahely Parancsnokság, Pálhalma központtal. A gazdaság a zirci apátság egykori földjén kezdte meg a gazdálkodást, majd 1957-ben a Pálhalmai Célgazdaság elnevezést kapta. A Dunai Vasművel közösen hozták létre a lemezfeldolgozó üzemet 1966-ban. Ez volt a kezdete annak a napjainkig tartó folyamatnak, amely a nagyüzemi mezőgazdaság mellett ipari foglalkoztatást hozott létre. Az 1970-es évek második felében az állattenyésztés volt a gazdaság legjövedelmezőbb ágazata. Ma a Pálhalmai Agrospeciál Kft. keretében foglalkoztatják a fogvatartottakat, főként mezőgazdasági jellegű munkával. A gazdasági fejlesztésekkel párhuzamosan növekvő fogvatartotti létszám megkövetelte az intézet bővítését is. A korszerű körletkialakítás az 1972-ben átadott, Dunai Vasmű támogatásával épített szálláskörlettel kezdődött. A koncentráció következtében kialakult az intézet mai szervezete: három alegységben töltik a fogvatartottak a büntetésüket. A börtönkomplexum objektumai egymástól 4-5 km-re helyezkednek el.³⁰

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által közölt adatok szerint 2008-ban a magyar börtönpopuláció 10%-át őrizték a pálhalmai nagy börtönkomplexumban. A központi irányítás az ötvenes évektől mindig Pálhalmáról történt. A fogvatartottak közül 700-750 férfi az ettől 2 kilométerre lévő, 1972-ben alapított Sándorházán, 250-300 nő az 1980-ban felépült 11 kilométerre fekvő Mélykúton, s 450-500 férfi a 6 kilométerre lévő legrégebbi objektumban, Bernátkúton volt elhelyezve. A fogvatartottak zöme (82%-uk) börtön fokozatba volt sorolva, és meglepően sok, 86%-uk dolgozott és tanult.

Fogvatartottak foglalkoztatása és képzése a Pálhalmai Országos Bv. Intézetben

Fogvatartottak foglalkoztatása

A fogvatartottak foglalkoztatása irányulhat törvény által előírt kötelező munkák elvégzésére (díjazás nélkül), illetve díjazás ellenében történő munkaáttáásra. Az utóbbi

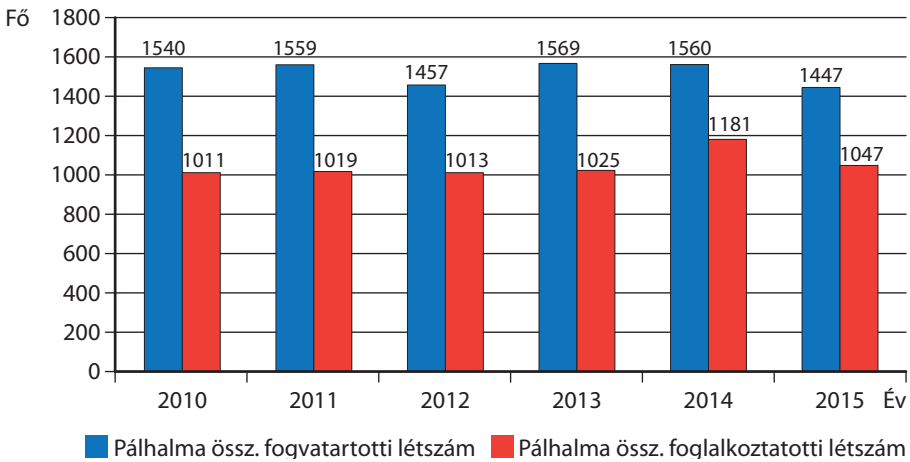
³⁰ Lőrinc J., Nagy F. (1997) p. 211.

költségvetési keretek között, illetve gazdasági társaságokban történő munkáltatással is megvalósulhat. A két foglalkoztatási területen dolgozók létszámának megoszlását az 1. számú táblázatban mutatom be.

Év	Átlag-létszám	Munkára kötelezett	Össz. foglalkoztatott	Nem dolgozó	Kft. dolgozó	Költségv. dolgozó
2012	1559 fő	1313 fő	1019 fő	537 fő	574 fő	268 fő
2013	1457 fő	1343 fő	1013 fő	410 fő	764 fő	249 fő
2014	1569 fő	1344 fő	1025 fő	319 fő	759 fő	266 fő
2015	1560 fő	1315 fő	1181 fő	379 fő	877 fő	304 fő
2016	1447 fő	1176 fő	1047 fő	396 fő	799 fő	248 fő

1. számú táblázat: Foglalkoztatási arány a Pálhalmi Országos Bv. Intézetben (2012-2016)³¹

A Pálhalmi Büntetés-végrehajtási Intézetre vonatkozó összefoglalkoztatotti létszámadatok a 2. számú ábrán szemléltetem:

2. számú ábra: A Pálhalmi Országos Bv. Intézet összefogvatartotti és az összefoglalkoztatotti létszámadatai (2010-2015), saját szerkesztés³²

Gazdasági társaságokban történő foglalkoztatás

A fogvatartottak díjazás ellenében történő munkáltatását a Pálhalmi Agrospeciál Kft. biztosítja. A Pálhalmi Agrospeciál Kft. – a 126/92 (VII.28) Kormányrendelet alapján – 1994. január 1-jén alakult meg a Pálhalmi Célgazdaság teljes körű jogutódjaként. A tulajdonosi jogokat a mindenkori állami vagyon felügyeletéért felelős miniszter gyakorolja.

31 Forrás: Pálhalmi Országos Bv. Intézet, Adatkérés

32 Forrás: Pálhalmi Országos Bv. Intézet, Adatkérés

A Pálhalmai Agrospeciál Kft-re jellemző, hogy a dunaújvárosi térség legnagyobb foglalkoztatói között tartják számon, öt éve 310 szabad munkavállalót és 828 rabmunkást mutatott ki a munkaügyi statisztika.³³

A 2. számú táblázatban szemléltetem a fogvatartottak foglalkoztatásának lehetőségeit a Pálhalmai Agrospeciál Kft-nél.

Munkavégzés helye	Fő	Munkavégzés helye	Fő
Acélszerkezeti és horganyozó üzem	165	Lámpaüzem	15
Szarvasmarha tenyésztés	157	Karbantartó Üzem	13
PC Bontó	101	Szárító Üzem	11
Növénytermesztés	82	Gépműhely	10
Mosoda	80	Aszalt gyümölcs csomagoló	10
Sértéstenyésztési Osztály	64	Biogáz Üzem	10
DUTEX	30	Őri konyha	9
Orvosi	20	Bolt	3
Keverő Üzem	19		

2. számú táblázat: A gazdasági társaságban (Pálhalmai Agrospeciál Kft.) foglalkoztatott fogvatartottak száma.³⁴

Költségvetési keretek között történő foglalkoztatás

A 3. számú táblázatban szemléltetem a fogvatartottak költségvetési keretek között történő munkáltatásának lehetőségeit.

Munkavégzés helye	Fő	Munkavégzés helye	Fő
Fogvatartotti konyha	74	Körlet raktár	8
Karbantartó műhely	67	Központi raktár	6
Házi munkás	23	Területi fenntartók	6
Vízügy	12	Takarító	6
Szennyvíz telep	10	Papírgyár	4
Garázs	9	Élelmiszer raktár	4
Papírfeldolgozó Üzem	8	Varroda	3
Felszerelési raktár	8		

3. számú táblázat: A Pálhalmai Országos Bv. Intézetben költségvetési keretek között történő foglalkoztatási lehetőségek³⁵

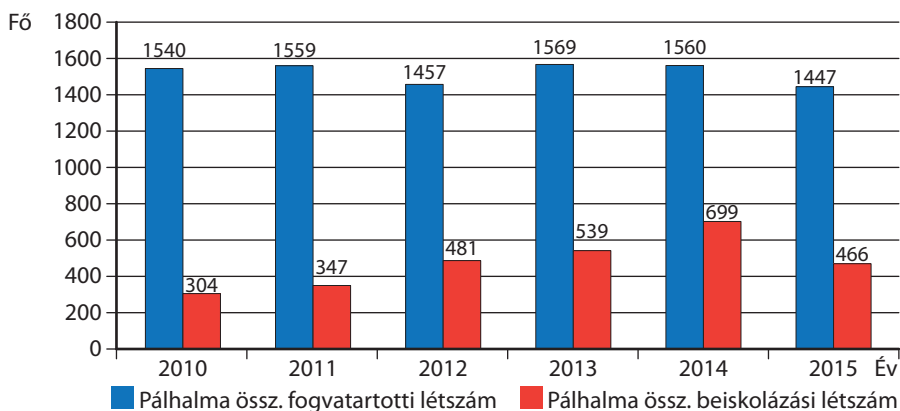
33 Heinrich-Tamácska P. (2013) p. 232.

34 Forrás: Pálhalmai Országos Bv Intézet, adatkérés, 2016. évi adatok

35 Forrás: Pálhalmai Országos Bv Intézet, adatkérés, 2016. évi adatok

Fogvatartottak képzése

A Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben szervezett iskolarendszerű képzéseknek hosszú időre visszatekintő múltja van, amelyből jelen tanulmányomban csak az elmúlt hat évet szemléltetem. Az Intézet mindegyik alegységében működik általános iskolai oktatás. 2010-2014-ig az összes képzési programon emelkedő tendencia látható a fogvatartottak részvételét illetően. A Pálhalmi Országos Bv Intézet fogvatartottjai körében megvalósult képzéseket szemléltetem a 3. számú ábrán:

3. számú ábra: A Pálhalmi Országos Bv Intézet összfogvatartotti létszáma és a képzésben részt vevő fogvatartotti létszám alakulása az összes képzési programon, 2010-2015, (Fő/Év)³⁶

A fogvatartottak alapfokú és középfokú oktatását és képzését a Pannon Oktatási Központ Gimnázium, Általános és Szakképző Iskola látja el. Az Intézet minden évben – a pályázati lehetőségek kihasználásával – több OKJ-s tanfolyamot is szervez, lehetőség szerint azon szakmák körében, amelyeket az elítélt tud hasznosítani a civil életben és elősegíti beilleszkedését a társadalomba. Az elmúlt évek képzéseit sorolom fel – a teljesség igénye nélkül – az alábbiakban: betanított szakács, kazánfűtő (OKJ-s), gépi fejtő (betanított), sertéstenyésztő (betanított), alapfokú gépiró, szövegszerkesztő.

A Pálhalmi Országos Bv. Intézetben a fogvatartottak részére nyújtott képzési lehetőségeket a 4. számú táblázatban mutatom be.

2010/11-es tanév	Sándorháza	Bernátkút	Mélykút	Összesen (Fő)
Általános iskola	46	43	62	151
Középiskola	48	0	38	86
Gyorséttermi eladó	21	0	0	21
Térburkoló	20	0	0	20
Zöldségtermesztő	0	0	26	26
				304

36 Forrás: Pálhalmi Országos Bv Intézet, adatkérés, saját szerkesztés

2012/13-as tanév	Sándorháza	Bernátkút	Mélykút	Összesen (Fő)
Általános iskola	58	31	106	195
Középiskola	120	41	60	221
Zöldségtermesztő	0	0	25	25
Gyorséttermi eladó	20	20	0	40
				481

2013/14-es tanév	Sándorháza	Bernátkút	Mélykút	Összesen (Fő)
Általános iskola	48	35	85	168
Középiskola	111	25	73	209
Burkoló	10	10	0	20
Szobafestő	10	10	0	20
Szakács	0	0	15	15
Vendéglátó-eladó	32	33	0	65
Szociális gondozó és ápoló	0	0	42	42
				539

2014/15-ös tanév	Sándorháza	Bernátkút	Mélykút	Összesen (Fő)
Általános iskola	77	77	72	226
Középiskola	98	73	74	245
Szobafestő	19	16	0	35
Térburkoló	18	0	0	18
Emelőgépkézeli	0	17	0	17
Vendéglátó-eladó	27	34	33	94
Szociális gondozó és ápoló	0	0	44	44
Textiltermék-összeállító	0	0	20	20
				699

2015/16-os tanév	Sándorháza	Bernátkút	Mélykút	Összesen (Fő)
Általános iskola	72	45	80	197
Középiskola	83	84	76	243
Vendéglátó-eladó	0	0	26	26
				466

4. számú táblázat: A Pálhalmi Országos Bv. Intézetben a fogvatartottak részére nyújtott képzési lehetőségek a 2010/11-2015/16 tanévekben.³⁷

37 Forrás: Pálhalmi Országos Bv. Intézet, adatkérés

A Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben megvalósuló képzések létszámadatait a 2010-2015 közötti időszakra vonatkozóan az alábbiakban jellemzem. A 2010/11-es tanévben a legmagasabb az általános iskolába beiskoláztottak létszáma volt, összesen 151 fő kezdte meg tanulmányait, majd 78 fő fejezte be a képzést. Összesen 304 fő fogvatartott járt iskolába, ebből 185 fő zárta sikeresen a tanévet. 2010/11-ben gyorséttermi eladó, térburkoló és zöldségtermesztő képzésen is részt vehettek a fogvatartottak, utóbbira csak nők járhattak. A 2012/13-as tanévben a létszámadatok terén az általános iskola vezető szerepét átvette a középiskolába beiskoláztottak száma. Míg általános iskolába összesen 195 fő járt, addig középiskolába 221 fő fogvatartottat iskoláztak be. Összesítve a beiskoláztottak létszámát, 481 főt iskoláztak be, amelyből 254-en fejezték be az adott osztályt. A 2013/14-es tanévben a fogvatartottak új képzési lehetőségek közül választhattak, indítottak burkoló, szobafestő, szakács, vendéglátó-eladó, illetve szociális gondozó és ápoló képzést. Általános iskolában összesen 168 fő kezdte meg tanulmányait és 115-en fejezték be azt. Középiskolába 209 főt iskoláztak be, ebből 179 fő zárta sikeresen az évet. A 2014/15-ös tanévben a fogvatartottak választhattak szobafestő, térburkoló, emelőgépkezelő, vendéglátó-eladó, szociális gondozó és ápoló, valamint textiltermék-összeállító képzések közül. Általános iskolába összesen 226 főt iskoláztak be, míg középiskolába 245-öt, amelyből 236 fő fogvatartott fejezte be sikeresen az adott tanévet. A 2015/16-os tanévben az 5 fő intézetben jelen levő 12. évfolyamos fogvatartott közül 3 fő (2 férfi és 1 nő) teljesítette az érettségi vizsgára bocsátáshoz szükséges minimumot. Mindhárman sikeres érettségi vizsgát tettek. A szakképzési rendszer átalakulását követően a 2015/16-os tanévben vendéglátó-eladó OKJ-s képzésre volt lehetőség Mélykúton. 2015 májusában véget ért a szociális gondozó és ápoló OKJ-s két éves tanfolyam. Az egyik képzésre beiskoláztott fogvatartott távolléte miatt nem tudta a csoportjával teljesíteni az írásbeli vizsgát, ezt pótolta 2016. május 11-én, majd megkapta bizonyítványát.

Az esetleges bukások, lemorzsolódások az intézetek közötti átszállításokból, szabadulásokból, valamint a reintegrációs őrizetbe helyezésekből adódhattak, hiszen a fogvatartottak így már nem tudták teljesíteni az adott tanév minimum követelményeit. Továbbá ok lehet még az is, hogy a dolgozó fogvatartottak nem mindig tudnak elég időt fordítani a tanórákra való felkészülésre.

2016-ban átvehették OKJ-s bizonyítványukat azok a fogvatartottak is, akik sikeresen elvégezték a Pálhalmi Agrospeciál Kft. Építő- és Anyagmozgató Gépkezelői szakképzését. 15 fő fogvatartott vett részt az elméleti és gyakorlati elemeket tartalmazó képzésen, amelyből mindannyian sikeresen vizsgát tettek.

A jelenlegi 2016-17-es tanévben összesen 365 fő fogvatartottat iskoláztak be, ebből 25 fő szakképzésben vesz részt. A vendéglátó-eladó OKJ képzés 2017-ben véget ért, február 9-én záróvizsgát tett 16 fő női fogvatartott, ebből 4 fő reintegrációs őrizetből külön Bv. bírói engedéllyel térhetett vissza Mélykútra, hogy megszerezhesse bizonyítványát.

Összefoglalás

A rendszerváltást követő években már a fogvatartottak szakmai képzésével szemben is támasztható volt az a követelmény, hogy vegye figyelembe a piacgazdaság min-

denkori munkaerőpiaci igényeit. Ezzel kapcsolatban a fogvatartottak szakmai képzésének szélesítésében feladatok hárulnak azokra a gazdasági társaságokra, amelyek a szakmailag felkészült munkatársakkal és a tanműhelyek, gyakorlóhelyek kialakításának lehetőségével rendelkeztek. A piacgazdaság keretein belül azonban a börtön – mint a fogvatartottak munkáltatója – nehéz helyzetben van, mivel a korszerű és nyereséges tevékenység megszervezése rendkívüli erőfeszítéseket igényel a börtönök gazdasági társaságaitól.

Felhasznált irodalom

- Budai István (2009): Az elítéltek költségvetési foglalkoztatása, *Börtönügyi Szemle* 2009/2
- Bocsi Andrea (2000): Közoktatás és művelődésügy a börtönökben. ELTE, Állam és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi Tanszék
- Csáki Anikó – Mészáros Mercedes (2012): Fogvatartásból szabadultak munkaerő-piaci beilleszkedésének lehetőségei: diszkriminál-e az erkölcsi bizonyítvány? *Börtönügyi Szemle* 2012/4.
- Domboróczky Gáspár (1981): Az elítéltek foglalkoztatásának fejlődése és munkára nevelésük módszerei a Pálhalmai Börtönben, Szakdolgozat
- Fekete Mihály (1994): Előterjesztés a Bv. gazdálkodás, a fogvatartottak foglalkoztatása átalakításának koncepciója és részletes ütemezésére. *Kriminológiai Közlemények* 49. Budapest
- Heinrich-Tamáskó Péter (2013): Kis magyar börtöntörténelem, *Uncius Műhely*, Budapest
- Lőrinc József – Nagy Ferenc (1997): *Börtönügy Magyarországon, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Sajtóiroda*, Budapest
- Takács-Miklósi Márta (2015): Börtönökben folyó oktatási tevékenység sajátosságai, *Felnőttképzési Szemle*, 2015. IX. évfolyam, 2. szám
- Maurer Péter (2011): Mi lehet a baj az oktatással a büntetés-végrehajtási intézetekben? In: *Scientia Pannonica Tudományos Folyóirat*. 2011. 1. szám. Forrás: http://scipa.uni-pannon.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=116&Itemid=28 (Letöltés ideje: 2016. november 25.)
- Nagy Gabriella (2001): „Ott túl a rácson...” Foglalkoztatás a büntetés-végrehajtási intézetekben. Egyetemi szakdolgozat, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszék, Pécs
- Novák Zoltán (2004): A fogvatartottak oktatása, szakképzése a büntetés-végrehajtási intézetekben, in: *Börtönügyi Szemle*, 2004, 23. évf., 4. szám, 47-58. p.
- Pallo József (2010): Az elítéltek foglalkoztatása az európai büntetés-végrehajtási gyakorlatban, in: *Börtönügyi Szemle*, 2010. (4) 35-58. p.
- Pallo József – Törőcsik Balázs (2011): A magyar büntetés-végrehajtás szabályozási környezete az európai elvárások tükrében, in: *Börtönügyi Szemle*, 2011. (2) 13-29. pp.
- Ruzsonyi Péter (1997): Új megközelítés: a konstruktív életvezetés megalapozásának korrekciós-pedagógiai rendszere. In: *Börtönügyi Szemle*, 16. évf., 4. szám, 82-95. p.
- Ruzsonyi Péter (2008): Kriminálpedagógiai útkeresés a fiatalok fogvatartottak szabadságvesztés büntetésének végrehajtásában. In: *Börtönügyi Szemle*, 27. évf., 4. szám, 14-32. p.
- Szegál Borisz (2007): A szocializáció és reszocializáció a börtönben, *Börtönügyi Szemle*, 2007/3

Fotó: Fekete Attila
Börtönszínházi találkozó – 2016

VESZÉLYES FIATALOK VAGY FIATALOK VESZÉLYBEN?

– avagy meglátások a gyerekbántalmazás és az erőszakos
bűnelkövetés összefüggéseire a reintegráció jegyében

2012 és 2014 között nagyszabású kutatás kezdődött a Tilburgi (Hollandia) Egyetem, Jogi karának kriminológus kutatói által, amelynek célja megvizsgálni, hogy van-e különbség a különféle etnikumok és az őshonos holland családok között a családon belül bántalmazott gyerekek szempontjából, illetve, hogy van-e összefüggés a két csoport erőszakos jogsértői és a bántalmazottság között? A kutatás ez utóbbi aspektusát kiterjesztették nemzetközi szintésre, erre kaptunk felkérést és ehhez csatlakoztunk magyar félként 2014 nyarán. A magyar kutatásban azt vizsgáltuk meg, hogy mekkora arányban vannak jelen a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben olyan fiatalok, akik bántalmazó családból származnak, ők milyen jellegű bűncselekményeket követtek el, illetve találunk-e az elkövetés módjában vagy a bűncselekmény típusában valami mintázatot.

Kulcsszavak: reintegráció, fiatalkorúak, bántalmazás

Between 2012 and 2014 criminologist researchers from the Legal Department of Tilburg University (The Netherlands) started a large-scale research aiming to analyze whether there is a difference between ethnic groups and native Dutch families as far as family abused children are considered. Researchers also wanted to know whether there is a relation between violent infringers and abuse in these groups. This latter aspect of the research was extended to an international level and in the summer of 2014 we were asked to join in and represent the Hungarian party. In the Hungarian research we examined the proportion to which young offenders coming from abusing families are present in the law-enforcement institutions, what kind of crimes they have committed and whether there is a pattern to be found in the type of the crime or in the way it was committed. Taking into consideration the relations we have found, the solutions suggested by the international researches as well as our home relations we have worked out a system of means and methods for the staff working in the law-enforcement institutions. Through this we are hoping to foster a more efficient reintegration for these youngsters.

Keywords: reintegration, young offenders, abuse

Bevezetés

Magyarországon, mint a világ minden táján, a bűncselekmények legvédtelenebb áldozata a gyermekek. A gyermekek veszélyeztetése, legyen az fizikai, lelki vagy más jellegű erőszak, elhanyagolás, mellőzés vagy egyéb abúzus sok esetben olyan útra vezet, aminek a végén mi állunk: a büntetés-végrehajtás. Márpedig ha arra gondolunk, hogy ezek a gyerekek, akik fiatalkoruként a legfogékonyabb éveiket vesztik el a rácsok mögött és tanulják meg azt, amit a börtönben – sajnos – a legkönynyebben lehet: az agressziót, a kegyetlenséget, a hierarchiát és a kiszolgáltatottságot, rádőbbenünk arra, hogy mekkora felelősségünk van. Határtalan. Hiszen ezek a fiatalok a börtönből szabadulva elkerülhetetlenül a társadalom legaljára kerülnek. Hisz, ahogy általában a bekerülésük előtt nem volt, úgy a kikerülésük után sem lesz meg az a családi háttér, a biztonság, támogatás, minta, modell, út, ami segítene kikerülni a circulus vitiosus-ból. Így tehát hiába a rengeteg reintegrációs program, hiába a megbánás és az elhatározás, hogy ők márpedig nem kerülnek ide vissza, hiába a remény, hogy most aztán minden szép lesz, tetteik és azok következményei egész életükben elkísérik őket.

A fiatalok kriminalitásának kérdése örökzöld témának számít a kriminológia ezerszínű palettáján. A mindenkori kriminálpolitika egyik legfontosabb célkitűzése a bűnözés csökkentése, a bűnmegelőzés. Az azonban mindig változik, hogy az aktuális kriminálpolitika mikor, milyen eszközökkel tud és kíván megfelelni a bűnözéskontroll követelményének. A bűnelkövetési és bűnismétlési ráta a leghatékonyabban úgy csökkenthető, hogy az elkövetők társadalomba való visszailleszkedését sikerre viszi a reintegrációs gyakorlat.¹ A fiatalok elkövetők több mint egy évszázada különleges kategóriáját alkotják a büntető igazságszolgáltatás rendszerének, és kiemelt alanyi körét képezik a reintegrációt és a harmadlagos megelőzést célzó kriminálpolitikai törekvéseknek. A velük való bánásmód azért specifikus, mert személyiségük még kiforratlan, a viselkedésüket meghatározó struktúrák még nem rögzültek korrigálhatatlanul, és éppen e nevelhetőség okán a bűnözői életpályáról nagy eséllyel eltéríthetők.²

Mekkora felelősséggel tartozik a büntetés-végrehajtás és a társadalom a bűnelkövetővé vált fiatalokért? Miért és mennyiben determinált a sorsuk? Az elméleti szakemberek, jogalkotók, joggyakorlók, végrehajtók, civil szervezetek, sőt már maguk a fogvatartottak és hozzátartozóik is a reszocializációról, a reintegrációról, a rehabilitációról és egyéb rendkívül cifra és pontosan behatárolhatatlan elvek érvényesüléséről, eredményességéről vitatkoznak.

Nagyon sok feladata van a büntetés-végrehajtásnak. És nem is akármilyen feladatok ezek! Hiszen befogadjuk az elítéltet: testileg, lelkileg, szellemileg, anyagilag, ahogy ő éppen abban az időpontban van, majd elkezdődik a versenyfutás az idővel, ahol egy egységnyi időt kapunk arra, hogy a befogadott elítéltünkben törvénytisztelő, a bűnözői életmódtól elforduló, testileg, lelkileg, szellemileg megfelelő állapotú személy távozzon. Mindezen idő alatt ellátjuk összetett feladatunkat, azaz: elhelyezést adunk, étkeztetünk naponta háromszor, tiszta ruhát, egészségügyi ellátást és számos kapcsolattartási formát biztosítunk. Emellett oktatunk, képzünk, szakképzünk, munkát és foglalkoztatást biztosítunk, kinek-kinek igénye szerint; csoportokba (rész-

1 Kovács K. (2014) p. 19.

2 Ruzsonyi P. (2011) p. 11.

legek) sorolunk, hogy hatékonyabban segíthessünk: a drogprevencióra szorulóknak, illetve a személyiségzavarban és pszicho-szociális gondokban szenvedőknek. Lelket ápolunk és csoportfoglalkozásokat tartunk; kisállat simogatót, színjátszást és dráma pedagógiát alkalmazunk; sportfoglalkozást és könyvtárat, kulturális programokat és koncertet, gitár-kört és számos egyéb lehetőséget működtetünk, és sorolhatnánk tovább. Egy egységnyi időnk van arra, hogy a szülői és az iskolai elsődleges és másodlagos szocializációs hiányosságokat, mintákat, modelleket, sémákat kialakítsuk, pótoljuk, támogassuk vagy megszüntessük – kinek-kinek szükséglete szerint. Továbbá mindezt mérhetővé tegyük és magunkat (is) megmérjük: a visszaesés kockázatának becslésével. De mi van akkor, ha mindezek mellett vagy inkább mindezeket megelőzően rádöbbenünk arra, hogy ezt az összetett feladatrendszert és szerepkört át kell értékelnünk, hiszen egy bántalmazott gyerekekkel állunk szemben.

A nemzetközi kutatás rövid áttekintése

2012 és 2014 között nagyszabású kutatást indítottak el a Tilburgi (Hollandia) Egyetem Jogi karának kriminológus kutatói, amikor eldöntötték, hogy vizsgálni fogják, hogy van-e különbség a különféle etnikumok és az őshonos holland családok között a családon belül bántalmazott gyerekek szempontjából, illetve, hogy van-e összefüggés a két csoport erőszakos jogsértői és a bántalmazottság között?³ Amikor – első körben – a fiatalok etnikumok és általuk elkövetett erőszakos bűncselekmények mértékének kérdésével kezdtek el foglalkozni, figyelmüket a korábbi, hasonló – nemzetközi – kutatások felé irányították. Azt tapasztalták, hogy az Egyesült Államokban a fiatalok bűnözési adatok szerint az afro-amerikai vagy latin-amerikai fiúkra jellemzőek leginkább ezek az összefüggések; a legtöbb európai országban a nem nyugati származású etnikai kisebbségi fiatalok között jelenik meg aránytalanul nagy számban a fiatalok bűnözés, például a török fiatalok körében Németországban, az algériaiaknál Franciaországban, illetve a marokkóiaknál Belgiumban. Ebből kiindulva kíváncsiak voltak arra, hogy a holland legjelentősebb etnikum – a marokkóiak – esetében milyen arányú a bűnelkövetés. Kiderült, hogy a marokkói-holland fiúk között aránytalanul sok az erőszakos elkövetés, és körülbelül négyszer olyan gyakran vádolják meg őket erőszakos bűncselekménnyel, mint az őshonos holland fiatalokékat. Általában miért a kisebbségi fiatalok követik el a legtöbb erőszakos bűncselekményt? Lehet-e összefüggés – számos egyéb szocio-kulturális tényező mellett természetesen – ezen adatok és a bántalmazottság között? Erre voltak igazán kíváncsiak a Lahlah Esmah által vezetett kutatócsoport tagjai.

Az eredményeik elképesztőek voltak. A vizsgálatuk azt mutatta, hogy a marokkói fiúk lényegesen nagyobb valószínűséggel számolnak be az őket ért gyermekbántalmazásról, mint a holland társaik. Lahlah kutatóasszony⁴ és társai azokból a tényszerű

3 Lahlah et al (2013) p. 4.

4 A kutatóasszony maga is marokkói származású, jelen kutatás képezte a doktori disszertációja téziseit. Saját kulturális és hagyományjogi ismereteivel fogott bele a kutatásba – elmondása szerint, mivel hagyománytisztelő marokkói családban nőtt fel, tisztában van vele, milyen fizikai és lelki erőszaknak vannak kitéve a gyermekek és nők az ilyen családokban, a közösség összetartó ereje

meggyőződésekből indultak ki, hogy a strukturális tényezők – úgy, mint alacsony társadalmi-gazdasági státusz, munkanélküliség és a társadalmi kirekesztettség – társulnak az etnikai kisebbséghez tartozó fiatalok bűnözés problematikájához, hiszen álláspontjuk szerint a „*bőrszín önmagában úgy véljük, hogy kevés szerepet játszik.*”⁵ Azt feltételezték, hogy a már holland területen született, de klasszikus értékeket képviselő marokkói családban felnövő gyermek értékrendje minőségileg eltér mind a marokkói, mind pedig a holland elvárásoktól. Álláspontjuk szerint azok a fiatalok, akik akarva akaratlanul részt vesznek mindkét kultúrában, problémákat tapasztalnak, amikor a két kultúrában részben eltérő értékrendek találkoznak és/vagy előírnak eltérő viselkedési formákat. Ez a találkozás a normatív igények két különböző kultúrájával, konfliktusokhoz és stresszhez vezethet, valamint olyan diszfunkcionális viselkedést eredményezhet, mint például a bűnözés.

Mindezek mentén vizsgálatuk célja tehát az volt, hogy felmérjék, mekkora szerepe lehet a családon belüli erőszakból fakadó feszültségnek ezen fiatalok erőszakos bűnelkövetésében. Az adatokat önkitöltős kérdőívekből, pártfogó felügyelői felmérésekből és egyéb információkból nyerték. A kérdőíveket serdülőkkel vették fel három holland nagyvárosban és két vidéki körzetben. Két kérdőívet használtak, egy erőszak mérésére szolgálót,⁶ valamint a jól ismert Szülő-Gyermek Konfliktus Taktikai kérdőívet (Parent-Child Conflict Tactics Scales). A vizsgálatot csupán három bántalmazási formára terjesztették ki: fizikai erőszak és szexuális erőszak szülő/nevelő részéről, valamint szülők közötti erőszakos konfliktus szemtanúsága. A kutatók külön a holland és külön a marokkói-holland fiúk esetében vizsgálták a kérdést, figyelembe véve a válaszadók szociális helyzetét és a szülők munkanélküliségét is. A holland fiúk vonatkozásában a gyermekbántalmazás valamennyi formája jelentős összefüggésben áll az erőszakos elkövetéssel, míg a marokkói-holland fiúk esetében csak a szülői fizikális bántalmazás és a szülők közti fizikális erőszak szemtanúkénti elszenvedése állt szignifikáns összefüggésben az erőszakos elkövetéssel. A kutatás egyértelműen megállapította, hogy nincs jelentős összefüggés a családtag által elkövetett szexuális bántalmazás és az erőszakos elkövetés között a marokkói-holland fiúk esetében.

Tehát a korábbi kutatásokkal és hipotézisükkel összhangban azt találták, hogy a gyermekbántalmazás szignifikánsan összefügg az erőszakos elkövetéssel. Ez igaz mind a holland, mind pedig a marokkói fiatalok esetében, ami arra utal, hogy akik gyermekbántalmazásnak vannak kitéve, azok ily módon hasonlóképpen viszonyulnak az erőszakos cselekményekhez. Vagyis a gyermekbántalmazás összefügg az erőszakos elkövetéssel, etnikumtól függetlenül. Mivel a marokkói-holland fiúk sérelmére elkövetett gyermekbántalmazás előfordulása gyakoribb, az eredmények arra

egyik formájaként. Azonban, amióta ezek a gyerekek a nyugat-európai társadalomban (is) nőnek fel, nemcsak a hagyományörző, ortodox módszereket alkalmazó marokkói családokban, rendkívül sok nehézséggel szembesülnek a korlátlan női lehetőségek gazdag országában, mint Belgium vagy Hollandia. A gyermekekben felgyülemlett feszültség pedig erőszakos bűncselekményekben (is) megnyilvánulhat. A marokkói-holland fiúk olyan kulturális közegben nőnek fel, ahol az egyén és a család jó hírének tisztelete és védelme sokkal inkább érvényesül, mint a holland kultúrában. Különösen a férfiak úgy vélik, hogy saját, családjuk és vagyonuk védelme csak fizikai erőfőlényvel biztosítható. Ebben az összefüggésben a szexuális bántalmazást extrém sértésnek tekinthető, úgy, mint a férfias képesség megkérdőjelezése: így ritkán fordul elő.

5 Lahlah et al (2013) p. 6.

6 Douglas-Straus (2013) p. 297.

utalnak, hogy ők nagyobb számban követnek el erőszakos cselekményeket, ami önmagában nem az etnikai hovatartozással magyarázható, hanem azzal, hogy nagyobb valószínűséggel vannak kitéve a gyermekbántalmazás különböző formáinak. Ezen kívül a kutatás azt is mutatta, hogy általában a fiatalabb gyermekek gyakrabban esnek a családon belüli erőszak áldozatává, mint az idősebbek, és hogy a bántalmazott gyermekek viktimizációja életkoruk előrehaladtával csökken. Meglátásuk szerint ennek egyik oka az, hogy a legtöbb esetben minél fiatalabb a gyermek, annál több időt tölt otthon.⁷

A vizsgálat eredményeinek tudatában a holland kutatók felhívták a figyelmet arra, hogy szükség van a szociális szolgáltatások és a büntető igazságszolgáltatás szakembereire a bántalmazott fiatalokra irányuló megelőzési és beavatkozási stratégiák megalkotásakor. A kutatók meglátása szerint ugyanis főképp a marokkói-holland fiúk áldozattá válását a hatóságok gyakran alulértékelik, olykor figyelembe sem veszik, feltehetően azért, mert a marokkói holland fiúkat – holland társaikhoz képest – kevésbé tekintik áldozatnak a holland társadalomban és a rendvédelmi szerveknél. Ez kétségtelen bizonyítéka a marokkói-holland fiúk kedvezőtlen társadalmi helyzetének, valamint annak, hogy a holland média és a közélet rossz színben tünteti fel őket. A holland családokhoz képest, a marokkói-holland családok még ma is nagy számban élnek bevándorlók lakta SES (alacsony gazdasági-társadalmi státuszú) környéken. Ez arra utal, hogy már önmagában az etnikai hovatartozásnak és a marokkói-holland fiúk kedvezőtlen – szociális – helyzetének valószínűsíthető eredménye az ilyen családokban az átlagnál nagyobb mértékben jelentkező stressz. És ami a legfontosabb, hogy ez általánosan igaz lehet – állítják a kutatók – azokra az etnikai kisebbséghez tartozó fiatalokra is, akik nem részesülnek megfelelő szülői segítségben, támogatásban, amelyet az anyagi források hiánya mellett a társadalmi környezet is tovább nehezít.

A magyar kutatás rövid áttekintése

A holland kutatás margójára elkezdtük felmérni a hazai elítélt fiataloké és a bántalmazottság összefüggéseit. Azaz, hogy mekkora arányban vannak jelen a hazai büntetésintézetekben olyan fiatalok, akik bántalmazó családból származnak, ők milyen jellegű bűncselekményeket követtek el, illetve találunk-e az elkövetés módjában vagy a bűncselekmény típusában valami mintázatot. A hazai kutatás elsődleges fókuszusa a gyermekbántalmazás és az erőszakos bűncselekmények közötti összefüggések vizsgálata volt a hazai fiatalok elítéltek körében.

A kutatás két szempont vizsgálatára épült. Elsődleges célunk volt megvizsgálni, hogy a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben szabadságvesztés büntetésüket töltő fiatalok közül hányan számíthatnak bántalmazottnak a családjuk részéről. Továbbá azt is vizsgáltuk, hogy a bántalmazó családból származó bűnelkövető fiataloké erőszakosabb bűncselekményt követtek-e el, mint nem bántalmazó családból érkező társaik, illetve hogy a szabadságvesztésük alatt milyen magatartást tanúsítanak.

⁷ Lahlal et al (2013) p. 18.

A kutatás indirekt, de jelentős célja volt ugyanakkor az is, hogy felhívjuk a figyelmet arra a speciális csoportra, amelyet külön nem vizsgál a büntetés-végrehajtás, azonban jelentős számuk okot adna rá. Tény ugyanis, hogy a szabadságvesztésüket nálunk töltő fiatalok közül bizony vannak olyanok, akik nagyon súlyos bántó- és veszélyeztető családi körülményekből jönnek. Ezeknek a fiataloknak kevés esélyük van az eredményes reintegrációra, ha csak a jelenleg alkalmazott programokat és foglalkozásokat kapják. Esetükben sokkal több odafigyelés szükséges, különösen a célirányosan tartott foglalkozások, valamint a lelki gondozás tekintetében.

Vizsgálati eljárások és módszertan

A kutatás célcsoportja az összes jogerős szabadságvesztés büntetését töltő fiatalok⁸ elítélt lány és fiú egyaránt, végrehajtási fokozattól függetlenül. Vizsgálatunk helyszíne a négy hazai – fiatalok regionális – büntetés-végrehajtási intézet volt.⁹ A kutatás – elsősorban – empirikus jellegéből adódóan az első lépésként egy kérdőív csomagot vettünk fel a fiatalok elítéltekkel. A kérdőívcsomag 3 teljes pszichológiai kérdőívet, valamint egy kiegészítő szociológiai kérdőívet tartalmazott. Az agressziót és hostilitást a Buss-Durkee kérdőívvel, a gyermekkori emlékeket az EMBU kérdőívvel, a bántalmazottságot pedig a Duluth Minnesota Nagy „26” kérdőívvel mértük.¹⁰ A kiegészítő kérdőív a Nagy 26 kérdőív kiegészítése céljából került bele a csomagba, annak szociális aspektusaira koncentráltan, és így ennek megfelelően azzal együtt vizsgáltuk.

A kérdőíveket az intézeteken belül, az általuk kijelölt helyiségekben, 12-15 fős csoportokban vettük fel, önkitöltős formában. Minden egyes megkérdezett elítéltet kutatási számmal láttuk el, amely az intézetének kezdőbetűjéből és három számjegyből állt. A kódolást nagyon fontosnak tartottuk, mivel meggyőződésünk, hogy komoly bizalmatlansági problémájuk van ezeknek a fiataloknak. Ezért már a kérdőívfelvétel előtt elmagyaráztuk nekik, hogy mit mérünk, mire vagyunk kíváncsiak, és hangsúlyoztuk a kérdőívek anonim jellegét. A kérdőíveket egyenként, a csoport kitöltési idő igényének megfelelően osztottuk ki, időkorlát nélkül.¹¹

A Tesztfelvételt a Buss-Durkee kérdőívvel kezdtük, hiszen sejthetően annak 75 tétele igényelte a legkomolyabb koncentrációt. Ezt követte az EMBU 23 tétellel (2x4 lehetséges válasszal), és a Nagy „26” (huszonhat igen/nem/nem tudom válasz lehetőséggel). Az intézetek támogató hozzáállásának köszönhetően azokkal a fiatalokkal is ki tudtuk tölteni a kérdőívet, akik éppen oktatáson voltak, munkáltatásban vettek részt vagy valamilyen okból biztonsági elkülönítésben, illetve fegyelmi cselekmény

8 Fiatalok elítélt: 14-21 év közötti életkorú szabadságvesztés büntetését töltő fiatal

9 A vizsgálatok időpontjában a Fiatalok Büntetés-végrehajtási Intézetében Tökölön: 157 fő; Kecskeméten: 24 fő; Szirmabesenyőn: 52 fő és Pécsen: 32 fő fiatalok elítélt tartózkodott.

10 A kérdőívek kiválasztásában elsősorban az a szempont dominált, hogy magyar nyelven megtalálható, validált kérdőívek legyenek, célirányosan mérjék a kutatni kívánt problémát és fontos volt az a tény is, hogy már hasonló nemzetközi kutatásban használták őket. Így esett választásunk a fent említett három kérdőív típusra.

11 A fiataloknak a 4 intézetben eltöltött kérdőívfelvétel idejét tekintve átlagosan 1,5 - 2 órára volt szükségük, hogy kitöltsék a csomagot.

miatt magánelzárásban részesültek. A kérdőívek kitöltése (a magánelzárások kivételével) csak a kérdezőbiztosok jelenlétében zajlott (a felügyelet nem volt jelen a kitöltésnél), illetve a fiatalok elhelyezését is úgy oldottuk meg a teremben, hogy lehetőség szerint ne lássák egymás tesztjeit és válaszait, ne beszélgessenek egymással. Az egyes kérdőívek kitöltését követően a kérdezőbiztosok összeszedték a tesztet és kiosztották a következőt. Elsődleges cél volt, hogy olyan légkört teremtsünk a kitöltőknek, hogy be merjék jelölni az a választ, amelyik a valós helyzetüket jelenti. Ezek a fiatalok ugyanis, ha egymás tesztjeit láthatják, vagy a felügyelő beleláthat a lapjaikba, akkor azokat a válaszokat jelölik, amit mások elvárják tőlük. Főleg a fogvatartott társakkal szemben megy a „menőzés” és a kialakított „kép” megőrzéséért a történetek teljes tagadása.

A kutatás második fázisa – a kérdőívek feldolgozása és elemzése során kapott eredmények alapján – egy fókuszcsoport kialakítása volt, amely tartalmazta a valószínűség szerint családjuk körében bántalmazott fiatalkorúakat. A kialakult csoport 148 főből¹² állt. Ezekkel a fiatalokkal több órás/alkalmas – általunk összeállított – félig strukturált mélyinterjút vettünk fel. Az interjú által – már birtokában a három pszichológiai kérdőív eredményeinek – egy olyan dialógust kívántunk kialakítani, amiben a fiatalok alaposabb megismerése révén lehetőség adódik a problémáik feltérképezésére a témában érintett életterületeken, és jelzést kapunk az esetleges kezelési szükségletekről. Ennek érdekében az interjú szempontjainak összeállításánál az EuroADAD strukturált interjú tételeit vettük figyelembe azokkal az itemekkel, amelyek értelemszerűen alkalmazhatóak kutatásunk célcsoportjára.¹³ Továbbá az interjút a fiatalok bv. intézetei által használt Rooming In – befogadási interjú szempontrendszerével egészítettük ki. Az általános információkat követően a szülői-családi háttér felmérése volt a cél. Azért nehézkes szülői háttérnek nevezni, mert sok elítélt fiatalok vagy nevelőintézetben nőtt fel, vagy nagyszülők nevelték, sőt sokan rokonoknál töltötték el a gyermekkorukat. A strukturált mélyinterjúban a cél az volt, hogy a fogvatartottal olyan beszélgetést kezdeményezzünk, amely során lehetőségünk nyílik a kérdőívek által meg nem világított helyzeteket pontosítani (például a bántalmazó személye, a bántalmazás módja, mértéke, jelenlegi kapcsolata a bántalmazóval, szabadulás utáni helyzet – vissza kell-e hozzá mennie stb.).

Az interjú során – hasonlóan a kérdőívekhez – nem téveszthettük szem elől a megbízhatóság kérdését. Folyamatosan figyelni kellett az elítélt által elmondottak összefüggéseire, azok megfeleltetésére a hivatalos anyagaikban levő információkkal. Jellemző a bántalmazott fiatalokra, hogy előszeretettel konfabulálnak.¹⁴ E mellett természetesen fennállhat a valóság torzításának a lehetősége, azaz fontos a szava-

12 Tehát a teljes fogvatartotti populáció (fk) 60%-a volt részese élete folyamán valamely bántalmazási formának.

13 Az EuroADAD egy olyan több szempontú, félig-strukturált klinikai interjú, mely a serdülőkori problémákat méri fel 8 életterületen: egészségi állapot, munka/iskola, társas kapcsolatok, család, pszichológiai állapot, jogi problémák, alkoholfogyasztás, drogfogyasztás. Magyarországon az EuroADAD klinikai validitás és reliabilitás vizsgálatát Gerevich és mtsai végezték el 2004-ben.

14 Jelentése: meseszöveg. Egyfajta kóros pontatlanság, a visszaemlékezés során az emlékek kiegészítése vagy cseréje nem valós, fantázia születe elemekkel. Ma már számos vizsgálat és kutatás bizonyította, hogy a téves emlékek felidézése és a meseszöveg akkor is megjelenhet, ha az illető életében súlyos traumatikus események történtek, és ezért nehezen tudja szétválasztani az igazi emlékeket a fantáziájából származó asszociációktól.

hihetőség egyszerű kérdése is, vagyis hogy hazudik-e vagy sem az interjúalany. És nem utolsó sorban arra is figyelniünk kellett, hogy ezeknél a fiataloknál a szubjektív értékítélet és az emlékek elhalványulása is felmerülhet.

Az interjú elkészítése előtt a kapott kérdőívek eredményei, illetve az egyes tételek részletes elemzése mellett megvizsgáltuk a leendő interjúalany háttéranyagait is. Ezeket elsősorban az intézetek pszichológusai, illetve az elítélt reintegrációs tisztje biztosította. A pártfogói környezettanulmány, a befogadási interjú jegyzőkönyve, a fogvatartott büntetése alatti jutalmazási és fegyelmezési helyzete, kapcsolattartása és egyéb benyomások feljegyzései segítségünkre voltak abban, hogy fel tudjunk készülni az interjúra. A kérdéseket így oly módon lehetett feltenni, hogy azok a kutatás témakörét érintő – és sokszor komoly érzelmi hullámot magával hozó – válaszokra összpontosítsanak.

A felvett interjúkat követően egy újabb elemzés következett, amely során az akkor már komolyan megalapozott tények birtokában, szóbeli kiegészítéseket kértünk az érintett fiatalokú reintegrációs tisztjétől az intézeten belüli nem-hivatalos viselkedéséről zárkatársaival, osztálytársaival és a személyi állomány tagjaival kapcsolatos magatartásáról, esetleges helyéről a börtön informális hálózatában. Tehát mindazokról az adatokról, amelyek nincsenek benne a fogvatartotti alrendszerben, a környezettanulmányokban vagy ítéletkiadmányban. Mindezeket összesítve készítettük el az adott fiatalokú bántalmazottsági profilját.¹⁵

A kutatás eredményei és megállapításaink

A kutatás egy mindenre kiterjedő, alapos képet adott a hazai büntetés-végrehajtási intézetben szabadságvesztés büntetésüket töltő fiatalokú elítéltek bántalmazottsági helyzetéről. Ennek részletes bemutatására jelen tanulmány terjedelmi korlátai miatt nincsen lehetőség, ezért csak röviden ismertetjük a statisztikai elemzések, valamint a kérdőívek eredményeit, és bemutatjuk példálózó jelleggel a kidolgozott javaslatokat.

A kutatás eredményei jelentős meglepetéseket okoztak. Az első ilyen, hogy az apai és az anyai skálákon hasonló arányú válaszadási frekvencia volt jellemző, és kiemelhető, hogy a kemény bánásmód, a testi fenytés, a bíráló, a feketebárány-szerep, a szégyenérzet és a büntetés tételeknél a minta jelentős hányada úgy nyilatkozott, hogy soha nem tapasztalt ilyesmit egyik szülő részéről sem. Sőt, a szeretet, a vigasztalás, a büszkeség kimutatása a válaszadók többségénél nagyon gyakran előfordult. Az anyai skálán a túlzott aggodalom a minta többségi részében szintén gyakori tapasztalat volt. A negatív szülői kapcsolat viszonylag alacsony fokú megjelenése (reprezentációja) a mintában korlátozottan értelmezhető, mivel éppen az EMBU kérdőívet töltötték ki a legkevesebben. Ezek a gyakorisági eredmények az előzőekben bemutatott eredményekkel együtt – melyek azt igazolták, hogy a bántalmazási NAGY-26 kérdőív átlagpontoszáma szignifikánsan magasabb volt az EMBU kérdőívet nem kitöltők körében – felvetik annak lehetőségét, hogy talán éppen azok utasították el az EMBU kérdőív egyes tételeinek kitöltését, azok „rejtőzködtek”, akiket érzékenyen érintett

15 A profilok megismerhetőek a szerző által publikált monográfiában: Czenczer O. (2014)

a témakör. Vagyis azok, akiknek igen rossz emlékeik vannak a szülői kapcsolatról. De ezt tudományosan igazolni nagyon nehéz lenne. Ezért ezen eredmények kapcsán több lehetséges okot is figyelembe vettünk:

1. A büntetés-végrehajtási intézetekben a fogvatartottak egyik alapvető működési módja, belső hajtóereje az, hogy egymás előtt, a velük foglalkozó, kapcsolatba kerülő személyi állomány előtt jobb színben tüntessék fel magukat. Az általuk hiányosságnak, „takargatnivalónak” vélt jellemzőiket eltitkolják, elrejtik, ezzel építve és erősítve vélt vagy valós státuszukat a zárt közösségben. Ezt legkönnyebben a kinti körülményeik, viszonyaik vonatkozásában tudják megtenni, a közvetlen ellenőrzés nehézsége miatt. A fent említett elutasítás és bántalmazás skálák tekintetében – az ahhoz kapcsolódó emlékek hátrítása, kizárása mellett – ugyancsak állhat a rejtőzködés, saját maguk jobb színben való feltüntetésének szándéka az eltolódott válaszadási gyakoriság mögött.
2. Ugyanakkor érdemes fenntartani és további kutatások által megvizsgálni annak relevanciáját, hogy a vizsgálati mintában szereplő fiatalok elítéltek szocializációs körülményeik, szubkulturális jellemzőik kapcsán eltérő értelmezést, jelentéstartalmat és konkrét viselkedést kapcsolhatnak a kérdőívek egyes tételeiben megfogalmazottakhoz, esetleg nem is értik pontosan az állítások jelentését.
3. A legfontosabb megállapításaink egyike, hogy a teljes vizsgálati mintában az agresszió pontszám alakulásában elsősorban az apai és anyai elutasítás, valamint a bántalmazás játszotta a legfontosabb szerepet. A minta az agresszió alskálák alapján élesen elkülönült két csoportra: egy magasabb és egy alacsonyabb agresszió pontszámmal jellemezhető csoportra. A magasabb agresszióval rendelkező csoportban magasabb volt az apai és anyai elutasítás, az anyai érzelmi melegség és a bántalmazás pontszámok. Mivel az EMBU kérdőívet nem teljesen kitöltők körében szignifikánsan magasabb volt a bántalmazási pontszám az EMBU-t teljesen kitöltőkénél, felmerült, hogy a kitöltés elutasítása kapcsolatba hozható egy olyan pszichológiai elhárító mechanizmussal, amellyel a súlyosan bántalmazottak a szüleikhez fűződő traumatikus élményeiket próbálják kizárni/tagadni.
4. Az is lehetséges válasz erre a helyzetre, hogy a kitöltő fiatalok számára anyanyira beépült a bántalmazottság mint „normális minta” az értékrendjébe, hogy nem merül fel benne annak reális minősége. Sok elítelt az interjú során megerősítette, hogy teljesen „normális” ha a gyereknevelés részeként fizikai erőszakot használ a szülő. Feltételezhető tehát, hogy a kutatásban vizsgált személyek kizárólag saját szocializációs mintáikon keresztül értelmezték az olyan elvont fogalmak meglétét, mint a szeretet, a szülői büszkeség, a gyengédség, a túlvédés, az aggódás stb. Amennyiben elfogadjuk azt, hogy ezek a jelentéstartalmak nagyban különbözhetnek, más-más tartalommal telítődnek az egyes szubkulturális közösségekben, akkor érthetőbbé válnak az egymással szembenálló skálák párhuzamosan magas pontszámai. Ezért érdemesnek tartanánk a szubkulturális különbségek hatásainak vizsgálatát is e tekintetben. Hiszen egyes zártabb, kisebb közösségekben egészen más jelentéstartalom, viselkedésbeli megnyilvánulás

kapcsolódhat az olyan mondatokhoz, mint „apám büszke volt rám”, „megvigasztalt, ha szomorú voltam”, „túlzottan aggódtak”, stb.

5. És nem utolsó sorban elképzelhetőnek tartjuk azt is, hogy a vágyott apai/anyai kép védelme erősebb hajtóerő volt az őszinte tesztkitöltési motivációnál. Azaz nem volt gyengéd, érzelmileg meleg kapcsolat az apával, esetleg egyik szülővel sem, de mivel ezt az érzékeny területet „feszeti” a kérdőív, a szülői minta és ezzel együtt a saját én védelme érdekében mégis magas pontszámot jelöltek a számukra pozitív jelentéstartalommal megjelenő skálákon.

Szakemberek szerint sem a családon belüli erőszak elkövetői, sem pedig áldozatai nem rendelkeznek speciális pszichológiai profillal. Természetesen a kutatások utalnak arra, hogy léteznek bizonyos kockázati és ellenállási faktorok, melyek a családi erőszak komplex jelenségkörét kétségtelenül befolyásolják. Ezek a kutatások a kockázati faktorok közül elsősorban azokat a szociokulturális hagyományokat, „patriarchális jegyeket” emelik ki, amelyek egyes társadalmi csoportok számára ma is „elírják” a családtagok bántalmazását („Engem is vert az apám, ennek köszönhetem, hogy tisztességes ember lettem”, „Az asszony verve jó” stb.), de közéjük tartozik az alkohol- és a drogfüggőség is, valamint az erőszak előfordulása valamelyik családtag korábbi családjának történetében. Ugyanakkor akadnak személyek (férfiak és nők egyaránt), akik e kockázati faktorokkal megterhelten sem erőszakosak a családban: pszichológiai ellenállásuk – belső visszautasításuk – erősebb, mint a családi hagyományok, minták.

Néhány gondolat, javaslat a kutatás margójára

Daniel Coleman azt mondja, hogy a fiatalkorúak börtönei szinte elkerülhetetlen álmásokká váltak az élet viharaiban azok számára, akiket kisgyermekkoruk óta bántalmaznak. A holland kutatócsoport által végzett vizsgálatok megerősítik Coleman szociálpszichológiai álláspontját. Amint az a saját kutatásunk statisztikai adataiból és azok értelmezéséből is kiderült, a büntetés-végrehajtási intézetben élő fiatalok agresszió pontszámának alakulásában elsősorban az apai és anyai elutasítás, valamint a bántalmazás játszotta a legfontosabb szerepet. Még azok esetében is, akik elutasították a gyerekkori emlék kérdőív kitöltését, szignifikánsan magasabb volt a bántalmazási pontszám. Egyértelművé vált tehát, hogy a fiatalkorban elkövetett cselekmények döntő többségében az erőszak mint a közösségi problémakezelés deviáns attitűdje, otthonról (is) ered(het). A kutatás néhány érdekes összefüggést hozott a felszínre, de úgy tűnik, hogy több kérdést vetett fel, mint amennyit képes volt megválaszolni.

Érdekes tapasztalat volt, hogy a legtöbb „hivatalosan is” elhanyagoltnak minősült fiatalkorú, akivel beszélünk, pozitívan nyilatkozott a börtönről. A börtön számukra olyan erős, stabil környezetet, ahol az egyes személyek szeretettel foglalkoznak velük (odafigyel a nevelő, a lelkész, a pszichológus és sokszor a „körletes” is). Érdekes tapasztalat volt az is, hogy sok fizikailag bántalmazott gyerek hogyan védi a szüleit, keres tettükre mentséget, feloldozást. Főleg, ahol mindkét szülő érzelmileg rideg

vagy bántalmazó, ott a gyerek a legtöbb esetben magát, a helyzetet, vagy úgy általában az életet hibáztatta. De a szüleit megérti, védi, magyarázatokat keres. Azokban az esetekben, ahol az anyai biztos kötődés megvan és szeretetteljes a kapcsolat, ott a fiatal felismeri apja tettének helytelenségét. Az ilyen esetekben a gyerek gyakran elzárkózik az apjától, nem akar vele kapcsolatot tartani, tisztában van vele, hogy apja igazságtalanul bántotta őt. Továbbá érdekes tapasztalat volt az is, hogy kivétel nélkül mindegyik gyerekben volt egy kétségbeesett vágy a család iránt.

A bv. intézetek által szervezett programokat specifikusan kell – akár – egyénre szabni. A bv. feladata ugyanis, főleg fiatalkorúak esetén, hogy olyan programokat és foglalkozásokat szervezzen, amelyek a fiatalkorúak életkori sajátosságaihoz igazodnak, elősegítve mind testi fejlődésüket, mind pedig készségeik és képességeik fejlesztését, fenntartását. Jelenleg minden magyar börtönben van pszichológus, akár több is. A reintegrációs tisztek és pszichológusok jellemzően heti rendszerességgel – illetve lehetőség szerint – tartanak egyéni és csoportos foglalkozásokat. A csoportos foglalkozások célja a feszültség oldásának elősegítése, tájékoztatásadás különböző témakörökben, a fogvatartottak által felvetett problémák kezelése, a szabadulásra való felkészítés elősegítése. Néhány bv. intézetben erre a célra alkalmaznak drámapedagógiai módszereket; az önbizalom fejlesztése és a tolerancia növelése érdekében célfoglalkozásokat tartanak; helyzetgyakorlatokkal fejlesztik az önkifejezést; alkalmazzák a családi döntéshozó csoportkonferencia módszert, illetve a gyermekvédelmi központok bevonásával a fiatalkorúak szabadulást követő lakhatásának (elhelyezésének) megoldására (lakásotthonok, nevelőszülői hálózat) törekszenek. Mindezek azonban a napi gyakorlatban sajnos néha akadályba ütköznek. Hadd emeljük ki talán a két legfontosabbat: a létszámhiányt és a speciális szaktudás hiányát. A reintegrációs tisztek rettenetes adminisztrációs leterheltsége az első olyan akadály, amely megkerülhetetlen. Továbbá a reintegrációs tiszt és a csoportjába (körletére) tartozó fogvatartottak száma gyakran annyira aránytalan, hogy a kötelező feladatokon túl nem marad idő, energia a foglalkozások megszervezésére és lebonyolítására. Ahol pedig maradna idő vagy lenne rá kapacitás, ott gyakran a speciális szaktudás hiánya lesz akadálya a minőségi foglalkozásnak. Ugyanis – főleg pszichológusok és reintegrációs tisztek esetében – rendkívüli jelentőségű a szakirányú képzés. Ezeknek a kollégáknak lehetőséget kellene adni, hogy munkaidejük terhére szert tehessenek azokra a különleges kompetenciákra és ismeretekre, amelyek a fiatalkorú bűnelkövető speciális kategóriájának kezeléséhez szükségesek. Nem vitás ugyanis, hogy lényeges különbség kell, hogy legyen egy felnőttekkel foglalkozó és egy fiatalkorúakkal foglalkozó reintegrációs tiszt/pszichológus eszköztára és hozzáállása között. Ezekre pedig a kollégákat fel kell készíteni, ki kell képezni. Ha ezt a különleges kategóriát érdemben meg akarjuk szólítani és hatékonyan, eredményesen segíteni, akkor tudnunk kell kivel állunk szemben, hogyan fogjunk hozzá, miként hassunk rájuk. Ehhez képzés kell. A siker érdekében ezért a programokat megvalósítóknak közös képzéseken, felkészítő tréningeken, több eszmegbeszélésen és szupervízióon történő részvételét kellene biztosítani.

A Bv. Kódex hatályaba lépésével a bv. intézetek számos jövőbeni fejlesztéseket terveztek. Ezek közül a legfontosabbak a speciális csoportok részére egyéni fejlesztést célzó programok szervezése, amely a bántalmazott fiatalkorúak vonatkozásában jó kiinduló alap (lenne). Pontosan ki kellene dolgozni egy folyamatos és intenzív programrendszer ezen csoportok támogatására. És itt a folyamatosságon és az in-

tenzitáson van a hangsúly. Bármelyik pszichológus vagy reintegrációs tiszt kollégát kérdezem, azt mondja, hogy számos tényező előzi meg, és ezzel befolyásolja a csoportfoglalkozásokat. Ilyenek a biztonsági szabályok, a fiatalkorú fegyelmi helyzete, büntetőeljárás státusza, az intézet telítettségi állapota, az állomány leterheltségi helyzete és így tovább. Ha mindezeket rendeztük vagy megoldottuk, akkor kerülhet csak sor a csoportfoglalkozásra. Egy fiatalkorú esetében, főleg ha még bántalmazott is, a terápiás folyamat részeként rendkívül fontos a foglalkozások következetes és szoros egymásutánisága.

Rendkívüli jelentőséggel bírna a fiatalkorúak intézeteiben legalább 1-1 fő fejlesztő pedagógus alkalmazása is. Bár kutatásunk csak a bántalmazott gyerekeket vette górcső alá, általánosan jellemző a fiatalkorú bűnelkövetőkre a tanulási nehézség. Olyan szakemberekre, pedagógusokra lenne szükség, akik tudnak speciális szükségletű gyerekekkel foglalkozni.

Hazánkban új módszerként jelent meg a büntetés-végrehajtásban – mint a családi problémák egyik megoldási módja – a családi csoportkonferencia-modell és a családi döntéshozó csoportok alkalmazása. A módszer olyan esetekben javasolt, mint a családon belüli vagy kívüli verbális vagy fizikai bántalmazás, a családon belüli vagy kívüli szexuális zaklatás, a családtag bűnelkövetővé válása, a családtag drog-és/vagy alkoholfogyasztása, a visszailleszkedés gyermekotthonból vagy intézetből való kikerüléskor, illetve a gyámhatósági eljárások. A kutatások azt mutatják, hogy a családi csoportkonferencia általában nagyon pozitív hatással van a családtagok közötti kapcsolatra, és hatékonyan alkalmazható tervek születnek a veszélyeztetett gyermekekkel kapcsolatban. Az eljárás nagy pszichológiai előnye, hogy a konfliktust a családtagok közösen oldják meg, aktívan közreműködnek a folyamatban, így a felelősségvállalás is közös, ezért nagyobb eséllyel tartják be a megállapodásukat.¹⁶ Fontos kihangsúlyozni, hogy a bántalmazó szülő sokszor maga is sérült/bántalmazott volt. Ha ez az állapot mégsem állna fenn, még akkor is kérdéses a szülő együttműködési készsége. Továbbá, ahol lenne hajlandóság, ott nem biztos, hogy van lehetőség. Nem lehet kötelezni ugyanis, hogy egy ilyen célból a szülő akár több száz kilométert utazzon hetente, anyagilag erre jelentős összegeket fordítson, elérhetővé és szabaddá tegye magát az ilyen alkalmakra. Tapasztalataink szerint az intézetben levő gyerekek szüleinek döntő többsége nem partner egy ilyen programban, vagy nincs anyagi forrása arra, hogy rendszeresen megjelenjen. Így tehát nekünk azzal kell dolgoznunk, ami adott: a fiatallal, hiszen ő ott van helyben 0-24 órában.

Számtalan konferencián elhangzik, tanulmányban megjelenik, hogy lényegesen több konfliktuskezelési, agressziókezelési és indulatkezelési tréninget kellene működtetni az intézeteinkben. Ezek egyébként nemcsak a bántalmazott fiatalkorúak részére alkalmazandó módszerek. Kiválóságuk és praktikusságuk abban is megnyilvánul, hogy bűncselekménytől, bántalmazottságtól és végrehajtási fokozattól függetlenül lehetne az összes fiatalkorú elítélre alkalmazni. A hatékonyságvizsgálatok mind azt mutatják, hogy be kell építeni a reintegrációs gyakorlatokba az egyéni viselkedéshez, gondolkodásmódhoz kapcsolódó kriminogén szükségletek kezelését, és a programok kidolgozása során figyelembe kell venni az elkövető tanulási készségeit, motivációját, reszponzivitását. Ezek az eredmények hívták életre a risk-need-responsivity mo-

¹⁶ Farkas J. (2013) p. 31.

delljét (RNR-modell), amely egyszerre érvényesíti a kockázatok, a szükségletek és a reagálóképesség szempontjait. A szakma ma már több olyan programot is ismer, amelyek ennek az RNR modellnek a lényegére építenek és külföldi példák által kiválóan működnek. Ilyen például a CBT vagy Kognitív Magatartásterápia, MST vagy Multiszisztémás Terápia, illetve az EQUIP-módszer (amelyet a Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete Pécsen már eredményesen kipróbált). Rendkívül hasznosnak bizonyulnak a különféle szerepjátékok is: imitáló, anticipáló, rekonstruáló szerepjáték és a transzfer tréning¹⁷. De az említetteken kívül számos olyan gyakorlat létezik, amellyel (nemcsak) a bántalmazott fiatalkorúaknak lehetne segíteni. Szakemberek tapasztalatai alapján a játéknak ugyanis rendkívüli hatása van az ilyen gyerekekre (is). Játékhelyzetben egy regressziós állapot alakul ki, amely lehetőséget teremt arra, hogy a már meglévő inadekvát viselkedést megváltoztassa, és érzelmi szinten korrigálja. Érdekes vizsgálat lenne, hogy a „progresszív” játékkerápia mennyire oldja fel a kora gyermekkori traumákat, és milyen hatással lehet a személyiség szerkezet változására, a személyiségváltozás pedig mennyiben változtatná meg a deviáns viselkedésmódot. Megoldás lehet tehát az olyan strukturált, kognitív viselkedésterápiás tréning vagy játék, ahol az „equipment” a hiányzó szociális, kognitív és erkölcsi kompetenciákkal való felvértezést jelenti.

Természetesen könnyű elméleteket gyártani és javaslatokat megfogalmazni. Ahhoz, hogy minden korábban feltett kérdésre választ kapjunk, ismételtelen meg kell kérdezni: képes-e a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézete hosszú távon túlnőni totális jellegét?

Kívánatos lenne a büntetés-végrehajtás és a segítő szakmák még intenzívebb együttműködése a mindennapokban, amely sikeresebbé tehetné a reintegrációs folyamatot azáltal, hogy – a jogszabályi köteteknek eleget téve – a gyermek érdekeit tartja szem előtt. És kívánatos lenne az is, hogy ahol van együttműködés és akarat, ott legyen anyagi forrás is mindezen elképzelések kipróbálására és működtetésére.

Felhasznált irodalom

- Coleman, Daniel (2013): Társas intelligencia, Osiris Kiadó, Budapest
- Czenczer Orsolya (2014): Veszélyes fiatalok vagy fiatalok veszélyben? NKE Kiadó kft, Budapest, 2014
- Douglas, E. M. – Straus, M. A. (2013): Assault and injury of dating partners by university students in 19 countries and its relation to corporal punishment experienced as a child. *European Journal of Criminology* 3: 293-318.
- Farkas Johanna (2013): A családon belüli bántalmazás kezelése resztoratív szemléletben. In: *Magyar Rendészet* 2. Sz.
- Kovács K. (2014): A holnap bűnelkövetői lennének? In: *Börtönügyi Szemle* 2014. 2. szám
- Lahlah, Esmah – Van Der Knaap, Leontien – Bogaerts, Stefan (2013): Dangerous boys or boys in danger? Examining the relationship between ethnicity, child abuse and violent offending; In: *European Journal of Criminology*; Volume 10, nr. 6, Sage Publications, 2013
- Ruzsonyi Péter (2011): Bűn-büntetés-reszocializáció. *Belügyi Szemle* 6. sz.

17 A képességek átvitelét célozza a tréningen kívülre, a terápia utánra.

Fotó: Fekete Attila
Börtönszínházi találkozó – 2016

NEVELÉS A REPRESSZIÓ ÁRNYÉKÁBAN

Eszmék és végrehajtás a szovjet és magyar börtönügy
'50-es éveiben

A szervezetek sokféle magatartással válaszolhatnak a kihívásokra, választaniuk kell a számukra felkínált lehetőségek közül, s ha egy szervezet rátalált a maga viselkedési formájára – és az sikeresnek is bizonyult –, akkor ragaszkodni fog hozzá. Ennek következtében alakulnak ki azok a viselkedés- és gondolkodásbeli „értékek”, melyek olajozzák a működést, s amelyek egy részét szokásokként, hagyományokként is jellemezhetünk. Tanulmányomban azt a történeti időszakot igyekeztem feltárni, mely talán a legmélyebb nyomot hagyta szervezetünkben. A sztálini represszió időszaka és a hozzá szorosan kapcsolódó Államvédelmi Hatóság jelenléte egy rövid terminust ölel fel, mégis hatása kitörölhetetlen, mivel több szinten formálta és befolyásolta a büntetés-végrehajtás szervezeti kultúráját, hatást gyakorolva a mindenkori nevelés-felfogásra, és annak elfogadására egyaránt.

Kulcsszavak: nevelés, represszió, ÁVH, gulag, átnevelés

Organisations may display several types of behaviour in the face of challenges. They must choose from the available options, and once an organisation has found its specific type of behaviour - and that behaviour has proven to be successful - it will hold on to that. As a result, “values” of behaviour and thought develop that make the operation smooth, and part of which can be described as habits and traditions. In my paper, I explored the historic period that probably left the deepest mark in our organisation. Repression in the Stalinist era and the existence of the closely related State Protection Authority [Államvédelmi Hatóság, ÁVH] spanned over a short period of time, yet their effect is indelible, as they influenced and shaped the organisational culture of the penal system on several levels, affecting the concept of education and its acceptance ever since.

Keywords: reintegration, repression, ÁVH, gulag, re-education

1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kiemelt Kutatóműhely keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

Bevezető

Az '50-es években ránk telepedő és túlzó dogmatikus sztálini végrehajtás rendszere bár rövid ideig tartott, mégis hosszú időre itt hagyta szellemiségének nyomait, melyet Lőrincz 2005-ben így fogalmazott meg: „*Aligha érthetik uniós partnereink, hogy nekünk a jelenlegi bánásmód-kultúránkat az elitéltekkel szembeni gyűlölködés milyen mély bugyraiból kellett kialakítanunk.*”² Tovább fűzve a gondolatot: ahhoz, hogy értelmezni tudjuk a jelenben is létező narratívákat, szubkultúránkat, a mindenkori változás akadályait, újra és újra szembe kell nézni történelmünkkel, időszakonként újra elemezni és magyarázni a miérteket, megtalálva a kapcsolódási pontokat jelenlegi gyengeségeinkhez. Lőrincz József 12 éve elhangzott gondolata és a napokban nagy visszhangot keltett büntetés-végrehajtási jogviszonyban történt bántalmazás³ okán kezdtem el mélyebben foglalkozni a „szakmánk egyik legsötétebb időszakaként” aposztrofált 50-es évek világával.

A téma megközelítéséhez több lehetséges irány kínálta magát. Természetesen figyelembe kellett venni történelmi tényeket, melyek az azóta eltelt időszak során többször átértékelődtek vagy akár érvényüket veszítették. Sorra kellett venni a vizsgált időszak jogi normáit, rendeleteket, utasításokat, előadásszövegeket és konferencia átiratokat, melyek a szervezetre erőteljes hatást gyakoroltak. Mindemellett meg kellett vizsgálni a rendelkezésre álló visszaemlékezések gyűjteményét, melyek jogtörténeti tényszerűséggel és írói nagyvonalúsággal, néhol iróniával fűszerezve írták le az 50-es évek kegyetlenségeit. A magyar büntetés-végrehajtás ezen időszakának tárgyalása és megértése nem lehet teljes a szovjet szocialista büntetés-végrehajtás történetének és ideológiai változásainak elemzése nélkül.

Szovjet munkaiskolától a javítómunka-táborokig

Az 1917-es forradalom után az orosz társadalom megújítói számára nem volt kétséges, hogy a kommunista társadalom új emberét csakis új pedagógiai módszerekkel lehet nevelni⁴. Ennek következtében a szovjet pedagógia a harmincas évekre a kommunista ideológia kiszolgálójává vált, vállalt küldetése a munkaiskola megvalósítása volt, melynek világszerte ismert képviselője *Anton Szemjonovics Makarenko (1888–1939)*⁵. Makarenko pedagógiájának középpontjában a közösen végzett munka és az öngazgató kollektíva áll, amely lehetővé teszi egyrészt a társadalom számára hasznos állampolgárok nevelését, másrészt az autonóm személyiség létrejöttét. Makarenko

2 Lőrincz J. (2015) p. 11.

3 http://hvg.hu/itthon/20170130_kekfeny_bortonorok_verték_halalra_egy_rabot_a_kozma_utcaban (letöltve: 2017.02.10.)

4 Ez eredetileg amerikai radikális reformerek elképzelése volt, nem autentikus szovjet gondolat.

5 *Makarenko* – mint munkáscsalád gyermeke – a poltavai tanítóképző főiskolán végzett 1917-ben. Pályafutását elemi iskolai igazgatóként kezdte. 1920-ban kapta a feladatot, hogy fiatalokú bűnözők számára Ukrajnában, Poltava mellett szervezzen munkatelepet. Ez a telep, amely később *Gorkij* nevet vette föl, ismertté tette Makarenko nevét. 1928-ban kénytelen volt megválni a Gorkij-teleptől, ettől kezdve a harkovi *Dzserzsinszkij kommunában* dolgozott 1935-ig. Ekkor Kievbé költözött, ahol a gyermek-munkatelepek ügyosztályának lett helyettes vezetője. 1937-től haláláig Moszkvában élt.

elvei szerint az egyén nevelése önmagában nem képzelhető el, így pedagógiájának egyik legfőbb jellemzője a *kollektívizmus*, a közösségi érdekek előtérbe helyezése. Községi pedagógiáját a gyakorlatba is átültetve kifejezetten fiatalkorú bűnözők számára szervezett önellátó otthonokat (Gorkij-telep és a Dzserszinszkij kommuna), ahol a gyerekek napi 4 órát dolgoztak⁶. Kezdetben „Az erő szavához szokott gyerekek ugyanazt a társadalmi modellt működtették tovább, amiben szocializálódtak.”⁷ Makarenko hamar felismerte a minden szinten elmaradott környezet adta lehetőségeket, melyből előny kovácsolható. Saját példáján keresztül a közösség számára elérhető célt, a jobb élet lehetőségét mutatta meg neveltjeinek. „A szebb ruha, az elég étel, a ló, a műhely, a disznók, mind közös álomként fogalmazódtak meg, s együttes erővel valósultak meg. A rend első lépései a külsőségek szintjén nyilvánultak meg a telep életében: napi parancs, tisztelgés, vigyázállás, felvonulás. Ezt fejlesztették a demokratikusan önrendelkező közösség szintjére, ahol a rend a közösség érdekét szolgálja. Az osztagokra bontott diákság idővel, hogy a személyes viszonyok és érdekek ne domináljanak, napi szinten új csoportokat alkotott az aktuális munkáknak megfelelően. Így egy dinamikus viszonyokkal rendelkező, mégis stabil hovatartozáson alapuló közösség keletkezett. A telep legfontosabb kérdéseiben a tanács döntött, döntése megfellebbezhetetlen volt, legyen szó hozományról vagy vásárlásról.”⁸ Itt kell megemlíteni, hogy Makarenko neveléstani koncepciója az ötvenes-hatvanas években leegyszerűsítve, dogmává merevítve döntően befolyásolta a szovjet típusú közép-kelet európai országok iskoláinak nevelési-oktatási gyakorlatát. Pedagógiája *különös helyet foglal el az orosz-szovjet, de bátran állíthatjuk, hogy az egyetemes pedagógia történetében is. Tömegek szerették, hitték, követték, mások kritizálták katonai szigoráért, az egyéni nevelhetőség elutasításáért.* Tudományos marginalizálódásához a sztálini idősakkal, annak alapeszméivel való teljes azonosulás vádja vezetett.

A Szovjetunió megalakítását (1922 decembere) és Lenin halálát (1924. január 21.) követően 1924-ben az Összoroszárszági Központi Végrehajtó Bizottsága által kiadott első Büntetés-végrehajtási Törvénykönyv a szabadságvesztés és a javító-nevelő munka céljaként egyaránt az egyéni és az általános megelőzést határozta meg⁹, alapvető módszerként pedig a „javítómunkát” jelölte meg. A „javító” kifejezés jelzőkénti használata utalt arra, hogy a munkával történő foglalkoztatás csak javító céllal történhet. Döntő változtatást jelentett a bv. intézetek újbóli átszervezése, differenciálása is, mely a társadalmi védekezés javítóintézeteit¹⁰, társadalmi védekezés gyógypedagógiai intézeteit¹¹ és a társadalmi védekezés gyógyító intézeteit¹² *különböztette meg.*

1928-ban a Szovjetunióban meghirdették az első ötéves tervet. Mindeközben elkezdődött az erőszakos kollektívizálás, vagyis az orosz parasztság kolhozokba és szovhozokba kényszerítése. A kulákság (jelentése eredetileg: kapzsi, becstelen fa-

6 Szabó K. (2013)

7 Nemeš D. (2016)

8 Nemeš D. (2016)

9 Gláser I. (1975) p. 38.

10 Ide sorolandóak a büntető intézetek, javítómunka-intézetek, mezőgazdasági, kisipari és gyári munkatelepek, különleges elkülönítő intézetek, átmeneti javító-munka intézetek.

11 Ide tartoztak a fiatalkorú bűnözők javítómunka-intézetei, a munkás-paraszt fiatalkorú bűnözők javítóintézetei.

12 Itt megkülönböztetett gyengeelméjű, gümőkóros és más betegségben szenvedő letartóztatottak telepét, elmegfigyelőket és kórházakat.

lusi nyereszkesedő, később módos parasztság) teljes felszámolását Sztálin nem csak gazdaságilag és politikailag, hanem fizikailag is értette: a kollektivizálás során 11 millió kulákot telepítettek ki, akik közül több mint egy millióan pusztultak el. Miután a nép ellenségeit szállító futószalag teljes kapacitással kezdett dolgozni, felmerült a kérdés, hogy mi legyen ezzel a hatalmas embertömeggel.

A 30-as évekre erősödött fel az a tézis, mely alapján a büntetésre mint „támadó” fegyverre tekintettek a bűnözés elleni harcban. Nem volt véletlen, hogy inkább a szigorú megtorlást és fegyelmezést alkalmazták a nevelő-átnevelő tevékenység helyett.¹³ A végrehajtás rendszerét újra átgondolták, az átalakítást követően ismét felbukkanó börtön végrehajtási forma csak csekély hányadát adta a büntetés-végrehajtási intézeteknek. Javítómunka-telepeken helyezték el az 1–3 évi szabadságvesztésre ítéltet, Pál László szerint: „A nevelői tevékenység ezekben az objektumokban bontakozott ki leginkább. Bevezették az önkormányzatokat, nagy gondot fordítottak az elítéltek aktivizálására.”¹⁴ A javítómunka-telepeknél lényegesen nagyobb számban létesültek – a később gulag jelzővel illetett – javítómunka-táborok, ahol szigorú rendszabályok és csekély kedvezmény várta a 3 évet meghaladó ítélettel ide érkezőket.

Az 1930-as évekhez köthető gulag¹⁵ létrejötté egy sajátos kettősségből táplálkozik, a kialakulásáért felelős politikai és gazdasági érdekeket nehéz egymástól szétválasztani. A politikai szempontok világosak voltak: „A régi bolsevik gárda és az értelmiség megsemmisítését az a törekvés diktálta, hogy a társadalomba beleoltsák a félelmet a rendszerrel szemben; ez megkönnyítette az irányítást felette. Ily módon a represszió részben hatalomtechnikai jelenség volt.”¹⁶ A gulag létrejöttének gazdasági vonatkozásait az 1924-es Büntetés-végrehajtási Törvénykönyvbe korábban már belefoglalták: „Valamennyi javító-nevelő intézmény köteles az ott fogva tartottak munkájával fedezni önköltségeit, nem tévesztve szem elől ugyanakkor a nevelési célokat.”¹⁷ Jól látható, hogy tudatosan készültek arra, hogy az egész büntető-szisztémát bekapcsolják az ország gazdaságába. A gulag gazdasági rendszerének középpontjába a termelékenység és a hatékonyság elveit állították.

A Büntetőtörvénykönyv 1926-os módosításának egyetlen, és azóta is hírhedt cikkelye, az a bizonyos „ötvennyolcas” terelte később emberek millióit a gulag fogságába. Szolzenyicin így ír erről: „Valóban nincs az égvilágon olyan vétség, szándék, cselekedet vagy mulasztás, amelyet meg ne lehetne torolni az Ötvennyolcas Cikkely széles tenyerével”¹⁸. Az „ötvennyolcas” sem a politikai, de még az államellenes vétségek fejezetéhez sem tartozott, hanem a közönséges büntényesek csoportjába sorolta megszegőit, akik a „nép ellenségének” soraiba tartoztak. Már az első pontjából megtudhatjuk, hogy ellenforradalminak minősül minden olyan tett és mulasztás, mely a hatalom gyengítésére irányul. Majd sorban követi egymást még tizenhárom pont, mely büntetni rendeli a fegyveres felkelést és a hatalom megragadását, más országnak nyújtott segítséget, kémkedést és ipari/gazdasági rongálást, terrort, a diverziót (rombolás, kártevés); a szovjet hatalom elleni propagandát vagy agitációt, a feljelentés

13 Lőrincz J. (2006) p. 7.

14 Pál L. (1972) p. 60.

15 Glavnoje upravlennyje ispravitelno-trudovih lagerej, azaz Javítómunka-táborok Főigazgatósága

16 Harmat Á. P. (2015)

17 Harmat Á. P. (2015)

18 Szolzenyicin A. (1989) p. 65.

elmulasztását és végül a szándékos kötelezettségszegést.¹⁹ Természetesen minden lehetséges eszközt megragadtak arra, hogy mindezt a legtágabban értelmezzék. Így követtek el súlyos bűncselekményeket a végtelenül legyengült és munkára alkalmatlan munkatelepeken raboskodók, az idegen országban fogságba esett katonák, a Szovjetuniótól elszakadni vágyó észti, lett, litván és ukrán nacionalisták; egy féltékeny férj, aki felpofozta párttag ismerősét és kolhoztagok, akik nem teljesítették az előírt számú munkanapot. Az évek során a büntetések és a büntetési tételek tovább szigorodtak „Nyaklő nélkül ültették le a népet egy kalászáért, egy uborkáért, két szem krumpliért, egy szál forgácsért egy karika cérnáért – mindenért tíz évre. A tíz év hamarosan kevésnek bizonyult, 1947. júniusától kezdve az un. „negyedszázadost” a humanitás nevében eltörölt halálbüntetés helyett vezették be.”²⁰

A II. világháborút követően a politikai rendszer védelme a büntetőjognak és a végrehajtásnak egyaránt legfontosabb feladatává vált. Sztálinnak az osztályharc folyamatos éleződéséről szóló teóriája megalapozta a következtetést, miszerint a politikai rend ellen fellépők vagy a tételezett gazdasági szabályok megsértői a nép ellenségei, tehát: a büntetőjog legkeményebb szigorára érdemesek. Az osztályharcos felfogás nem tűrte a garanciákat, a büntetőjognak a polgári szabadságjogok tiszteletben tartására épülő konstrukcióját.²¹

Az '50-es évekre már nyilvánvalóvá vált a gulag gazdasági csődje, melyet leginkább a felduzzasztott adminisztrációra lehet visszavezetni. Mégis, csak 1953-ban, Sztálin halálát követően állították le az egész országot félelemben tartó repressziót. S miképpen beindításának is létezett egy gazdasági szempontja, így leállításának is egyik oka azon tény felismerése volt az államvezetés részéről, hogy gazdasági szempontból a gulag kimerítette önmagát. Történészek szerint a több mint ötven szovjet javító-munkatáborban, mintegy 13–18 millió ember raboskodott. A rabságot a becslések szerint mintegy 7 millió ember nem élte túl. A gulag-táborokat megjárta – főként magyarországi, kárpátaljai és szlovákiai – magyarok számát mintegy 600 ezerre becsülik. Sztálin halála után a munkatáborok rabjainak száma jelentősen csökkent. A gulag-rendszert hivatalosan 1960-ban szüntették meg.

A konszolidáció időszaka

A Szovjetunióban az '50-es évek végén fogalmazódott meg hivatalosan is az az igény, amely előrevetítette az össz-szövetségi büntönügy alapjául szolgáló büntönügyi kódex kidolgozását, mely alapelvi szinten kifejezésre juttatja az *elítéltek átnevelésének* konkrét formáit és feltételrendszerét.²²

A korszak szovjet elméleti szakemberei – D. N. Szmirnov és Sz. G. Novikov²³ – kiemelték, hogy olyan büntönrendszer kialakítása szükséges, mely rendjét és mód-

19 Szolzsenyicin A. (1989)

20 Szolzsenyicin A. (1989) p. 89.

21 Mezey B. (2004) p. 325.

22 1958-ban jelentek meg a szovjet össz-szövetségi Btk. alapelvei, melyet a '60-as években követett az egyes köztársaságok büntetési rendszerét szabályozó törvények kibocsátása.

23 D.N. Szmirnov és Sz.G. Novikov: A szovjet büntönügyi jogszabályok elméleti alapjai. Külföldi Jogi Cikkgyűjtemény 1964. évi 4. szám Id: Gläser I. (1975)

szeroit tekintve a legjobban segíti a büntetési cél elérését, az átnevelést a cél eléréséhez vezető módszerként jelölték meg. Továbbá hangsúlyozták, hogy a szabadságvesztést töltő elítélt jogi helyzetének szabályozása nélkül sérül a végrehajtás törvényességének garanciája: „*Nem engedhető meg tehát a büntetés-végrehajtás rendjében, a börtön-szervek működésében semmiféle önkény.*”²⁴ A bűncselekményt elkövető személyek megjavítása és átnevelése alapvető eszközeinek a következőket tekintették: az elítéltek részvétele a munkában, a börtön belső rendjének és fegyelmének megtartása, illetve a politikai-átnevelő tevékenység²⁵ mellett oktatást és a képzést.²⁶ A politikai nevelő-módszer fontos eszközeinek és a javulás mércéjének tekintették az elítéltek mozgósítását, közösségi programokon történő részvételét és az ott tanúsított aktivitást.²⁷ Az átnevelés fontos eszközeként tartották számon az oktatást, melynek két irányát jelölték meg: a mindenki számára kötelező általános iskolai oktatást és szakmai képzést.

A sztálini büntetőpolitika magyarországi hatásai

A büntetőjogi szabályozás alapját 1945 után a kibocsátását követően többször módosított és kiegészített, de még mindig hatályban lévő Csemegi-kódex²⁸ adta. Ehhez csatlakoztak a büntetőjogi rendelkezéseket tartalmazó csekélyebb fajsúlyú, hatályban tartott további törvények, valamint az újonnan hozott különféle szintű jogszabályok²⁹. A szovjetek által kikényszerített koalíciós kormányban a – belügyi tárcát és a fegyveres rendfenntartó szervezetek feletti ellenőrzést megszerzett – kommunista párt erős szovjet befolyásoltsága már igen korán megmutatkozott. Az 1945-től különbözősággént létrehozott népbíróságok³⁰ elsődleges feladata volt, hogy a „népelnymó rendszer vezetőinek és támogatóinak felelősségre vonása megtörténjék, ezért szükségessé vált változtatni a büntető rendszeren. A fegyház és börtön fokozaton kívül megjelent az internálás és a kényszermunka büntetés³¹. A rövid ideig főbüntetésként is létező internálás³² időtartama az internált „magaviseletén” múlott, mivel a tábor parancsnoka a fogvatartást további hat hónapra meghosszabbíthatta³³.

Az internálás jogintézményét hamarosan kiemelték a büntetési rendszerből, és rendőri kényszerintézkedéssé változtatták, lehetővé téve ezáltal, hogy az elnyomás egyik legfontosabb eszközévé váljon.

24 Gláser I. (1975), p. 50.

25 A politikai nevelőmunka területén az alábbi feladatokat határozták meg: a munkához való becsület viszony kialakítása, a törvények tiszteletére és pontos betartására nevelés, a szocialista tulajdon iránti gondosság fokozása, az együttélés szabályainak tiszteletben tartására nevelés, az öntudat fejlesztése, a kulturális színvonal emelése, a hasznos kezdeményezőkétség növelése.

26 1969. november 1-jén lépett hatályba a Szovjetunió büntetés-végrehajtási törvénye

27 Pál L. (1976) p. 117.

28 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről

29 Mezey B. (2004) p. 208.

30 81/1945. ME. sz. rendelet a népbírászkodásról

31 Erre a célra kijelölte a férfiak számára a Budapesti Országos Gyűjtőfogházat, a Szegedi Kerületi Börtönt, a nők számára pedig a Márianosztrai Országos Büntető Intézetet.

32 1945. május 1-jéig

33 Lőrincz J., Nagy F. (1997) p. 37.

A korszakra jellemző másik fontos jogintézmény a kényszermunka büntetés, mely kiszabható volt életfogytig vagy határozatlan ideig³⁴. Különös módon első nyoma a *szovjet mintára épülő nevelésfelfogásnak* az 1946-os végrehajtási szabályozásban³⁵ bukkan fel, amely a büntetés megtorló jellege mellett lényegében nevelési feladatokat is előírt. Az ország romba döntésében való közreműködés miatt kényszermunkára ítélt rabok elsődleges feladata az újjáépítésben való részvétel volt, de új elemként jelent meg annak szándéka, hogy a szabadságvesztés során az elítéltet alkalmassá tegyék a beilleszkedésre. A korszaklem értelmében felvilágosító oktatásokon keresztül kívánták megvalósítani a fogvatartottak demokratikus nevelését. Mindezzel párhuzamosan a valóság ellentmondásos képet mutatott. A kényszermunka megvalósítását – az elítéltek kijelölt intézetekben történő elhelyezését – már a kezdetektől a komoly férőhelyhiány akadályozta. Bár a kényszermunka-büntetés kiszabása nem vált uralkodóvá³⁶, mégis sötét árnyként vetült a végrehajtó hatalom megítélésére. „*Ries István igazságügy-miniszter 1949 őszén csalódottan nyilatkozott a munkatáborok felállításának elmaradásáról, ennek egyik okaként – sajátos módon – a háború előtről visszamaradt börtönszemélyzet alkalmatlanságát jelölte meg, amely nem eléggé „rátermett” a táborserű, nyitottabb feltételek közötti fokozottabb éberséget és megbízhatóságot igénylő munkavégzésre.*”³⁷

Trójai faló a börtönökben

A 20. század második felét jellemző kommunista pártegyeduralom a társadalom minden szegmensét ellenőrzése alá kívánta vonni. A Magyarországon működő politikai rendőrséget a II. világháború végét követően, kommunista irányítással és szovjet ellenőrzéssel szervezték meg. Az új szervezetnek egyetlen célja volt: a kommunista párt hatalmi érdekeinek feltétel nélküli szolgálata. Az államhatalom hierarchiájában feltűnően gyors karriert befutva³⁸, hamarosan országos hatáskörű szervvé nőtte ki magát. Kezdetben ÁVÓ-ként³⁹, majd az 1948-as átszervezést követően BM ÁVH⁴⁰-vá válva kizárólagos belügyminiszteri irányítás alá rendelve tovább folytatta metamorfózisát, hogy 1950 januárjától – Államvédelmi Hivatalként – önálló országos hatáskörű főhatósággá váljék.

A büntetés-végrehajtás jogszabályokhoz köthető működésének felmorzsolódását tovább fokozta az a tény, hogy 1949-től megkezdődött az osztályjellegű proletárdiktatúra elnyomó szerepét támogató sztálini büntetőpolitika térhódítása. Ehhez járulhatott az is hozzá, hogy az ÁVH 1950-es átszervezését követően, korábbi feladatai

34 Végrehajtásának szabályait a 78 000/1946. (XII. 9.) IM sz. rendelet állapította meg.

35 78 000/1946. (XII. 9.) IM sz. rendelet

36 Lukács Tibor gyűjtése alapján a népbíróóságok 1949. január 31-ig 22 642 személyt ítélt el, ebből 2208 esetben döntöttek a kényszermunka büntetés mellett. Id: Lőrincz J.-Nagy F. (1997) p. 37.

37 Lőrincz J., Nagy F. (1997) p. 37.

38 1945-46-ban Budapest rendőrkapitányának egyik alárendelt osztályaként kezdte meg működését.

39 Az ÁVH jogelődjének az ÁVÓ (Magyar Rendőrség Államvédelmi Osztálya) megalakulása az 535.059/1946. MM sz. rendelet alapján 1946 őszére tehető.

40 Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága-ként működött tovább a 288.009/1948. BM sz. rendelet értelmében.

mellett felvállalta a hírszerzés, a polgári és katonai elhárítás, a határőrség, az idegenrendészet és a belső karhatalom irányítását is. Témánk szempontjából kiemelten fontos, hogy a kényszermunkatáborok és internálótáborok átkerülését követően új feladatként *felügyeletet gyakorolhattak a büntetés-végrehajtás egy része felett is*. 1950-től megvalósult a pokol, különösen az ÁVH által átvett börtönökben és körletrészekben (Fő utcai Pestvidéki Fogház, Mosonyi utcai dologház, Markó u. II. és III. emelete, budapesti Gyűjtőfogház, Váci Országos Börtön, Kalocsa, Márianosztra) – ahogy a korabeli visszaemlékezésekben olvasható. Több ezer embert tartottak fogva és az inkvizíciót megszegyenítő módszerekkel kínoztak meg. Sokakat halálukig vertek, másokat elektromos fejbúrák segítségével sokkoltak, illetve intravénásan injekcióztak be megfélemlítés gyanánt és a családjuktól való teljes elszigetelés is jellemző volt. Rendszerünkben aránylag rövid ideig tartott az ÁVH szervezetszerű jelenléte (1950-1956), mégis hatása kitörölhetetlen, mivel több szinten formálta és befolyásolta a büntetés-végrehajtás működését.

Az idősakra jellemző sajátos bírói mérlegelés lehetővé tette a „társadalomra veszélyesség csekély fokának megállapítását” akár a büntetés kiszabásának mellőzésével, de módot adott a politikai nyomás érvényesítésére az „osztályellenesség” veszélyességének értelmezésével⁴¹. Ennek következménye a végrehajtást is befolyásolta, mivel a politikai és köztörvényes elítéltek szabadságvesztés-büntetését elkülönítve vagy külön intézetekben hajtották végre. Erősen túlzónak tartjuk Pál László interpretációját, miszerint a köztörvényes bűnözők és a politikai elítéltek a végrehajtás és a személyzet⁴² szempontjából egyaránt hermetikusan el voltak zárva egymástól, ezért *„büntetés-végrehajtási problematikájuk külön értékelést követel”*⁴³, bár erről az idősakról szóló sajátélményen alapuló visszaemlékezések tekintetében is igen nehéz vizsgálni, hogy hogyan hathatott egymásra a két rendszer párhuzamos jelenléte. Csak a katonai szervezetek természetének ismeretében bízva juthatunk arra a következtetésre, hogy e szoros egymásra hatásban az ÁVH volt a domináns tényező. Ezt a lehetőséget támasztja alá az a tény, hogy az intézetek személyi és szervezeti rendszerét végtelen alapossággal formálta saját képére a rendszer. Az 1949 és az 1950-es évek során a személyzetet világnézeti szempontból megszürték, a vallásosság bűnében leledzőket vagy a régi rend híveit lecserélték. *„A képlet – a börtönlelkészi státus megszűnésével és a politikai tisztek megjelenésével – leegyszerűsödött: személyzet és foglyok politikai ellenfelekként álltak egymással szemben.”*⁴⁴ Fehérváry⁴⁵ a „börtönök hiénáiként” emlegeti a politikai tiszteket, akik képzettebb ÁVH-s tisztek közül kerültek kiválasztásra. Estók tanulmányában⁴⁶ intézetenként 1-3 politikai tiszt vagy tiszthelyettes vezényleseről tesz említést, akik hivatalosan a parancsnokok támogatásával voltak megbízva. Ezzel szemben elsődleges feladatuk közé tartozott a besúgóhálózat kiépítése, a rabok hangulatának, viselkedésének és politikai beállítottságának figyelemmel kísérése, ellenőrzése. Beszólásuk volt a bentlakók életé-

41 Mezey B. (2004) p. 329.

42 Az ún. politikai börtönök felügyelőszemélyzetét és őrségi állományát csak az Államvédelmi Hatóság tagjai láthatták el.

43 Pál L. (1976) p. 161.

44 Tamáska P. (2006) p. 32.

45 Fehérváry I. (1990) p. 133.

46 Estók J. (2013) p. 45.

nek minden részletébe, jelentésüket közvetlenül az ÁVH központjába továbbították, gyakran a börtönparancsnok megkerülésével. Mindennek okán a politikai tisztek a börtönparancsnok szintjével megegyező politikai irányítási és döntési hatalomra tettek szert.

A szigorítások hatására az új típusú börtönök embertelen végrehajtási helyekké váltak. Mindennapos egyéni és tömegverésekkel⁴⁷ tarkított, gyakran alkalmazott alagsori, nyirkos és sötét büntetőkörletekkel tovább nehezítették a szabadságvesztés elviselését. A sötétzárka elviselhetetlen körülményei mellett megtalálható volt az ún. kurtavas (láb és a kézfejek összebilincselése) alkalmazása, mely egészen 1953-ig hivatalos fenytőeszkozként szerepelt a végrehajtásban. 1950 tavaszán arra a sztálini sugallatra, hogy a III. világháború a küszöbön áll, a hatalom rács mögé kényszerítette mindazokat a „reakciós, osztályidegen, megbízhatatlan, népellenes” elemeket, akik egy esetleges háború esetén a nép ellen fordulhatnak. A későbbiekben így kerültek börtönbe politikai üldözötként a kuláknak kikiáltott középparasztok, pártönkivüli értelmiségiek, diplomások, köztisztviselők ezrei és dinasztikus családok leszármazottai. Az elkövetett bűncselekmény szerinti differenciálás egyet jelentett a társadalomra való veszélyesség vizsgálatával. A közvetlenül a politikai eliteltekkel foglalkozó öröket aluliskolázott, igen szegény és megvesztegethető csoportként jellemzik visszaemlékezéseikben a volt fogvatartottak. Az „egészséges bizalmatlanság” ellenére kialakuló nem hivatalos és meg nem engedett egymásrautaltság eredményeként még a legnagyobb terror idején (1950-53 között) is voltak örök, munkavezetők, akik híreket továbbítottak, titokban újságot csempésztek be és arra bíztatták a rabokat, hogy ne adják fel a reményt.⁴⁸

Ezzel párhuzamosan a büntetőjog átpolitizálása, a büntető rendszert érintő szovjet mintára történő átalakítások éles konfliktusba kerültek a hagyományos, normatív szellemű büntetőjogot tartalmazó Csemegi-kódexszel. A „szocialista jogfejlődés” és a megváltozott hatalmi viszonyok egyre inkább sürgették az új büntető törvénykönyv kidolgozását, de legalább a büntetőjog általános részének, a legfontosabb szovjet elvek szerinti kodifikálását⁴⁹. Az 1951. január 1-én hatályba lépett 1950. évi II. törvény általános része (továbbiakban Bt.) egy új korszakot nyitva alapvető változást eredményezett a büntetés rendszerében. Ezzel tudomásul kellett venni, hogy a történelem kényszerítő ereje a Csemegi-kódex úri konflisából egy Sztalinyec traktor nyergébe ülteti át a jogászokat. Ezzel lehetővé vált a jogi gondolkodás további deformálódása, a sztálini büntetőpolitika hatalomátvétele előtt minden ajtó nyitva állt.⁵⁰ A Bt. teljesen új elveket meghonosítva, a bűncselekmény felfogásának középpontjába a társadalomra veszélyes cselekményeket helyezte, melyet a jogalkalmazók már egyszerűen transzformálhattak át az osztályszempontú megítélés érvényesítésére. A Bt. az egységesítés szellemében egyfajta szabadságvesztést ismert: a börtönt⁵¹. Megszün-

47 A raboknak a folyosón két sorban felállított örök között kellett végig futniuk, akik derékszíjjal és vaskos fahasábokkal ütötték őket.

48 Fehérvári I (1990) p. 34.

49 Mezey B. (2004) p. 329.

50 Pallo J. (2017) p. 113.

51 1950. évi II. törvény indoklása a büntetőtörvénykönyv általános részéről (Igazságügyi Közlöny 1950. évf.), 32.§. magyarázata értelmében a szabadságvesztés büntetés sokaságát feleslegesnek és károsnak ítélték, mivel megnehezíti a gyakorlati megvalósítást.

tetett mindenféle fokozatosságot, mivel eltörölte a fegyház és a fogház intézményét. Alapvető célként jelölte meg a dolgozó nép védelmét, az elkövetők megjavítását és nevelését⁵². A Btá.-t követő törvényerejű rendeletben⁵³ (továbbiakban Btáé.) szerepelt először a végrehajtás feladatáért megemlítve a nevelés, amelyet ezidáig ilyen formában egyetlen jogszabály sem fogalmazott meg⁵⁴. Az új rendszer a társadalomra veszélyesség szempontjából történő osztályozást maga mögött hagyta, mivel egyedül csak az osztályellenesség megítélésére koncentrált. A klasszikus büntetés-végrehajtási tevékenység célcsoportját alkotó köztörvényes elítéltek heterogén közösségének vonatkozásában a szabályok és a velük való bánásmód egységesítését tűzte ki céljául. A büntetés-végrehajtási intézetek differenciálását csak néhány szükséges szempontból tartotta fenn: megtörtént az igazgatás szerinti⁵⁵, a nemek szerinti, az egészségügyi állapot szerinti és a munkáltatás jellege szerinti elkülönítés.

1951 végétől indul az az időszak, melyet a magyar-országi állampolgárságú *Garasin Rudolf* (1895-1969) neve fémjelez. Életútjának hármas prioritása – nyomdász gyökerei, politikai meggyőződése és vonzódása a katonai szellemiséghez – predesztinálta arra, hogy a büntetés-végrehajtás első országos parancsnokává váljon. Már 1918-ban belépett az Oroszországi Kommunista Pártba. Hosszú évekig élt a Szovjetunióban, ahol egyetemi tanulmányait követően a moszkvai papíripari tröszt vezérigazgatójaként, majd a Könnyűipari Minisztérium főosztályvezető-helyetteseként dolgozott. A moszkvai népfelkelők Lenin hadosztálya első gyalogezredének helyettes parancsnoka volt 1941 júliusától, majd sebesülése után az egyik szibériai katonai építkezési osztag vezetője lett. A Hadügyi Népbiztosság Politikai Főcsoportfőnökségén partizáncsapatok szervezésével bízták meg 1943-tól. A 4., majd a 2. Ukrán Front parancsnokságához tartozó partizánosztagok iskolájának a parancsnokaként tevékenykedett 1944 szeptemberétől. 1951. november végén végleg hazatért, de már 1949-től részt vett a magyarországi táborrendszer kialakításában.

A börtönügy felügyeletére alakult meg az Igazságügyi Minisztérium VI. főosztálya, más néven a Büntetés-végrehajtási főosztály Garasin irányításával⁵⁶. A hatalmi politika teljesebb koncentrációjának következményeként a büntetés-végrehajtás irányítása – szovjet mintára – kikerült az Igazságügyi Minisztérium szervezetéből⁵⁷. Gerő Ernő első belügyminiszteri parancsával kinevezte az újjáalakult Belügyminisztérium központi szerveinek vezetőit: 31 főből 27 ÁVH-s, ketten rendőrtisztek, egy-egy fő pedig a légoltalom, illetve a büntetés-végrehajtás vezetője lett⁵⁸. A látszat ellenére nem a Belügyminisztérium kebelezte be az Államvédelmi Hatóságot, hanem mindez fordítva történt. Garasin Rudolf az egységesített BM megalakulásakor⁵⁹, 1953. július

52 1950. évi II. törvény 50.§.

53 1950. évi 39. sz. törvényerejű rendelet (Btáé.) 28. §.

54 Gläser I. (1975) p. 144.

55 A börtönök igazgatás szempontjából négy csoportba tartoztak: országos börtönök, megyei börtönök, körzeti börtönök és járási börtönök.

56 Estók J. (2013) p. 43.

57 A Minisztertanács 2033/10/1952. sz. határozata értelmében.

58 Horváth A. (2011)

59 Az 1950-től önálló szervként működő Államvédelmi Hatóságnak a Belügyminisztériummal való összevonásáról 1953. július 7-én hozott 500/6/1953. sz. MT határozatot nem hozták nyilvánosságra, így erről a közvélemény nem tudhatott, annál is inkább, mivel az államvédelmi rendfokozatok az 1956-os forradalom leveréséig használatban maradtak.

22-én büntetés-végrehajtási ezredesként a Börtönügyi Osztály vezetője lett, amely szeptember 2-től BM Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságaként működött⁶⁰.

A parancsnokság feladata volt az előzetes letartóztatásba helyezett személyek fogva tartása és a bíróságok által kiszabott büntetések végrehajtása, valamint a büntető intézetekben szabadságvesztésüket töltő elítéltek őrzése, operatív ellenőrzésük megszervezése. Hatáskörébe tartozott továbbá a kiképzés, a büntetés és felügyelet közvetlen irányítása és ellenőrzése, valamint az egyes büntetőintézetek irányítása és ellenőrzése. Garasin a büntetés-végrehajtás szervezeti vezetőjeként 1952-től már a Belügyminisztérium Büntetés-végrehajtási Főosztályát vezette. A rabmunkáltatás megszervezésére az IM Gazdasági Igazgatóságából alakult meg a Közérdekű Munkák Igazgatósága (KÖMI) az elítélt munkáltatás legfőbb szerveként. Önállóságát 1960-ig tarthatta meg, mikor korábbi formájában a nevelési szempontok érvényesülésének akadályává vált.

A magyar gulag

Hazánkban a második világháborút követő években egyre inkább felértékelődött a szabadságelvonással járó büntetések keretében végzett rabmunkáltatás. Az ország újjáépítése mellett olyan büntetőpolitikai szándék rajzolódott ki, melynek a modellje kísértetiesen hasonlított a szovjet javító-nevelő munkatáborokra. 1946-ban rendeletbe⁶¹ foglalták az elítéltek újjáépítésben végzett kötelező munkáltatását, mely összhangban volt a már említett kényszermunka büntetés bevezetésével. A szigorított dologház végrehajtási rendje szerint érvényesülő fogvatartás során a napi munkaidőt 10 órában határozták meg, heti rendszeres foglalkozásként írták elő a hétfégi felvilágosító előadásokon való részvételt, valamint a heti egyszeri istentiszteleten történő megjelenést. A végrehajtást felügyelő hatóságok az ellenőrzések során kitértek az elítéltek demokratikus nevelésének intézeti értékelésére is⁶². A hangzatos elvek és a nevelés fontosságának deklarálását árnyalja az ismert tény, mely szerint az eltorzult büntetőpolitika néhány év múlva elítéltek tízezreit zúdította a börtönökre.

A börtönmunkáltatási szervezet átalakításához az igazságügyi kormányzat már 1947-48-ban megfelelő ideológiai, büntetőpolitikai koncepcióval rendelkezett. Az 1947-ben meginduló tervgazdálkodás, a hároméves terv alapján létrehozott csúcsszervezet, a Tervgazdasági Tanács és Tervhivatal hatáskörét kiterjesztették a büntetés-végrehajtásnál folyó termelés elvi irányítására is. A szovjet javítómunka-táborok példája nyomán meggyőződéssel hittek abban, hogy a rabmunkáltatás egész iparágak termelési mutatóit lesz képes befolyásolni⁶³. Az igazságügyi kormányzat számára nyilvánvalóvá vált, hogy az intézethálózat befogadási képessége nem megfelelő, és csekély a rendelkezésre álló munkahelyek száma, ennek kiküszöbölésére 1949-ben megkezdődött az ún. nyitott végrehajtási helyek kialakítása. 1952 végére Garasin a büntetés-végrehajtás éléről irányította a kényszermunkatáborok és börtönök ter-

60 Gyarmati Gy., Palasik M. (2013) p. 222.

61 320/1946. sz. ME rendelet

62 Parádi J. (1996) p. 148.

63 Parádi J. (1996) p. 141.

melését. Ebben az időszakban az ország minden területén megtalálhatóak voltak a gyárak, üzemek, bányák és egyéb építkezések mellé telepített őrparancsnokságok és munkahely-parancsnokságok⁶⁴.

Az időszak legfőbb jellemzője volt, hogy egységes gyakorlat nélkül működtek a büntetés-végrehajtás intézményeit. Mivel a különböző rendeletek, utasítások áttekinthetetlenek és ellentmondásosak voltak, eluralkodott az önkényes végrehajtás: ahány börtön, kényszermunkahely, annyi szokásjogon alapuló eljárás, ami a visszaélések melegágyának bizonyult. Recsk⁶⁵ első parancsnokának (Fórizs Béla áv. százados) személyéhez kötik a gúzsbakötés bevezetését, az ún. „félkaja” büntetésnek nevezett ételadag megvonást, az önkényes büntetőbrigád alkalmazását, és az ő nevéhez fűződik a földbe ásott vizes bunker, melyben napokat töltöttek el büntetésből a táborlakók. A szakirodalmi forrásokból arra lehet következtetni, hogy az 1948-49-ben meginduló represszív büntetőpolitika következtében 1951 végére a hazai büntetés-végrehajtás intézeteiben 46 ezerre nőtt az elítéltek, letartóztatottak, internáltak létszáma, amely 1952 decemberére 76 ezerre duzzadt.⁶⁶

Sztálin halálától az '56-os forradalomig

A Sztálin halálát⁶⁷ követő politikai sokkhatás érzékelhető volt a büntetés-végrehajtás működésében is. A kutatók által 1956-ig tartó „Janus arcú”-ként emlegetett időszak tele volt megkezdett, de be nem fejezett változtatásokkal. Megszüntették az internáló táborok rendszerét és a rendőrhatalom alá helyezést, moszkvai mintára amnesztiát hirdettek, mely több mint 15000 fő szabadulását jelentette. A korábbi büntetőpolitika megenyhült és megkezdődött a kommunista politikai elítéltek rehabilitációja. A bebörtönzöttek létszáma⁶⁸ 1954 végére a nagyarányú amnesztiát követően mintegy 50 ezer főre csökkent. 1955 nyarától kezdődött meg a nyitott munkahelyek felszámolása, melynek következtében az elítéltek többsége újból hagyományos zárt intézetekbe került. Hajlandóság mutatkozott arra, hogy a politikai vezetés az ÁVH hibáit mérlegelje, leváltsa és felelősségre vonja a hatáskörüket túllépőket, és kimondja azt, hogy más utat kell keresni a szocialista törvényesség megteremtéséhez.

1954-ben Ács Ferenc bv. ezredes a BM Kollégiuma elé terjesztette lesújtó jelentését: „*Olyan jelentést nem tudok hozni, amely a valódi helyzetet tükrözné. Ennél a helyzet rosszabb!*” A fegyelmi ügyek, bűncselekmények, törvénysértések száma folyamatosan emelkedett, akárcsak a korrupció, az erkölcstelenség és az ittasság megnyilvánulásai.⁶⁹ A Belügyminisztérium új vezetése csak 1954 elején döbbsent rá, hogy

64 Dolgoztak ipari létesítmények építkezésein (például: Csepel Művek, Ajka, Oroszlány, Almásfüzitő); középületek létesítésében (például: miskolci és veszprémi egyetem); bányákban (például: Tatabánya, Recsk, Várpalota, Komló).

65 1950 júliusától 1953 októberéig működött kb. 1300-1500 fővel.

66 Lőrincz J. (2007) p. 74.

67 1953. március 3.

68 Lőrincz József megállapításait figyelembe véve elmondható, hogy bár az 1948-tól 1956-ig kiszabott szabadságvesztés-büntetések számára vonatkozó adataink hiányosak, de az tudható, hogy a leggyakrabban alkalmazott büntetés 75%-a börtön volt.

69 Ilkei Cs. (2013) p. 7.

a büntetés-végrehajtásnak nincs egységes törvényi szabályozása, a régi rendeletek, utasítások áttekinthetetlenek, ellentmondásosak, nincsenek összehangolva.⁷⁰ „Az intézmények értékelésénél a minisztériumi vezetők mindig mostohán minősítettek, kevés jó szavuk volt, mintha egyesek rossz lelkiismerete dolgozott volna tudat alatt, eltussolva saját felelősségüket. Pedig csak a gyilkos büntetőpolitika lecsapódásának helyszínei voltak, viszonylag a legnagyobb nyilvánosság előtt, árulkodva a megközelíthetetlen kínzókamrák titkairól és azok szemmel látható következményeiről.”⁷¹

A szocialista törvényesség megteremtése megnyilvánult a végrehajtás látszólagos törvényességének erősítésében is, elfogadták a 4 évvel korábban hatályosult Btá. elmaradt végrehajtási szabályozását⁷². „Az 1955-ben megjelent Büntetés-végrehajtási Szabályzat – szigorúan belső használatra – rögzítette, hogy a szervezet fő feladata a biztonságos őrzésre és a gazdaságos elítélt munkáltatásra irányul, ám emellett a letartóztatottak nevelésére is tartalmazott előírásokat, ezek azonban a személyzet ellenállása miatt (szükségtelen liberalizmusnak tekintették) csak papíron maradtak.”⁷³ Az elvek és a gyakorlat a feltételek és szemlélet vonatkozásában ellentmondásban álltak egymással. „A szocialista pedagógia alapvetően kollektivistá vonulata okozott zavart az általános pedagógia célrendszerének megalapozatlan adaptálásával.”⁷⁴ Az ezt követő 1955. novemberi párthatározat újfajta politika irányelveket fogalmazott meg, melynek lényege abban mutatkozott, hogy markáns különbséget tettek a végrehajtás során az ellenséges elemek, a visszaesők, a veszélyes elkövetők csoportja és kisebb vagyon elleni, tiltott határátlépést elkövető hatóság elleni erőszakért fogva tartott és izgatás miatt bekerülő fogvatartottak között.⁷⁵

Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején – mint minden klasszikus forradalomban – a tömeg hatékonyan lépett fel a bebörtönzöttek kiszabadítása érdekében. Egyes források adatai szerint október 30-áig közel 10 ezer rab szabadult, melynek harmadrésze volt politikai fogvatartott.⁷⁶ Az 1956-os forradalom egyik követelése a hírhedt Államvédelmi Hatóság megszüntetése volt. A látszat kedvéért 1956. november 27-én elrendelték⁷⁷, hogy a volt ÁVH-sokat 1956. december 1-ig el kell bocsátani a Belügyminisztérium állományából, illetve december 31-ig felül kell vizsgálni az államvédelem minden tagjának tevékenységét. A szándék zökkenőmentes végrehajtását végül megakadályozta a szovjet intervenció, az állomány mégis szétzilálódott. A titkos operatív munkával foglalkozók közül többen folytatták fedett tevékenységüket, mások illegalitásba vonultak, titkos objektumokban, rokonoknál, ismerősöknél bújtak meg vagy a Szovjetunióba menekültek⁷⁸. 1956 utolsó napjaiban a hazai börtönökben lévő fogvatartottak száma 5365 fő volt, a Belügyminisztériumot átszervezték, 14 nagyobb szervezeti egység alakult, melyből a XI. egység a Büntetés-végrehajtási

70 Ilkei Cs. (2013) p. 132.

71 Ilkei Cs. (2013) p. 135.

72 Minisztertanács 1105/1954. sz. határozata, mely elrendelte a börtönügyet átfogóan rendező szabályzat kiadását.

73 Mezey B. (2004) p. 338.

74 Ruzsonyi P. (2014) p. 211.

75 Gláser I. (1975) p. 154.

76 Parádi J. (1996) p. 164.

77 December 30-án, az 1956. évi 35. sz. tvr.-el „hivatalosan” is megszüntették az Államvédelmi Hatóságot.

78 Horváth A. (2011) p. 22.

Parancsnokság lett. Új fejezetet nyitva, megkezdődött a büntetés-végrehajtás Kádárkorszakhoz köthető újabb 33 éve.⁷⁹

A nevelési szolgálatok megalakulása

A mai büntetés-végrehajtási reintegrációnak nevezett tevékenység szocialista gyökerei nehézkesen és igen lassan tudtak megkapaszkodni az 50-es évek terméketlen talajába. Hiába deklarálta feladatként a büntetőpolitika, erős ellenállásba ütközött, így a nevelésközpontú feladatmeghatározás csak papíron létezett, sosem hatolt a végrehajtási gyakorlat mélyére.

A büntetés-végrehajtási intézetekben 1945–50 között még a Csemegi-kódex által szabályozott börtöntanítói rendszer volt fellelhető. A börtöntanítók feladata az elemi iskolai oktatáson túl az ismeretterjesztő oktatásig terjedt. Az Országos Parancsnokság szervezetében – igen korán – már 1954-ben megalakult az ún. „nevelési csoport”, mellyel egy időben a börtöntanítói rendszer átszervezése is megtörtént, helyébe büntetés-végrehajtási nevelőtisztai állományt alakítottak ki.⁸⁰ A nevelés 1957-től jelent meg a szakzsargonban, amikor létrehozták a nevelési szolgálatokat. A szó – eredetét tekintve – a szovjet minta fordításából, a „voszpítátyel” kifejezésből került át. A nevelés „hőskorában” az állomány létszáma jelzésértékű volt, míg az Országos Parancsnokságon 2 fő jelentette az irányításért felelős csoportot⁸¹, addig az intézetekben 25 főről beszélhetünk összesen. Kezdetben a nevelőtisztek feladata nem különbözött a börtöntanítóétól, ezt támasztja alá az a tény is, hogy a szolgálatot teljesítők főhivatású tanítók voltak⁸². Az ezt követő néhány évben a tevékenységi körük kiszélesedett: míg az eleinte a hiányos általános iskolai végzettséggel bírók oktatása és a rabkönyvtárak irányítása volt, 1952-53-tól kezdődően kiemelt feladatként kezelték az elítéltek kulturális programjainak szervezését. Ismét a jól bevált szovjet mintát, a közösségi nevelés eszméjét követve kultúracsoporthoz (színjátszó, énekkari, zenekari csoportok, szakkörök) működtetésén keresztül feleltek meg a kollektív nevelés eszméjének.

A Csemegi-kódex szabadságvesztésre vonatkozó utolsó maradványait kívánták eltörölni azzal a döntéssel, mely az 1955. évi Bv. Szabályzat életbelépésével megszüntette a börtön fokozaton belüli végrehajtási különbségeket (rezsimeket), és fokozat nélküli egynemű végrehajtást rendelt el. A végrehajtás egész rendszerét átható sematizmus a korábban hangoztatott egyéniesítési törekvések ellen hatott. Az egyéniesítés hiánya megmutatkozott a kategorizálásnál, a sajtótermékek előfizetési lehetőségeinél, a kedvezményeknél és a feltételes szabadságra bocsátásnál egyaránt.⁸³ Bár a Bv. Szabályzat alapvetően határozta meg a nevelés szükségességét, a törvényesség igényét és a szocialista humanizmust, ennek ellenére a gyakorlatban leginkább a termeléscentrikus szemlélet érvényesült. Az elítéltek – vagy, ahogy a Szabályzat konzekvensen említi őket: a letartóztatottak – egyetlen értékmérője a munkateljesítmény volt, ehhez kapcsolódva

79 Lőrincz J. (2007) p. 75.

80 Pál L. (1976) p. 178.

81 BV.OP. Jogi és Igazgatási Osztályán jött létre az első nevelési csoport.

82 Estók J. (2013) p. 47.

83 Gláser I. (1975) p. 151.

változott a levelezés, a látogatás és az élelmiszercsomagok engedélyezése. Az egyéniesítés hiánya vezetett többek között oda, hogy a nevelés problémájával gyakorlatilag nem foglalkoztak, a szabályzat csupán utalást tett a nevelési tevékenység szükségességéről, de szakmailag értékelhető rendelkezések nem születtek ezzel kapcsolatban.

A nevelés újkori történetének szempontjából fontosnak tekinthető az a törekvés, mely szerint az *egyéni jellemzők figyelembevétele* is egyre inkább előtérbe került. Bár csak néhány sor erejéig foglalkoztak vele a BM. utasításban, de kimondták, hogy a nevelésnél az egyéni foglalkozásokon keresztül a fogvatartott személy jelleméből, társadalmi veszélyességéből és politikai magatartásából kell kiindulni. Az eltökélt változtatásra való törekvést az is bizonyítja, hogy a BM. utasítás kritikusan közelít a meglévő gyakorlathoz. Felvállalja, hogy a jelenlegi rendszer már nem felel meg az újfajta követelményeknek, melyek leginkább az őrzést és a nevelést érintik. Hiányzik a megfelelő szervezeti struktúra, a hatékony irányítás és nem támogató az állomány. Az 1956-os forradalmat követően néhány ideológiai béklyót sikerült leráznia magáról a végrehajtásnak. A büntetés-végrehajtási rendszer alapvetően nem változott, csak a 103/1958-as utasítás következtében újra lehetőség nyílt a differenciálásra. Valós változást mégis az 1959. június 30-án kiadott 8/1959. BM. sz. utasítás (továbbiakban BM. utasítás) jelentett, mely a büntetés-végrehajtási rendszert alapjaiban nem változtatta ugyan meg, de tartalmában módosította. Ennek egyik legfontosabb megnyilvánulása volt, hogy a Bt. 50.§-ában megfogalmazott büntetési célnak megfelelően, a nevelés az őrzés mellett ténylegesen és hivatalosan is a büntetés-végrehajtás fő feladatává vált. Az 50-es évek második felére jellemző újfajta szemlélet középpontjában a lenini büntetőpolitikát idéző kétarcú igazságszolgáltatás tézisei álltak, melynek legfőbb jellemzője a politikai ellenfelekkel szembeni könyörtelenség mellett megjelenő, a „dolgozó osztályhelyzetű” bűnelkövetőkkel kapcsolatban tanúsított segítő-nevelő szándék.⁸⁴ A cselekményük népellenes voltát felismerő és megbánó dolgozók vonatkozásában megnyilvánuló javító-nevelő szándék a korai kádár-korszak lényegét képviselve egészen a '70-es évek elejéig a nevelés fontos céljaként szerepelt. A nevelés fogalmát varázspálcaként alkalmazva, a letartóztatottak minél nagyobb hányadánál a büntetés időtartama alatt törekedni kellett, hogy: „*bűncselekményét megbánja, legyen fegyelmetest és rendszerető, a munkát szeresse, tartsa be a törvények és a szocialista társadalom együttélés szabályait, védje és óvja a társadalmi tulajdont, tisztelje szocialista társadalmi rendszerünket.*”⁸⁵ Természetesen nem felelték el az osztálypolitika érvényesítését az alkalmazott módszerek esetében, melyet leginkább a világnézeti oktatásnál, a kedvezményeknél és a fenytéseknél kívántak érvényesíteni.

Alapos előkészítés előzte meg a szolgálati rend megváltoztatására irányuló törekvéseket. Hat börtönt említ a BM. utasítás, ahol már bizonyított az új rendszer, mely pozitív hatással volt a belső rendre, rabfegyelemre, munkafegyelemre és jótékonyan befolyásolta a letartóztatottak belső életének irányítását⁸⁶. A BM. utasítás hatására 1960 januárjában létrehozták a *nevelési szolgálatot*, meghatározták a leendő nevelők képzését⁸⁷ és előírták, hogy minden 100 letartóztatott nevelésével 1 nevelő foglal-

84 Lőrincz J. (2003)

85 8/1959. BM. sz. utasítás 2. oldal

86 8/1959. BM. sz. utasítás 3. oldal

87 A rabnevelők politikai és szakmai továbbképzése érdekében 6 hónapos tanfolyamot szerveztek.

kozzon. Mindemellett a rendszer számára megnyugtatóan rendezte a fogvatartottak vonatkozásában a munkabéreket, újra lehetővé tette a fokozatosságot, enyhítette a kapcsolattartásra vonatkozó szabályokat, megváltoztatta a fegyelmi büntetések és kedvezmények gyakorlatát, bevezette a rabönkormányzatokat és gondoskodott az utógondozás intézményes megoldásáról. Egyetértve Gláserrel⁸⁸, utólag több ponton lehetne vitatni a BM. utasítás helyességét, de tényként kell elfogadnunk, hogy a szabadságvesztés végrehajtására és ezen belül a nevelés történetére vonatkozóan meghatározó jelentőséggel bírt.

Összegzőképpen elmondható, hogy ez a több évig tartó időszak mély sebeket ejtett a büntetés-végrehajtás testén. Az államvédelem tevékenységének legsúlymentesebb tükre a büntetés-végrehajtás volt: államvédelmi börtön, fegyház, internálótábor, kényszermunkahely. A vezetők egységes törvényi szabályozás nélkül működtették a büntetés-végrehajtás intézményeit. Ezzel ismét bizonyosságot nyert, hogy a kontroll nélküli hatalomgyakorlás súlyosan deformálja a végrehajtó hatalmat, még akkor is, ha látszólag hangzatos elvek köré építik a szabályozást. Különösen szomorú volt, hogy ezeket az elveket, ha látszólag meg is tartották, a gyakorlatban azok szellemiségének megkerülése mindennapos rutinná vált.

Napjainkban az új Bv. törvény⁸⁹ hatályba lépésével azonban mindenki számára nyilvánvalóvá vált, hogy a Büntetés-végrehajtási Szervezet tevékenységének fókuszában a humanizmus áll. Ez a közösség-szervező érték egyértelműen közvetíti az egész társadalom irányába azt, hogy szervezetünk korszerű elvek és értékek hordozója, amelyek kiteljesedése mindennapi munkánkban ölt testet. Ennek a gondolkodásmódnak a társadalom számára való helyes interpretálása a jövő egyik kiemelt feladata, amelyben jelentős szerepet kap a büntetés-végrehajtás megújuló kommunikációja.

Felhasznált irodalmak

- Alekszandr Szolzsenyicin (1989): A Gulag szigetcsoport. Új Idő, Debrecen
- Estók József (2013): A büntetés-végrehajtás függelmi viszonyrendszerének, felügyeletének története 1867-1990. között. Börtönügyi Szemle 2013. évf. 4. sz.
- Fehérvári István (1990): Börtönvilág Magyarországon 1945-1956. Magyar Politikai Foglyok Szövetsége. Püski Könyvkiadó, Budapest
- Gláser István (1975): A szabadságvesztés büntetés-végrehajtása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Gyarmati György – Palasik Mária (2013): Az ÁVH intézménytörténetének társadalmi-politikai környezete. In: Gyarmati-Palasik (szerk.): Trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara 1953-1956. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, Budapest, pp 7-63
- Harmat Árpád Péter (2015): Interjú Pavel Prjanyikov és Leonyid Borodkin professzor közt. Megjelent: 2007. szeptember 28 -án a Russzkaja Zsizny c. lapban
- Online :<http://tortenelemcikkek.hu/node/418> (Letöltve 2016. szeptember. 28.)

88 Gláser I. (1975) p. 162.

89 A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény

- Horváth Attila (2011): A rendészeti szervek története Magyarországon a szovjet típusú diktatúra korában. Rendészet és emberi jogok. 2011. 1. évf. 3. sz.
Online: http://epa.niif.hu/02200/02222/00003/pdf/EPA_02218_ReEJ_2011_03_003-030.pdf (Letöltve: 2017. január 21.)
- Ilkei Csaba (2013): Internáló táborok, Kistarcsától Recskig.
Online: <http://mek.oszk.hu/14900/14910/14910.pdf> (Letöltve: 2017. február 11.)
- Lőrincz József (2007): A sztálini büntetőpolitika és konzekvenciái a hazai büntető igazságszolgáltatásban. Börtönügyi Szemle 2007. évf. 2. sz.
- Lőrincz József (2005): A magyar büntetés-végrehajtás ellentmondásos fejlődése a II. világháború után. Börtönügyi Szemle. 2005. évf. 4. sz.
- Lőrincz József (2006): A „nevelés-gondolat” a XX. századi hazai börtönügyben – jogász szemmel. Börtönügyi Szemle 2006. 3. sz.
- Lőrincz József (2003): Büntetőpolitika és büntetés-végrehajtás 1970 és 2002 között. Jogtörténeti Szemle. 2003. évf. 4.sz.
Online: <http://jesz.ajk.elte.hu/lorincz16.html> (Letöltve: 2017. január 4.)
- Lőrincz József – Nagy Ferenc (1997): Börtönügy Magyarországon. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest
- Mezey Barna (2004): Magyar jogtörténet. Osiris Kiadó, Budapest
- Nemeh Diana (2016): Anton Szemjonovics Makarenko munkássága,
Online:http://www.tani-tani.info/anton_szemjonovics_makarenko_munkassaga (Letöltve: 2017. január 2.)
- Pallo József (2017): A magyar börtönügy kodifikációs csomópontjai. Habilitációs dolgozat (kézirat)
- Pál László (1976): Nevelés a büntetés-végrehajtásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Pál László (1972): Büntetés-végrehajtási nevelés történeti áttekintése. Büntetés-végrehajtás országos Parancsnokság Szakkönyvtára, Budapest
- Parádi József (1996): A magyar rendvédelem története. Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest
- Ruzsonyi Péter (2014): Pönológiai alapvetések, In: Ruzsonyi Péter (szerk.): Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Budapest. pp. 199-227
- Szabó Krisztina (2013): Pedagógiai elképzelések a sztálinizmusban, oroszvilag.hu
Online: <http://oroszvilag.hu/?t1=tortenelem&hid=4085> (Letöltve: 2016. december 11.)
- Tamáská Péter (2006): Politikai elítélt kerestetik. Mundus Kiadó, Budapest

Fotó: Fekete Attila
Börtönszínházi találkozók – 2016

A KIÉGÉS ÉS A FOGVATARTOTTAKKAL KAPCSOLATOS ATTITÚDOK VIZSGÁLATA A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS SZEMÉLYI ÁLLOMÁNYÁNAK KÖRÉBEN¹

A büntetés-végrehajtás sikerének és kudarcának kulcsa a személyi állomány kezében, pontosabban a fejében van. A törvényben, irányelvekben, szabályzókból megfogalmazott elveket, ideákat és célokat a személyi állomány, és elsősorban annak végrehajtó szegmense teszi vagy nem teszi gyakorlattá, valósággá. Nem mindegy ezért, hogy a reintegrációt fáradt és kiábrándult, vagy elhivatott állomány végzi. Tanulmányunkban igyekszünk megvilágítani azt a speciális stresszterhelést, amely a büntetés-végrehajtási munkát végzőket éri és azt, hogy ennek milyen következménye lehet mind a személyi állományra, mind a büntetés-végrehajtási feladatok sikerére nézve. Ismertetjük a személyi állomány mentálhigiénés állapotára fókuszáló vizsgálatunk eredményét, és ennek alapján igyekszünk gyakorlatias, előremutató és konstruktív gondolatokkal javítani a jelenlegi gyakorlaton.

Kulcsszavak: kiégés, attitűdök, reintegráció, személyi állomány

The key to the success or setback of correctional work is in the hand, or more accurately, in the head of our personnel. Principles, goals and ideas phrased in our regulations and guidelines are practiced or not practiced by the personnel and specifically by the executive segment of it. Thus it is important if reintegration is done by a tired and disillusioned or a committed staff. In our study we reflect on the special stress affecting the prison staff and the consequences of this both on the personnel and on the success of reintegrative work. We present results of our study focusing on the mental health of the personnel and we aim to improve current practice with practical, progressive and constructive ideas based on these results.

Keywords: burnout, attitudes, reintegration, prison staff

1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kiemelt Kutatóműhely keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

Bevezetés

A sikeres reintegráció záloga a személyi állomány. – e mondatot annyiszor használjuk, hogy sokszor már nem is érezzük tartalmának a súlyát. Holott ez ténylegesen a büntetés-végrehajtás sikerének és kudarcának a sarokköve. A törvényben, irányelvekben, szabályzókbán megfogalmazott elveket, ideákat és célokat a személyi állomány, és elsősorban annak végrehajtó szegmense teszi, vagy nem teszi gyakorlattá, valósággá. A reintegráció nem szabályzókbán és papíron, hanem ember és ember közötti interakciókban valósul meg, vagy ürül ki teljesen és válik csupán frázissá a legmodernebb és kidolgozottabb elképzelések ellenére is.

Nem mindegy ezért, hogy a reintegrációt fáradt és kiábrándult, vagy elhivatott állomány végzi². Döntő fontosságú, hogy azok a kollégák, akik a körleten a fogvatartottal közvetlen kapcsolatban dolgoznak, ismerik és értik-e a háttérrel adó elveket, hogy mi és miért az az elvárás? Hitelesen és legalább többnyire egységesen, egy irányban eveznek, vagy demonstrálva azt, hogy ugyan papíron teljesítik az elvárást, de azt maguk idealista utópiának tartják? Hiszik, hogy a reintegráció elérhető? Megélik-e azt, hogy munkájukkal pozitív hatással lehetnek emberek életének alakulására? Megélik-e, hogy a munkájuknak van értelme? A fogvatartottakat reintegrálódni akaró személyekként látják, vagy javíthatatlannak és hibásnak, akik bűnözni akarnak? Mekkora stresszt jelent számukra a reintegrációs munka, és ezt a stresszt elkerülni igyekeznek, vagy megküzdnek vele?

A stressz kérdése a büntetés-végrehajtási munkában lényeges és számos specifikummal bíró jelenség. Olyan tényező, amely tevékenységünk során elkerülhetetlen. Emellett a feladat és a szervezet jellegéből és típusából adódóan vannak olyan jellemzők, amelyek a büntetés-végrehajtási munkát áthatják és a stresszt okozó tényezőket is színezik – a munkákra jellemző krónikus stressz, fojtott feszültség és a kudarc-elkerülés elsődlegessége. Ez megjelenik a büntetés-végrehajtási tevékenység mindkét legfontosabb területén: a biztonsági és a reintegrációs munka során is.

A biztonság szempontjából a büntetés-végrehajtásban feladatot teljesítő személyek munkája akkor mondható sikeresnek, ha nem történik rendkívüli esemény; a napok események nélkül, monotonitásban telnek. Ha így is zajlik a szolgálat, akkor is abban a tudatban, hogy előbb-utóbb mindenképpen történni fog valami. Nem lehet előre tudni, hogy ez kisebb esemény lesz, vagy jelentősebb, hogy az adott kolléga részese lesz vagy nem, nem tudjuk előre, hogy mikor fog bekövetkezni és hol. Az eseménytelenül eltelt napokat ráadásul nem címkézi a rendszer sikernek. A bekövetkező eseményeket azonban igen, mégpedig kudarcnak. Így tehát a körleten folyó munka folyamatos, de előre tudhatóan elérhetetlen kudarc-elkerülés, amely egy folyamatos, fojtott feszültséggel jár együtt.

A siker hiánya és a kudarc rendszeressége jellemző a reintegrációs munkát végzőkre is. Ha a reintegráció sikeres, akkor annak egyetlen jele van a személyi állomány számára: a fogvatartott nem kerül vissza a büntetés-végrehajtási intézetbe, így nem találkoznak vele az intézetben, az ő számukra tehát eltűnik. Ellentétben azokkal, akiknél a reintegrációs erőfeszítések sikertelenek, vagy egyelőre sikertelenek, velük a személyi állomány nap mint nap találkozik a körleten. Itt tehát ismét azt látjuk, hogy

2 Lajtár J. (2017)

a siker láthatatlan (holott a dezisztencia kutatásokból tudjuk, hogy a bűnelkövetők nagy többsége jellemzően 30 éves korára elhagyja a kriminális életvitelt³), a kudarc azonban látható és mindennapos. A kollégában így könnyen kialakulhat az az érzés, hogy a reintegráció lehetetlen küldetés, az ő munkája pedig értelmetlen, a vele szemben támasztott elvárások teljesíthetetlenek, és a kudarc érzése állandósul.

Mindezek a jellemzők – az egyéb rizikófaktorok mellett – különösen kiteszik a személyi állományt annak a veszélynek, hogy gyorsan és súlyosan kiégjenek.

A stresszről és a kiégésről

Napjainkban mind a médiában, mind az emberi kapcsolatainkban egyre többet találunk a stressz szóval különféle kontextusban. De mit is jelent ez a szó? Miért tulajdonítunk jelentőséget neki?

A kérdésre nehéz egy pontos, jól körülhatárolt definíciót adni, de a stresszelmélet felfedezője, Selye János a következőképpen határozza meg: „*A stressz a szervezet nem specifikus válasza bármilyen igénybevételre*”.⁴ A szerző először a specifikus fogalmát magyarázza könyvében, amely szerint minden igénybevétel egyedinek számít, tehát specifikus. Például hideg idő esetén vacogunk, több hő termelődik, az erek pedig összehúzódnak, hogy csökkenjen a test felületéről távozó hő mennyisége. A szervezetünket érő hatások a specifikus következményeken túl, nem specifikus módon növelik az alkalmazkodási reakciók iránti szükségletet, az egyensúlyi állapot helyreállítását. A stressz lényege a működések iránti nem specifikus igény. Selye szerint teljesen mindegy, hogy kellemes vagy kellemetlen élménnyel találkozunk-e, az számít, hogy milyen az újraalkalmazkodás iránti szükséglet. A stressz egy olyan pszichológiai feszültségi állapot, amelyet stresszorok idéznek elő. A stresszhez fűződő dolgok, események lehetnek kellemesek vagy kellemetlenek, de a distressz minden esetben bajt, kellemetlen eseményt jelez.

A büntetés-végrehajtási munkával – többek között a szervezeti felépítéséből és a környezeti tényezőkből adódóan – elkerülhetetlenül együtt jár a kifejezettebb, erősebb stresszorok megjelenése. Feszültségek kialakulásában és a stresszorok fokozódásában nemcsak az alkalmazottak hajlamosító személyiségjegyei, hanem a szervezési-vezetési hiányosságok, például a nem megfelelő munkaszervezés is szerepet játszik⁵. Biró⁶ vizsgálata során megállapítást nyert, hogy a körleten végzett munka nagyobb stresszel jár, továbbá a váltásos munkarendben dolgozó kollégák is nagyobb stresszterhelést élnek át, mint a hivatali munkarend szerinti beosztásban alkalmazottak. A szolgálati tevékenység vertikális függőségi rendszeréből adódó egymással alá- és fölérendeltségi viszonyok szintén fokozzák a stresszorok megjelenését^{7,8}.

3 Szabó J. (2015)

4 Selye J. (1976) p. 25.

5 Matiasovics M. (1996)

6 Biró M. (2009)

7 Menning É. (1992)

8 Matiasovics M. (1996)

Kormosói László⁹ „A munka öröme” című írásában a büntetés-végrehajtási munka során fellépő stresszhatásokról ír, felhasználva a saját tapasztalatait, megfigyeléseit, valamint szakirodalmi hivatkozásokat. A személyi állomány körében stresszforrások lehetnek az egymásnak ellentmondó utasítások, a bezártság, a túlterheltség, a munkatársakkal való érdeklentét, az ingerszegény környezet, az információhiány, valamint a nem egyértelmű utasítások, feladatok.

Szinte minden szerző megállapítja, hogy a szolgálati tevékenység vertikális függőségi rendszeréből adódó egymással alá- és fölérendeltségi viszonyok szintén fokozzák a stresszorok megjelenését^{10, 11, 12}.

Hajduska¹³ szerint stresszorként jelenhet meg a rosszul definiált munkakör, a hierarchiában való tájékozódási és alkalmazkodási problémák, illetve a komfortérzést akadályozó munkakörülmények. A tartós érzelmi megterhelések, fellépő stresszkek mentén megjelenik a kiégés.

A kiégés szindróma *„krónikus emocionális megterhelések, stresszkek nyomán fellépő fizikai, emocionális, mentális kimerülés, mely a reménytelenség és inkompetencia érzésével, célok és ideálok elvesztésével jár, s melyet a saját személyre, munkára, illetve másokra vonatkozó negatív attitűdök jellemeznek.”*¹⁴

Fekete Sándor¹⁵ a következőképpen definiálja: *„Krónikus emocionális megterhelések, stresszkek nyomán fellépő fizikai, emocionális, mentális kimerülés állapota, mely a reménytelenség és inkompetencia érzésével, célok és ideálok elvesztésével jár, s melyet a saját személyre, munkára, illetve másokra vonatkozó negatív attitűdök jellemeznek.”*

A kiégést az egyik legnehezebben kezelhető, legveszélyesebb teljesítmény- és karrierkrízisnek nevezi Hajduska¹⁶. Mind a túlhajszoltság, mind a monotonia elősegíti megjelenését.

Amikor a kiégésről beszélünk, egy tünetegyüttesre utalunk, amely olyan válaszreakció, amit a krónikus érzelmi és interperszonális stresszfolyamatok váltanak ki¹⁷. Pines¹⁸ munkatársaival a kiégés három összetevőjét különböztette meg: a fizikai, az érzelmi és a mentális kimerülést. Fizikai megerőltetés jele lehet a krónikus fáradtság, gyengeség, kimerültség, továbbá fogékonyság a betegségekre, gyakori fejfájás, hátfájás, étkezési problémák megjelenése. Az emocionális kimerülés miatt a kliensek gyakran számolnak be levertségről, helyzetüket reménytelennek élik meg. Szükséges esetben az érzelmi kimerültség igen komolyan megemeli az öngyilkossági veszélyeztetettséget, fokozódik bennük a kilátástalanság érzése. Mentális kimerülés során a kliensek negatív szűrőn látják helyzetüket, munkájukat nem tartják kielégítőnek.¹⁹

9 Kormosói L. (2000)

10 Menning É. (1992)

11 Matiasovics M. (1996)

12 Kormosói L. (2000)

13 Hajduska M. (2010)

14 Freudenberg H. J. (1974)

15 Fekete S. (1991)

16 Hajduska M. (2010)

17 Pikó, B. (2000)

18 Pine (1992)

19 Tandari-Kovács M. (2010)

Hajduska²⁰ a leggyakoribb tünetek közé a következőket sorolja: reménytelenség, kimerülés, célok elvesztése, inkompetenciaérzés, csökkent produktivitás, negatív önértékelés, empátiás készség beszűkülése, valamint érzelmi kiüresedés.

Maslach²¹ koncepciója szerint három fő elem alkotja a tünetegyüttest: emocionális kimerülés, deperszonalizáció és a személyes teljesítmény csökkenésének megélése. Elképzelése szerint a kiégés első lépcsője a deperszonalizációban nyilvánul meg. Az alkalmazottak egyre frusztráltabbá válnak a munkájukkal kapcsolatosan, kevésbé figyelnek társaikra és egyre negatívabbá válnak a munkával kapcsolatos attitűdjük. A kiégéshez vezető út második fokozata a személyes teljesítmény csökkenése, a munkához kapcsolódó elégtelenségérzés fokozódik. A kiégés utolsó állomása az érzelmi kimerülés, ekkor a klienseknél elhatalmasodik a munka, túlterheltek, ugyanakkor a munkavégzés hatékonysága lecsökken.²²

Morgan és mtsai²³ büntetés-végrehajtási dolgozókat vizsgáltak a kiégés szempontjából. A büntetés-végrehajtási munka során megjelenő, a kiégést fokozó tényezőket gyűjtötték össze, amelyek a következők: szerepkértelműség, szerepkonfliktus, munkaterhelés, küzdelmek, túlszűfolttség, környezet befolyásolásának hiánya, döntéshozatalból történő kimaradás, konfrontáció a fogvatartottakkal, a feladatkör veszélyessége. A körleten megélt tehetetlenség és hatástalanság leginkább az érzelmi és fizikai kimerültséghez járul hozzá.

Maslach és mtsai²⁴ megállapították, hogy a kiégés megjelenésében mind az egyéni, mind a munkaszervezeti tényezők szerepet játszhatnak. Munkaszervezeti tényező lehet a kiszolgáltatottság, a kontroll és autonómia alacsony szintje, a társas kapcsolatokból eredő konfliktusok, az egyének nem megfelelő stresszkezelési, megküzdési stratégiája.²⁵

- Túl vagy alulterhelés
- Lépést tartani a változásokkal
- Fizikai környezet
- Szerep-kértelműség, szerepkonfliktus
- Túl sok vagy túl kevés felelősség
- Karrierfejlődés túlzott vagy nem elégséges
- Jó munkatársi kapcsolatok hiánya, felettel vagy beosztottal való rossz kapcsolat
- Túlságosan alacsony fizetés
- Sok frusztráció
- Nagy emocionális megterhelés a munkavégzés során
- Teljesítménynek nincs jól körülhatárolható kritériuma
- Az adott szakmának bizonytalan a társadalmi presztízse
- A munkavégzés a kliens problémái köré összpontosul
- A kliensek „nem kívánatos” személyek
- Konfliktusok
- A szakterületek ellentétes ideológiája
- Összetartás hiánya
- Szervezeti kultúra sajátosságai
- Nagy szervezetekben tapasztalható káosz, személytelenség, jelentéktelenség-érzés
- A teljes átláthatóság hiánya

1. ábra: A stresszre és kiégésre hajlamosító szervezeti jellemzők

20 Hajduska M. (2010)

21 Maslach, C. és tsai (2001)

22 Morgan R. D. és tsai (2002)

23 Morgan és tsai (2002)

24 Maslach, C. és mtsai (1996)

25 Szebeni R. (2010)

Hajduska²⁶ a kiégést provokáló tényezői közé sorolta a jelentős mennyiségű frusztrációt, a nagy emocionális megterhelést, a túlzott elvárásokat, az irreális célokat, a teljesítmény mérésének nehezítetttségét, az alacsony jövedelmet, a hosszú munkaidőt, a monoton feladatvégzést, a visszajelzések, elismerés hiányát, az alacsony társadalmi elismertséget, a megbecsülés hiányát és a karrierlehetőségek korlátozottságát.

A stresszre, majd ennek nyomán kiégésre hajlamosító munkahelyi tényezők összegeztve a szövegdobozban láthatóak (1. ábra).²⁷

A kiégés ezen konceptualizálásainál jól látható, hogy kialakulása egy folyamat, amely több szakaszra osztható.

Hajduska szerint a kiégés öt szakaszra tagolódik²⁸:

1. Az idealizáció, kezdeti lelkesedés szakasza, melyben jellemző a túlzott lelkesedés és a fokozott teljesítmény.
2. A realizmus és egyensúlyteremtési kísérletek szakasza: a lelkesedés alábbhagy, az egyén tisztában van képességeivel, kompetenciájával, tevékenységének lehetőségeivel és korlátaival, valóságos képet alkot önmagáról és a munkájáról.
3. A stagnálás és kiábrándulás szakasza: a munka már nem jelent örömet, feladatok rutinszerű végzése.
4. A frusztráció és szkepszis szakasza: ebben a fázisban a hivatás hatékonysága megkérdőjeleződik, a stressztűrés csökken.
5. Az apátia/fásultság szakasza: a kihívások kerülésével, erőfeszítések minimalizálásával jellemezhető ez a fázis.

Ónody²⁹ ezzel szemben a kiégés folyamatát 12 szakaszra bontja³⁰. Konceptiójában a különböző állomások nem különíthetők el élesen, ugyanakkor egyes szakaszok megjelenési intenzitása eltérő lehet. A következőkben ezt az utóbbi modellt ismer-tetjük:

1. szakasz, a bizonyítani akarástól a bizonyítási kényszerig: a munkavállaló nagy megfelelési akarással, lendülettel kezd bele a feladataiba.
2. szakasz, a fokozott erőfeszítés: egyes feladatok egyre sürgetőbbé válnak a bizonyítási kényszer miatt, megszűnik a feladatok delegálásának képessége.
3. szakasz, a személyes igények elhanyagolása: a személyes dolgok háttérbe szorulnak, a munka gyakori hazavitele jellemző, a munkával kapcsolatos tevékenység lesz az egyetlen időtöltés.
4. szakasz, a személyes igények és konfliktusok elfojtása: megjelenik az aggodalom a testi egészség miatt, a testi kimerülés jeleire túlteljesítés a válasz.
5. szakasz, az értékrend megváltozása: az ítélo- és érzékelő képesség deformálódik, a kapcsolatok, a baráti kör elvesztése megjelenik ebben a szakaszban.

26 Hajduska M. (2010)

27 Biró M. (2010)

28 Hajduska M. (2008)

29 Ónody S. (2001)

30 Ónody S. (2001)

6. szakasz, a fellépő problémák tagadása: kizárólag a feladatvégzés kerül a középpontba, beszűkül a gondolatvilág.
7. szakasz, a visszahúzódás: már nem hatnak a környezeti befolyások, a másokkal való eszmecsere elveszik.
8. szakasz, a magatartás- és viselkedésváltozás: ebben a szakaszban a munkavállaló mindent kritikának él meg, a külső vélemény meghallgatása elmarad.
9. szakasz, a deperszonalizáció: önmaga és a kliensek elszemélytelenítése, elveszik az önérzékelőképesség.
10. szakasz, a belső üresség, mely gyakran pszichés megbetegedésbe fordul át (pl. pánikbetegség, szorongásos panaszok).
11. szakasz, a depresszió: ebben a szakaszban lévő személyek örömtelenné látják helyzetüket, az élet értelmetlennek, reménytelennek tűnik számukra, sokszor nehezükre esik az ágyból is felkelni.
12. szakasz, a teljes kiegészés esetén a szomatikus és pszichés veszélyeztettség egyidejűleg megjelenik.

A szakaszokat, és ezáltal azt a folyamatot áttekintve, melyen a kollégák a kiegészés során végigmennek, látható, hogy a jelenség a szolgálatellátás minősége és biztonsága szempontjából igen jelentős tényező. Minél kiegyensúlyozottabb a személyi állomány, annál hatékonyabbá, eredményesebbé válik a munkavégzés. Biztonsági szempontból is fontos a személyi állomány lelki harmóniája, hiszen az állomány lélektani felkészítése nélkül, és ezen túl a kiegészés során megjelenő frusztrációs intolerancia, ingerlékenység, alacsony teljesítőképesség nyomán az őrzésbiztonság instabillá válhat³¹.

Jól látható a folyamat áttekintésekor az is, hogy a kiegészés szorosan összekapcsolódik a munkával, a kliensekkel kapcsolatos attitűdökkel, mégpedig oly módon, hogy ezek a kimerülés során negatív irányba mozdulnak. A reintegrációs munkában – érthető módon – kiemelt jelentősége van a személyi állomány viszonyának a reintegrációhoz, a fogvatartottakhoz. Ahogyan arra korábban utaltunk, amennyiben ezek ellentétesek a deklarált célokkal, azok nehezítik, vagy akár el is lehetetlenítik a sikeres reintegrációs munkát.

Nem utolsósorban munkaegészségügyi (pl. pszichoszomatikus megbetegedések, betegállomány megnövekedése) vonatkozások miatt a személyi állomány nagy arányú kiegészése a munkaszervezésben is jelentős nehézségeket okozhat.

Célkitűzés

A kutatás célkitűzéseként megfogalmazódott a személyi állomány mentálhigiénés állapotának vizsgálata, mivel az kiemelt szereppel bír a hatékony munkavégzésben. Így érdemesnek tartottuk feltérképezni a kiegészés mértékét, és mivel ezzel szoros összefüggésben áll, a fogvatartottakkal és bűnelkövetéssel kapcsolatos attitűdöket is.

31 Balázs I. (1995)

Módszer

Vizsgálati személyek

A vizsgálatban 558 személy vett részt a magyar büntetés-végrehajtás 26 intézetéből és intézményéből (17 intézet, 1 intézmény, 7 Kft., valamint a BvOP állományából).

A mintában 423 fő férfi (76,6%) és 129 fő nő (23,4%) szerepelt, 6 esetben hiányzott a nemre vonatkozó adat.

Iskolai végzettség szempontjából a következő módon oszlik meg a minta: 8 általános iskolai végzettséggel 2 fő (0,4%), szakmunkásképző iskolával 53 fő (9,9%), szakközépfiskolai bizonyítvánnyal 137 fő (25,5%), gimnáziumi érettségivel 255 fő (47,4%), főiskolai végzettséggel 73 fő (13,6%), egyetemi végzettséggel 16 fő (3%), továbbá posztgraduális végzettséggel 2 fő (0,4%) rendelkezett. A vizsgálatban résztvevő személyek iskolai végzettsége tekintetében 20 esetben hiányzott az erre vonatkozó adat.

Rendfokozat tekintetében a legmagasabb rendfokozattal – jelen mintában alezredes – 10 fő (1,8 %) jellemezhető, 12 fő (2,2%) őrnagy, 12 fő százados (2,2%), főhadnagy 7 fő (1,3%), hadnagy 10 fő (1,8%), főtörzszászlós 31 fő (5,6%), törzszászlós 101 fő (18,3%), zászlós 73 fő (13,2%), főtörzsőrmester 158 fő (28,6%), őrmester 66 fő (12%). Nem hivatásos állományi tagok is szerepeltek a vizsgálatban, 17 fő (3,1%) közalkalmazott és 1 fő (0,2%) kormánytisztviselő.

A vizsgálatban résztvevők a következő szakterületi kategóriákba sorolhatók: munkáltatás 24 fő (4,4%), biztonság 333 fő (60,7%), pszichológia és nevelés (most: reintegráció) 15 fő (2,7%), egészségügy 19 fő (3,5%), fogvatartás 31 fő (5,6%), vezetés 11 fő (2,0%), költségvetés és gazdaság 41 fő (7,5%), nyilvántartás 12 fő (2,2%), egyéb 63 fő (11,5%).

Megfigyelhető volt a kutatásba bevonni szándékozott személyek nagymértékű bizalmatlansága. Számos kolléga nem kívánt részt venni a kutatásban, mert a vizsgálat anonimitása ellenére úgy vélte, hogy a kérdőívben megadott válaszokból könnyen visszakérhető a kitöltő személye.

A vizsgálat során alkalmazott eszközök

Az adatgyűjtés egyetemi hallgatók közreműködésével valósult meg, a vizsgálati személyek kérdőívcsomagokat töltöttek ki. Az adatok felvétele 2015. január és május között történt. A kérdőívek leíró adatai a táblázatban láthatóak.

A *Fogvatartottakkal Kapcsolatos Attitűdök (Attitudes Toward Prisoners)* attitűd-kérdőív 36 itemből álló Likert-skála, amely a fogvatartottakhoz való viszonyulást, attitűdöket méri fel. Az eszköz megfelelő megbízhatósági értékkel bír (teszt-reteszt reliabilitás $r=0,82$). Az eszköz egy skálán mér, minél magasabb a kapott pontszám, annál pozitívabb attitűdöket jelez, minél alacsonyabb a kapott pontszám, annál negatívabbakat.³²

32 Melvin, K. B. és tsai (1985)

Az *Észlelt Stressz Kérdőív*et Cohen és munkatársai dolgozták ki 1983-ban. Az eszköz a vizsgálati személyek stresszel kapcsolatos gondolataira, érzéseire fókuszál, a személy stresszérzékelését méri fel. Megállapítást nyert, hogy a kérdőív teszt-reteszt megbízhatósága ($r=0,90$) kiváló. A kérdőív alkalmas a krónikus stressz rizikófaktorként történő felmérésére is.³³

A *Maslach Kiégés Kérdőív* (*Maslach Burnout Inventory, MBI*) kidolgozói kezdetben az egészségügyi dolgozókat tanulmányozták. A vizsgálati személyek ötfokozatú skálán jelölik, hogy milyen gyakorisággal jellemző rájuk az adott állítás. A mérőeszköz 22 tételből áll és három alskálát különít el: 1. érzelmi kimerülés, 2. személytelen bánásmód, „deperszonalizáció” skála, és 3. a személyes hatékonyság csökkenése, hiánya.³⁴

A felhasznált kérdőívek leíró jellemzői az 1. táblázatban láthatóak.

	N	Minimum	Maximum	Átlag	SD
ATP összpontszám	507	4,00	122,00	58,1874	16,80610
Észlelt Stressz összpontszám	533	0,00	49,00	20,5197	7,30705
MBI Emocionális kimerülés skála	537	0,00	32,00	12,7020	6,20939
MBI Deperszonalizáció skála	538	0,00	18,00	6,0316	3,63115
MBI Személyes teljesítmény skála	537	2,00	25,00	15,1564	4,06543
MBI Összpontszám	518	4,00	71,00	31,6023	11,08121

1. táblázat – a felhasznált kérdőívek leíró jellemzői

Eredmények

A kutatás során a felvett kérdőíveket (ATP, MBI, Észlelt stressz és általános adatlap) a következő szempontokkal összefüggésben vizsgáltuk: nem, életkor, iskolai végzettség, szakterület, közvetlenül fogvatartottakkal végzett munka.

Az attitűdök vizsgálata

A személyi állomány ATP pontszámának átlaga a mintánkban 94,2 volt, amely nem mutat jelentős eltérést a külföldi adatokhoz képest (Melvin és tsai, 1985^{35,36}: 108,3; Kjelsberg és tsai, 2007: 93). A fegyőrök ATP pontjainak átlaga (91,03) még ennél is inkább konvergál a külföldi számokkal (Melvin és tsai: 90,7; Kjelsberg és tsai, 2007: 90).

33 Stauder, A., Konkoly Thege, B. (2006)

34 Maslach, C., Schaufeli, W. B., Leiter, M P. (2001)

35 Melvin, K. B. és tsai (1985)

36 Kjelsberg, E. és tsai (2007)

	N	Átlag	SD	Sig.	t
Férfiak	385	57,16	17,226		
Nők	116	60,78	14,178	*0,025	-2,062773
Nem dolgozik közvetlenül fogvatartottakkal	130	60,976923	15,854701		
Közvetlenül fogvatartottakkal dolgozik	368	57,116848	16,818471	0,382997	2,282812

2. táblázat: Attitűdök (ATP) vizsgálata a nem és a fogvatartottakkal végzett munka vonatkozásában

A nem, valamint a fogvatartottakkal végzett munka hatását az ATP pontszámokra független kétmintás t-próbával vizsgáltuk (2. táblázat). A vizsgálatban résztvevő nők (N=116; M=60,78; SD=14,178) szignifikánsan ($p=0,025$; $t=-2,062$) pozitívabb, empatikusabb, megengedőbb attitűdöket mutatnak a fogvatartottakkal szemben, mint a férfiak (N=385; M=57,16; SD=17,226). Nem látható szignifikáns különbség a fogvatartottakkal közvetlenül együtt dolgozó és nem a fogvatartottakkal dolgozó személyi állományi tagok között.

A szakterületi kategóriák közötti attitűdkülönbségeket ANOVA analízissel vizsgáltuk, amely szignifikáns eltérést ($F(8, 490)= 6,947$; $p=0,000$) mutatott. A legmagasabb pontszám, tehát a legpozitívabb attitűd a vezető beosztásban dolgozóakra jellemző, amely eltérés minden kategóriával szemben szignifikáns, kivéve a nyilvántartási szakterületet. A többi szakterület között szignifikáns eltérés nem volt kimutatható, ugyanakkor megemlítendő, hogy a vizsgált mintában a legalacsonyabb pontszám és ezzel a legnegatívabb és legelutasítóbb attitűd a munkáltatás és a biztonság területén dolgozókat jellemzi.

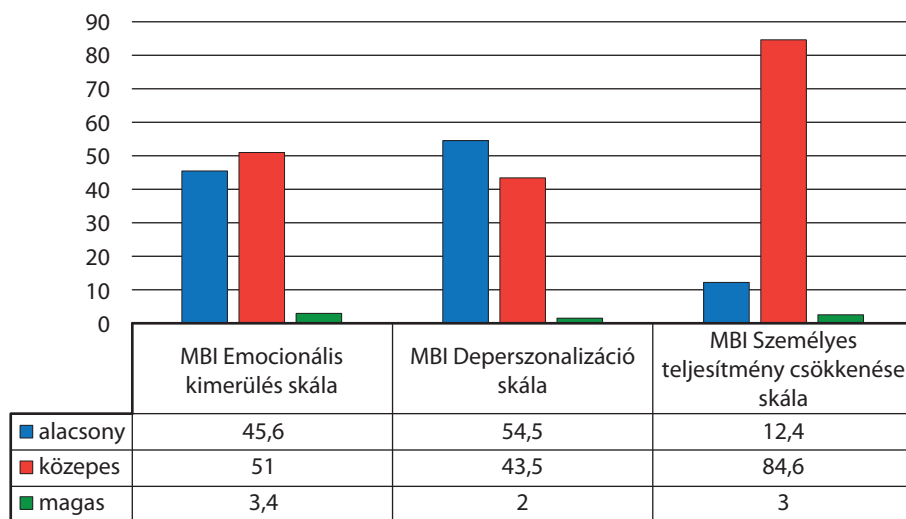
Továbbá négy változó (életkor, végzettség, nem, szolgálati idő) attitűdökre gyakorolt hatásának ellenőrzésére lineáris regressziós elemzést végeztünk. A modell ($R^2=0,100$; $p=0,000$) az életkor ($Beta=0,2336$; $p=0,000$) és a végzettség ($Beta=0,214$; $p=0,000$) esetében mutat erős és szignifikáns kapcsolatot az ATP által jelzett attitűdökkel, feltételezhetően ennek a két változónak van valós hatása a viszonyulásra, a többi változó pedig a fentebb már említett közvetett kapcsolaton keresztül mutathat együttjárást.

Összegezve azt láthatjuk, hogy a nők pozitívabban viszonyulnak a fogvatartottakhoz és a reintegráció kérdéséhez, ami nem meglepő, hiszen ez a hagyományos női szerepek megfelelő. A várakozással ellentétben, bár korábbi eredményeknek megfelelően³⁷ a közvetlenül a fogvatartottakkal végzett munka nem vezet nagyobb mértékű kiégéshez. A szakterületek tekintetében a vezetők között látható jelentősen pozitívabb viszonyulás, amely vélhetően a magasabb végzettséggel is összefügg, s – a magasabb életkor mellett – közvetlen hatása van az attitűdökre.

Az attitűdök korrelációs vizsgálatát lásd alább:

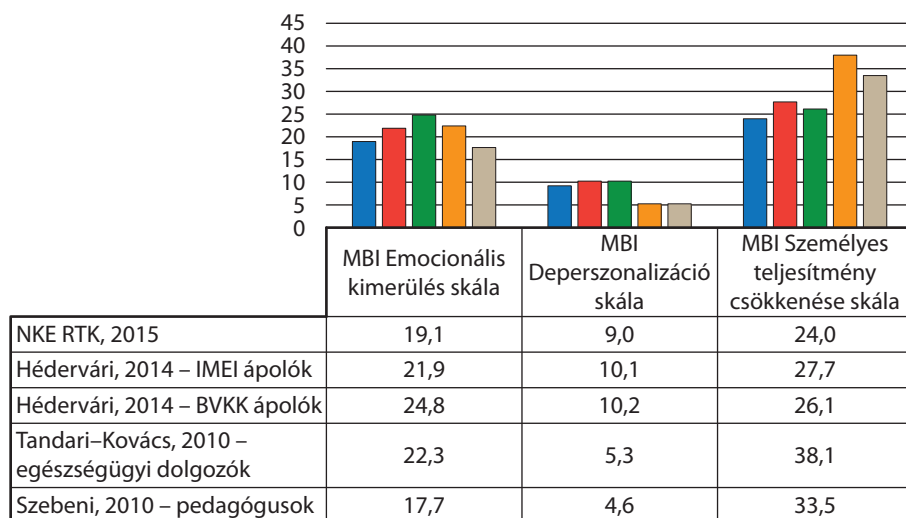
37 Biró M. (2009)

Kiégéssel kapcsolatos eredmények

2. ábra: Maslach Kiégés Kérdőív eredményei – övezetek szerinti megoszlás

Az 2. ábra a Maslach kérdőív eredményeit szemlélteti az alskálák elkülönítésével. Mind az Emocionális kimerülés, mind a Deperszonalizáció legnagyobb arányban a közepes-alacsony kategóriába esik, a Személyes teljesítmény csökkenése³⁸ azonban túlnyomórészt a közepes kategóriába, így ez tekinthető a legjelentősebb problémának.

3. ábra: A Maslach Kiégés Kérdőív eredményeinek összehasonlítása más vizsgálatok eredményeivel

38 A skála tételeit az elemzés során megfordítottuk, így a magasabb pontszám a személyes teljesítmény csökkenését, míg az alacsony pontszám ennek hiányát jelzi.

Hédervári³⁹ IMEI-s és BVKK-s ápolókat vizsgáló eredményeihez képest a jelenlegi mérés alacsonyabbnak mondható értéket mutat minden skálán. Az Emocionális kimerülés esetében nem találunk jelentős eltérést az egészségügyi személyzet/pedagógusok eredményének átlagától^{40,41}. A Deperszonalizáció egyértelműen a büntetés-végrehajtási mintákban a legmagasabb. A Személyes teljesítmény csökkenése alacsonyabb, mint akár az egészségügyi, akár a pedagógia szakterületen dolgozóknál. Ugyanakkor a kiegész skálák közül a bv.-s személyi állománynál is ebben kaptuk a legmagasabb átlagértéket. (Ahogy fentebb láttuk, a skálakon belüli eloszlások is mutatják, hogy a kiegész problémája ezen a területen összpontosul leginkább.) (3. ábra)

Az ANOVA elemzés a szakterületek között a kiegészben szignifikáns eltéréseket nem mutatott. Az MBI Emocionális kiürülés skálán a szintén csökkenő sorrend a következő: egészségügy, nevelés/pszichológia, biztonság, költségvetés/gazdaság, nyilvántartás, egyéb, munkáltatás, fogvatartás és végül a vezetők. Az MBI Deperszonalizáció skálán a csökkenő sorrend az alábbi: munkáltatás, biztonság, egészségügy, fogvatartás, nevelés/pszichológia, nyilvántartás, egyéb, költségvetés/gazdaság, és végül a vezetők. Az MBI Személyes teljesítmény csökkenés skálán a csökkenő sorrend a következő: vezetők, nevelés/pszichológia, nyilvántartás, fogvatartás, munkáltatás, költségvetés/gazdaság, egészségügy, biztonság és egyéb. Az MBI Összpontszám a legmagasabb az egészségügyi területen dolgozóknál volt, majd a biztonság, egyéb, nevelés/pszichológia, munkáltatás, költségvetés/gazdaság, nyilvántartás és végül a vezetők.

Összességében – ugyan szignifikáns eltérések nélkül – az a tendencia látható, hogy a vezetők (a vizsgálatban osztályvezetők közül áll ez a kategória) érintettek legkevésbé a munkahelyi stresszt és a kiegészzt illetően. A stressz és a kiegész tekintetében leginkább veszélyeztetettnek tekinthetők az egészségügyi szakterületen dolgozók, valamint a biztonsági terület képviselői.

Észlelt stressz mértéke

Az Észlelt stressz átlagosan a közepes övezetbe esik (1. táblázat). Az ANOVA elemzés a szakterületi kategóriák között nem mutatott szignifikáns eltéréseket az Észlelt stressz mértékében. A legmagasabb Észlelt stressz pontszámot az egészségügyi területén dolgozók kapták, majd a költségvetési/gazdasági terület, az egyéb terület, a nyilvántartás, a nevelés/pszichológia, a fogvatartás, a biztonság, a munkáltatás, a legalacsonyabbat pedig a vezetők.

39 Hédervári G. (2014)

40 Tandari-Kovács M. (2010)

41 Szebeni R. (2010)

	Életkor	Nem	Végzettség	Hány éve dolgozik a büntetés-végrehajtás területén	Mennyi ideje dolgozik a jelenlegi beosztásában (év)	ATP összpontszám	Észlelt Stressz összpontszám	MBI Emocionális kimerülési skála	MBI Depersonalizáció skála	MBI Személyes teljesítmény csökkenés skála	MBI Összpontszám
	1										
	,142**	1									
	,006	,165**	1								
	,585**	,006	,005	1							
	,421**	,056	-,074	,599**	1						
	,244**	,092*	,215**	,120**	-,053	1					
	,093*	,201**	,001	,104*	,041	,124**	1				
	,046	,039	-,033	,095*	,102*	-,054	,632**	1			
	-,094*	-,093*	-,135**	-,025	,017	-,313**	,226**	,548**	1		
	,120**	-,130**	,105*	,110*	,028	,205**	-,420**	-,442**	-,328**	1	
	-,055	,056	-,091*	,003	,055	-,225**	,586**	,896**	,745**	-,713**	1

** p<0,01 * p<0,05

3. táblázat: A korrelációs elemzés eredményei

A korrelációs számításnál Pearson együtthatót számoltunk. Az életkor gyenge, de szignifikáns kapcsolatot ($p=0,142$) mutatott a nemmel, tehát a vizsgált mintában a női nem idősebb életkorral járt együtt. Az életkor kapcsolata jóval erősebb volt a szolgálatban eltöltött idővel ($p=0,585$) és az aktuális beosztásban eltöltött idővel ($p=0,421$). Az életkor és az ATP pontszám kapcsolata szignifikáns ($p=0,244$), amely azt jelzi, hogy a magasabb életkor a fogvatartottakhoz való pozitívabb hozzáállással jár együtt. Az életkor tovább korrelált az Észlelt Stressz összpontszámmal ($p=0,093$), tehát a magasabb életkor magasabb stresszel jár együtt. Az életkor negatívan korrelált a Deperszonalizáció skálával ($p=-0,094$), és pozitívan a Személyes teljesítménycsökkenés skálával ($p=0,12$), ami a magasabb életkorhoz köti az alacsonyabb személytelenedést és a teljesítménycsökkenés nagyobb megélését (ez utóbbi köthető lehet az idősödéshez általában is). A nem korrelált az iskolai végzettséggel, tehát a női nem magasabb végzettséggel jár együtt ($p=0,165$). A női nem ezen kívül együtt járt a magasabb ATP pontszámmal ($p=0,092$), azaz a pozitívabb attitűdökkel, az Észlelt Stressz nagyobb mértékével ($p=0,201$), az alacsonyabb Deperszonalizációval ($p=-0,093$) és az alacsonyabb Személyes teljesítmény csökkenéssel ($p=-0,13$).

A magasabb végzettség együtt jár a magasabb ATP pontszámmal ($p=0,215$), tehát a pozitívabb attitűddel, alacsonyabb Deperszonalizációval ($p=-0,135$), magasabb Személyes teljesítménycsökkenéssel ($p=0,105$), de összességében alacsonyabb kiegészéssel ($p=-0,091$).

A beosztásban és a szolgálatban eltöltött idő szükségszerűen korrelált egymással, ugyanakkor az ATP pontszámokkal csak a szolgálati idő hossza ($p=0,120$). Az Észlelt Stressz ($p=0,104$), az Emocionális kimerülés ($p=0,095$), és a Személyes teljesítménycsökkenés ($p=0,11$) mind együtt jártak a hosszabb szolgálati idővel, a beosztásban töltött idő csupán az Emocionális kimerüléssel ($p=0,102$).

A magasabb ATP összpontszám, tehát az elfogadóbb, pozitívabb attitűdök a magasabb életkor, a női nem, a magasabb végzettség, a hosszabb szolgálati idő mellett még együtt jártak a magasabb Észlelt Stressz pontszámmal ($p=0,124$), Személyes teljesítménycsökkenéssel ($p=0,205$) és alacsonyabb Deperszonalizációval ($p=-0,313$), valamint Kiegészéssel ($p=-0,225$).

A magasabb Észlelt Stressz összpontszám a magasabb életkor, a női nem, a hosszabb szolgálati idő, és a magasabb ATP pontszámmal jelzett pozitívabb, elfogadóbb attitűdök mellett magasabb Emocionális kimerüléssel ($p=0,632$), Deperszonalizációval ($p=0,226$), alacsonyabb Személyes teljesítménycsökkenéssel ($p=-0,42$), összességében magasabb kiegészéssel ($p=0,586$) járt együtt.

Az MBI skálái közül a magasabb Emocionális kimerülés a hosszabb szolgálati idő és beosztásban töltött idő mellett magasabb Deperszonalizációval ($p=0,548$), alacsonyabb Személyes teljesítmény érzésének alacsony szintje ($p=-0,442$), összességében magasabb kiegészéssel ($p=0,896$) járt együtt. A magasabb Deperszonalizáció az alacsonyabb életkor, a férfi nem, az alacsonyabb végzettség, alacsonyabb ATP pontszámokkal jelzett negatívabb, elutasítóbb attitűdök, magasabb Észlelt Stressz és magasabb Emocionális kimerülés mellett alacsonyabb Személyes teljesítménycsökkenéssel ($p=0,328$) és összességében magasabb kiegészéssel ($p=0,745$) járt együtt. A Személyes teljesítmény csökkenésének jelentősebb megélése a magasabb életkor, a férfi nem, a magasabb végzettség, a hosszabb szolgálati idő, a magasabb ATP pontszámmal jelzett pozitívabb attitűdök, alacsonyabb Észlelt Stressz, alacsonyabb Emocionális kimerü-

lés és Deperszonalizáció mellett összességében alacsonyabb kiégéssel ($p=-0,713$) járt együtt. A magasabb kiégés az alacsonyabb végzettséggel, negatívabb attitűdökkel, magasabb stresszel, emocionális kimerüléssel, deperszonalizációval és a személyes teljesítmény csökkenésének kisebb megélésével járt együtt.

Hogy a kiégésre leginkább ható tényezőket megtaláljuk, lineáris regressziót végeztünk ($R^2=0,458$; $p=0,000$). A nemnek, az életkornak, a végzettségnek, a szolgálati és a beosztásban töltött időnek nem volt szignifikáns hatása a kiégésre. A két háttérváltozó, amely nemcsak együtt jár a kiégéssel, hanem hat is arra, az Észlelt stressz ($Beta=0,646$; $p=0,000$) és az ATP pontszám ($Beta=-0,396$; $p=0,000$) voltak. Tehát a magas stresszélmény eredményezi a kiégést, ugyanakkor a negatív, elutasító viszonyulás a fogvatartottakhoz is kiégéshez vezet. Mindez azt jelzi, hogy a személyi állomány szemléletének alakítása a rehabilitációs szemlélet irányában nemcsak a reintegrációs munka hatékonyságának szempontjából fontos tényező, hanem az emberi erőforrásunk mentális egészségének és teljesítőképeségének megőrzése tekintetében is.

Diszkusszió, konklúzió

A kiégés és ezzel összefüggésben a reintegrációval és a fogvatartottakkal kapcsolatos negatív attitűdök a büntetés-végrehajtási munkában igen fontos jelenségek, mivel jelentős hatással vannak a feladatteljesítés minőségére. A kollégák empátiás készségének elvesztésével csökken a munkamorál, a teljesítőképeség, amely hat a biztonságra és a reintegráció eredményességére is. Számos kutatás mutatja, hogy a büntetés-végrehajtásban immanensen jelen van számos olyan stresszfaktor, amely a kiégést szinte elkerülhetetlenné teszi. A kérdés vizsgálata – ki van-e égve a személyi állomány, ha igen, akkor mennyire, és hogyan hat ez a reintegrációval és fogvatartottakkal kapcsolatos attitűdjeikre – szükséges és sürgős.

Az eredmények számos ponton alátámasztják a korábbi megfigyeléseket, és számos új adalékkal is szolgálnak a korábbiakhoz képest. Ezen túl pedig – talán legfontosabbnak – továbbgondolást, gondolkodást igénylő kérdéseket vetnek fel, amelyek az általunk megfogalmazottakkal bizonyosan nem érnek véget. Amennyiben azonban felismerjük azt a tényt, hogy a reintegráció megvalósulása, legalábbis az a része, amely a büntetés-végrehajtáson múlhat, valóban a végrehajtó személyi állomány kezében, illetve egészen pontosan a fejében dől el, akkor az alábbi eredmények mindenképpen fontos meglátásokkal segíthetik a szervezetet a jelenlegi helyzet javításában.

Eredményeink azt mutatják, hogy a stressz és a kiégési mutatók nem rosszabbak a vártnál – legalábbis nem rosszabbak, mint az egészségügyi dolgozók és pedagógusok adatai. Felmerülhet azonban a gyanú, hogy a büntetés-végrehajtás személyi állományában azért nem látjuk a súlyos kiégést, mert a krónikus stressz hatása pszichoszomatikus megbetegedések formájában jelentkezik – amely egyébként a kiégés egyik végső fázisa.⁴²

42 Nagy I. (2013)

Az attitűdöket vizsgálva látható volt, hogy a magyar személyi állomány attitűdjei nagyjából megfelelnek a külföldi adatoknak, nem bizonyultak negatívabbnak. A fogvatartottakkal és bűnelkövetéssel kapcsolatos attitűdök ezen túl azonban fontos mutatóknak bizonyultak minden kiegészítő mutató esetében és a megélt stresszel kapcsolatban is. Az elemzések rámutattak, hogy a negatív, elutasító, punitív attitűdök csökkentik ugyan a stresszélményt, de növelik a deperszonalizációt és a kiegészítést, mert a kívülmaradás miatt csökkentik a személyes teljesítmény megélését, valamint fokozzák az érzelmi kimerülést. Ezen kívül a büntetés-végrehajtás feladatainak végrehajtását rontják, szélsőséges esetben ellehetetlenítik.

Vizsgáltuk, hogy a közvetlenül a fogvatartottakkal végzett munka hogyan hat a személyi állomány mentálhigiénés állapotára. Az a meglepő – bár Biró⁴³ korábbi adataival egybevágó eredmény született –, hogy a közvetlenül a fogvatartottakkal végzett munka nem jár együtt nagyobb stresszel, mint a nem fogvatartottakkal végzett munka. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a végrehajtó munka fokozza ugyan a deperszonalizációt, lehetővé teszi ugyanakkor – közel sem optimális mértékben – a sikerélményeket, a személyes hatékonyság megélését. Az eredmények rámutatnak tehát, hogy a személyi állomány kiegészésének első számú oka nem a fogvatartott. Úgy tűnik, hogy ebben jóval nagyobb szerepe van a Büntetés-végrehajtási Szervezet típusában immanensen rejlő stresszfactoroknak, és emellett a speciális szervezeti kultúrának. Ebben a szervezeti kultúrában nagy szerepet kap a panaszkodás, amely kohéziós tényező és megküzdési eszköz is egyben. A ventilációs igény ugyan az emberekkel foglalkozó szakmákban szükségszerű és jogos szükséglet, sőt, megfelelően csatornázva (pl. Bálint csoportok) a kiegészé-prevenció egyik legfontosabb eleme lehetne. Jelenlegi formájában azonban inkább a sérelmek elmélyítését eredményezi, mintsem azok oldódását. A szervezeti kultúra ezen kívül szinte „előírja” a kemény, erős, maszkulin image kialakítását és fenntartását is, amelynek egyik fontos eleme a deperszonalizáció. Még a segítő szakmák esetében is működik az érzelmi bevonódás minimalizálása⁴⁴. A deperszonalizáció emellett a munkahelyi stresszel való megküzdés egyik sajátos, ám hatékony eleme is, ahogy arra a szakirodalmi előzmények is utalnak⁴⁵. (Kérdéses, hogy abban a környezetben, ahol az emberi mivolt legszélsőségesebb torzulásaival találkozunk a dolgozó a napi munkája során, ez elkerülhető-e egyáltalán.)

Az is látható volt, hogy a kiegészé szempontjából két megküzdési típus jelenik meg. Az egyik, aki deperszonalizálja a fogvatartottakat és önmagát is, érzelmileg nem vonódik be a munkájába, a reintegrációval és a fogvatartottakkal kapcsolatban negatív, elutasító attitűdökkel rendelkezik. A másik típus az, aki nem deperszonalizálja a klienseit, érzelmileg bevonódik a munkájába, ugyanakkor ezt jóval nagyobb stresszel éli át, mint az elutasító típus. Mégis, a bevonódás lehetővé teszi számára a sikerek és a munka értelmének megélését is. Felmerül azonban a kérdés, amelyet ezen a ponton sajnos megválaszolni nem tudunk: ez valóban két típus, vagy inkább a kiegészé folyamat két, jól elkülönülő fázisa?

43 Biró M. (2009)

44 Biró M. (2009)

45 Whitehead, J. T., Lindquist, C. A. (1986)

A kiégés dimenziói közül ugyanakkor a legsúlyosabb probléma és a kiégésért leginkább felelős elem a személyes hatékonyság megélésének a hanyatlása. Ez szintén alátámasztja Biró⁴⁶ korábbi eredményeit, és azt az elképzelésünket is, mely szerint a büntetés-végrehajtási munka egyik specifikus és súlyos stresszfactora a büntetés-végrehajtási dolgozó sikerének a láthatatlansága. Az állomány a sikerrel nem találkozik, hiszen ez a munka lényege: reintegrációs perspektívából a reintegrált fogvatartottak nem kerülnek a büntetés-végrehajtási intézetek falai közé, biztonsági szempontból pedig a siker a „nem esemény”. A munkavállalók számára nincs visszacsatolás a rendszerben, ha van, akkor nagyrészt az is negatív. Mindez rendkívül megnehezíti a munkába vetett hit, és a siker érzésének fenntartását a személyi állományban. Különösen igaz ez úgy, hogy a feladatok nagy része egyáltalán nem sikerorientált, hanem elsősorban a kudarcok elkerülésére irányul (pl. ne legyen rendkívüli esemény). A szervezet emberi erőforrásainak megőrzésében nagyon fontos volna a reális pozitív visszacsatolások beépítése a rendszerbe, azok mindennapos tétele. Egyrészt azzal, ha rendszeresen tudatosítanánk azt, hogy a „nem esemény” igenis siker, a jól végzett munka gyümölcse, és ennek megfelelően kapna visszajelzést az állományi tag a munkájáról. További fontos tényező lehet azt is szemléltetni a reintegrációt a mindennapokban művelő állománnyal, hogy szerte a világban élnek azok az emberek, akiknek – vélhetően a kollégák segítségével – sikerült reintegrálódni. A reintegráció lehetséges, sőt gyakoribb, mint az egész életen át tartó ismétlődő visszaesés.

Az az eredményünk, hogy a magasabb végzettség a pozitívabb attitűdökkel jár együtt, valamint alacsonyabb deperszonalizációval és alacsonyabb kiégéssel, azt jelzi, hogy a személyi állomány képzése-oktatása, látásmódjának alakítása a rendszerben, a közös célokban való gondolkodás és a rehabilitációs szemlélet nemcsak a reintegrációs munka hatékonyságának szempontjából fontos tényező, hanem az emberi erőforrásunk mentális egészségének és teljesítőképességének megőrzése tekintetében is⁴⁷.

Mert végső soron mi a negatív viszonyulás és a kiégés ára a büntetés-végrehajtásban? Azt biztos állíthatjuk, hogy a reintegráció hatékonysága és akár a biztonság is megcsinálja a kiégést, a büntetés-végrehajtási munka értelmét nem látó, vagy elutasító viszonyulást a végrehajtó személyi állomány részéről. Ezen kívül azonban olyan további szempontok is felmerülnek, mint a kollégák pszichoszomatikus állapota, a teljesítőképesség lényeges elmaradása nem csak az optimális, de az elégséges szinttől is és a növekvő fluktuáció. Nem kérdés, hogy a büntetés-végrehajtás céljait a folyton frissülő, de épp emiatt tapasztalatlan személyi állomány szolgálja, vagy az, ha odafigyeléssel és némi befektetéssel a tapasztalt, hozzáértő és elkötelezett kollégák kiégését, elvándorlását és legrosszabb esetben megbetegedését igyekszik megelőzni⁴⁸?

46 Biró M. (2009)

47 Ruzsonyi P. (2006)

48 Lajtár J. (2017)

Felhasznált irodalom

- Balázs István (1995): Mentálhigiéna: kiégés, közöny, szerepzavar: az őrszemélyzet pszichés állapotáról. *Börtönügyi Szemle*, 14(3) pp. 39-43
- Biró Mónika (2009): A stressz és kiégés vizsgálata a büntetés-végrehajtás dolgozói körében. *Börtönügyi Szemle*, 28(1) pp. 11-30.
- Fekete Sándor (1991): Segítő foglalkozások kockázatai – Helfer szindróma és burn out jelenség. *Psychiatria Hungarica*, 6(1), pp. 17-29
- Freudenberger Hebert J. (1974): Staff Burn-out. *Journal of Social Issues*, 1974. 30, pp. 159-175
- Hajduska Mariann (2010): *Krizislélektan*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- Hédervári Gabriella (2014): *Kiégés szerepe a büntetés-végrehajtás területén dolgozó ápolók körében (Szakdolgozat)*, Szegedi Tudományegyetem, Szeged
- Kjelsberg, Ellen – Skoglund, Tom Hilding – Rustad, Aase-Bente (2007): Attitudes towards prisoners, as reported by prison inmates, prison employees and college students. *BMC Public Health*, pp. 71-80
- Kormosói László (2000). A munka öröme: stresszhatások a személyi állomány körében. *Börtönügyi Szemle*, 19(4) pp. 95-102
- Lajtár József (2017. 02. 22.). 2016. évi évvértékelő állománygyűlés. Pilisszentkereszt.
- Maslach, Christina – Schaufeli, Wilmar B. – Leiter, Michael P. (2001): Job burnout. *Annual Review of Psychology*, 52, pp. 397-422
- Maslach, Christina. – Jackson, Susan E. (1981): The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behaviour*, 2, pp. 99-113
- Matiasovics Mária (1996): Hol a hiba? A pszichológia szerepe a büntetés-végrehajtási szakemberek képzésében. *Börtönügyi Szemle*, 15(3) pp. 46-51
- Melvin, Kenneth B. – Gramling, Lorraine K. – Gardner, William M. (1985): A scale to measure attitudes toward prisoners. *Criminal Justice and Behavior*, 12(2), pp. 241-253
- Menning Éva (1992): Veszélyes üzem. *Börtönügyi Szemle*, 11(2) pp. 17-22
- Morgan Robert D. – Van Haveren Richard A. – Pearson Christy A. (2002): Correctional officer burnout. Further Analyses. *Criminal Justice and Behavior*, 29(2), pp.144-160
- Nagy Imre (2013): A bv. intézetek hivatásos állományú tagjainál jelentkező burn-out szindróma és a hipertónia gyakoriságának összefüggései. *Börtönügyi Szemle*, 21(2), pp. 37-54
- Ónody Sarolta (2001): *Kiégési tünetek (burnout szindróma) keletkezése és megoldási lehetőségei. Új Pedagógiai Szemle*, 51(5), pp. 80-85
- Pikó Bettina – Piczil Márta (2000): „És rajtunk ki segít....?”. *Esély:társadalom-és szociálpolitikai folyóirat*, 11(1), pp. 110-120
- Pines, Ayala Malach (2004): Adult attachment styles and their relationship to burnout: A preliminary, cross-cultural investigation. *Work Stress*, 18(1), pp. 66-80
- Ruzsonyi Péter (2006): A büntetés-végrehajtási dolgozók felsőfokú képzése (1. rész). *Börtönügyi Szemle*, 25(4), pp. 67-76
- Selye János (1976): *Stressz distressz nélkül*, Akadémiai Kiadó, Budapest
- Stauder, Adrienne – Konkoly Thege, Barna (2006): Az Észlelt Stressz Kérdőív (PSS) magyar verziójának jellemzői. *Mentálhigiéna és Pszichoszomatika*, 7(3), pp. 203-216
- Szabó Judit (2015): *Speciális prevenció és dezisztencia (Doktori disszertáció)*, ELTE ÁJK, Budapest
- Szebeni Rita (2010): *A kompetencia alapú oktatás pedagógus-személyiség hátteré (Doktori disszertáció)*, Debreceni Egyetem, Debrecen
- Tandari-Kovács Mariann (2010): *Érzelmi megterhelődés, lelki kiégés az egészségügyi dolgozók körében (Doktori disszertáció)*, Semmelweis Egyetem, Budapest
- Whitehead, John T. – Lindquist, Charles A. (1986): Correctional officer job burnout: A path model. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 23(1), pp. 23-42

Fotó: Fekete Attila
Börtönszínházi találkozó – 2016

A RADIKALIZÁCIÓBÓL EREDŐ ÚJ KIHÍVÁSOK A BÜNTETÉS- VÉGREHAJTÁSBAN

Naponta tapasztalhatjuk, hogy a radikalizmus, az erőszakos szélsőségek térnyerése alapvetően áttematizálta a hírműsorok szerkesztését. Európa-szerte egyre nagyobb biztonságpolitikai probléma az illegális migráció és az azzal összefüggésben álló egyes szélsőséges ideológiák és csoportok erősödése. A folyamatok kezelése, a jelenséggel szembeni fellépés a 2015. évtől új kihívások elé állította Magyarországot és a Büntetés-végrehajtási Szervezetet is. Részt vettünk és részt veszünk a műszaki határzár létesítésében. A jogi határzár bevezetésének és az idegenrendészeti őrizet végrehajtásának következtében a nem magyar állampolgárságúak vonatkozásában emelkedő fogvatartotti mutatók figyelhetők meg. Mindezek mellett a nyelvi, kulturális és vallási különbségekkel összefüggő feladatok új kockázatelemzési, szabályozási és kezelési követelményeket állítanak a szervezettel szemben. A problémakör globális kezelése pedig együttműködést kíván meg a nemzetközi és hazai társ rendvédelmi szervekkel, a téma kutatóival, szakértőivel, valamint a civil szervezetekkel egyaránt.

Kulcsszavak: erőszakos szélsőségek, migráció, kockázatelemzés, együttműködések

We can see day by day that the radicalization and the violent extremism have fundamentally changed the editing of news programs. All over Europe, illegal migration and in connection the strengthening presence of some extremist ideologies and groups represent a growing threat for the security policy. Handling these phenomena has come as a new challenge for Hungary and the Hungarian Prison Service. We took part in the establishment of the technical border barriers. As result of the introduction of the legal border closure and the implementation of the immigration custody, a rise in the number of foreign national inmates could be detected. The increasing number of prisoners within the prison service along with the linguistic, cultural and religious differences leads to the need for new risk assessment, regulatory, and management tools. It also requires international and domestic cooperation among law enforcement agencies, experts and NGOs.

Keywords: violent extremism, migration, risk analysis, cooperations

Radikalizációból eredő új kihívások a büntetés-végrehajtásban

Radikalizmus, erőszakos szélsőségek erősödése

Az elmúlt valamivel több, mint egy év alatt bekövetkezett franciaországi, belga és német terrorcselekmények felhívják a figyelmet az európai társadalmakat érintő egyik leglényegesebb biztonságpolitikai fenyegetésre, a másod- és harmadgenerációs muzulmán bevándorlók asszimilációjának és integrációjának problematikájára. Ezen túlmenően azonban le kell szögeznünk, hogy radikalizmus nem csak az iszlám fundamentalizmusból eredhet. A radikalizmus az a folyamat, amely során az egyén az erőszakos szélsőségek felé közeledik, sodródik, így a jelenség nem csak – és nem elsősorban – vallási jelenség, bármely ideológia, eszme (vallási, politikai jobb- és baloldali, nemzeti, feminista, környezetvédelemi stb.) szélsőséggé válhat, sőt egymásra aktivizáló, gerjesztő hatással is lehet. Kiváló okai az előbbieken megjegyzett különböző ideológiák mellett gazdasági és személyes jellegűek is lehetnek. Számos nem kívánatos esemény, terrorcselekmény igazolta, hogy Európára, így hazánkra is folyamatosan egyre nagyobb mértékben nehezedik a migrációs nyomás és a radikalizmus. Elsősorban az iszlám eszmerendszer felerősödésében nyilvánul meg, ugyanakkor a szélsőjobboldali, valamint csekélyebb mértékben a szélsőbaloldali radikalizmus is újabb impulzusokat kaphat.

A migráció fokozódásából és hatásaiból eredő új impulzusok és feladatok

A Büntetés-végrehajtási Szervezetet (a továbbiakban: Bv. Szervezet) ért új és erőteljes hatás az illegális migrációból ered. A továbbiakban látni fogjuk, hogy ez több oldalról is új kihívások elé állította a szervezetet és a jövőre vonatkozóan – a migrációs nyomás tendenciáit figyelembe véve – folyamatos reagálást követel meg.

Részvétel a műszaki határzár létesítésében

A felvezető gondolatokban írt folyamatok természetesen a Bv. Szervezetre is hatással vannak és stratégiai, valamint együttműködési feladatként jelentkeznek a jövőben mind hazai, mind pedig nemzetközi szinten a társ rendvédelmi és civil szervezetekkel kapcsolatban. A Magyarország déli határszakaszán létesített műszaki határzár 2015. július hónaptól folyamatos részvételt követelt meg az építési munkálatokban a Bv. Szervezet tekintetében¹. Az első ütemben 2015 júliusától a gyors telepítésű drótkadály, majd 2015. szeptember hónaptól a magyar műszaki határzár telepítésé-

¹ Fogvatartottak is segítik a határzár építését, Forrás: <http://bv.gov.hu/fogvatartottak-is-segitik-a-hatarzar-epiteset>, Letöltve: 2017.02.28.

ben vettek részt az egyes bv. szervek. A határzár megkettőzése – második védvonal kiépítése –, valamint indokoltság esetén a horvát, valamint a román határszakaszon történő továbbépítése további feladatok végrehajtásának igényével jelentkezhet.

Változó szabályozás és hatásai

Az Országgyűlés 2015. szeptember 4. napján elfogadta az „Egyes törvényeknek a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról” szóló 2015. évi CXL. számú – a Büntető Törvénykönyvet is módosító – törvényt, amely 2015. szeptember 15-én lépett hatályba.

A módosításokkal a határzár tiltott átlépését, megrongálását, illetve a határzár-al kapcsolatos építési munka akadályozását pönalizálták, amely bűncselekmények elkövetése szabadságvesztés büntetéssel és kiutasítással fenyegetett, továbbá az embercsempészés bűncselekmény büntetési tételeit szigorították.

A törvény hatálybalépésének napján a röszkei régi közúti határátkelő szerbiai oldalán erőszakba torkolló összecsapás történt az ott összegyűlt migráns tömeg és a határátkelő védelmét ellátó magyar rendőrök között, melynek során több száz ember sérült meg. Az incidensben húsz rendőr is megsebesült, közülük ketten súlyosan. A zavargás után három nappal később Győrben elfogták a támadás egyik feltételezett irányítóját, egy szír születésű személyt, aki ciprusi útlevéllel szabadon mozoghatott Európában. Tiltott határátkelő, valamint terrorcselekmény elkövetésének gyanúja miatt intézkedtek az előzetes letartóztatására. 2016. november 30-án I. fokon mindkét vádpontot illetően bűnösnek találta az eljáró bíróság és 10 év nem jogerős fegyház büntetést szabott ki vele szemben².

Hatályba lépett továbbá „A migrációs helyzet kezelésével kapcsolatos feladatokat koordináló központi operatív törzs felállításáról” szóló 23/2015. (IX. 11.) BM utasítás, amelyben meghatározottak indokoltá tették „A tömeges bevándorlás miatt a Büntető Törvénykönyv módosításából eredő, a büntetés-végrehajtási szervezetre háruló feladatokról” szóló 71/2015. (IX.14) számú OP szakutasítás kiadását (a továbbiakban: migrációs szakutasítás). A migrációs szakutasításban a Nemzeti Veszélyhelyzet-kezelési Központ működtetésével kapcsolatos feladatokon túl számos fogvatartással összefüggő feladat is szabályozásra került. Speciális szabályok alkalmazását határozza meg a nem magyar állampolgárságú fogvatartottak befogadásával, elkülönítésével, tájékoztatásával, vallásgyakorlásának biztosításával, étellemezésével, a letétkelzéssel, egészségügyi ellátásával, a velük való kommunikációval, hangulati, pszichés, etnikai és felekezeti problémáik kezelésével, valamint az adatszolgáltatásokkal kapcsolatosan, továbbá a külképviseleti szervekkel történő kapcsolatfelvétel vonatkozásában.

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (a továbbiakban: BvOP) a Baranya Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet ajánlásait figyelembe véve módszertani segédanyagot dolgozott ki az iszlám és muzulmán vallást gyakorló fogvatartottak kezelésére. A módszertani segédanyag tisztázza az alapfogalmakat, vallástörténeti áttekintést nyújt, ismerteti a hitvallással és célkitűzésekkel, valamint a jelképekkel

2 Röszkei zavargások, Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/R%C3%B6szkei_zavarg%C3%A1s, Letöltve: 2017.02.28.

összefüggő legfontosabb tudnivalókat. Átfogja az iszlámnak, mint kultúrahordozó vallásnak az elemeit, a benne élők egymáshoz, az ünnepekhez, családhoz és a különböző életszakaszokhoz való viszonyulási rendszerét. Az iszlám vallást gyakorlókkal kapcsolatban eligazodást nyújt a büntetés-végrehajtási feladatokat ellátó személyi állomány számára.

Párizsban 2015. november 13-án este több helyszínen terrortámadás-sorozatot követtek el előre megtervezett akció keretében a város különböző pontjain géppisztollyal felfegyverkezett terroristák, akik ártatlanokra lövöldöztek, és több robbantást hajtottak végre forgalmas helyeken. A terroristák 120 embert öltek meg, ebből a legtöbbet – 89 főt – a Bataclan színházban. Ezen kívül több mint kétszázán sérültek meg a támadás során, közülük nyolcvanan súlyosan³.

Az események következtében az országos parancsnok 2015. november 14-én a 30500/10902/2015. számú körlevelével, majd a 30500/10902-1/2016. számú körlevél módosításával a bv. intézetek biztonságára vonatkozó fokozott figyelemmel ellátandó feladatokat határozott meg. A fogvatartottak terrorcselekménnyel összefüggő megnyilvánulásainak, hangulat-változásainak, vallásgyakorlásának figyelemmel kísérése, a közösségi programok megfelelő biztosítására a társ rendvédelmi szervekkel való fokozott együttműködést határozott meg.

A magyarországi bv. intézetekben az iszlám radikalizálódás jelensége eddig nem jelentkezett. Mindezekről függetlenül kiemelt figyelmet fordítunk a muszlim vallású fogvatartottak elhelyezésére, ellátására, a vallásgyakorláshoz fűződő jogaik biztosítására, valamint a velük való törvényes bánásmód érvényesítésére, továbbá a ramadani időszakban a böjt megtartását kérelmező fogvatartottak kezelésére. A ramadan havi böjt előtt körlevelben hívtuk fel az intézetek figyelmét a fentiekben foglalt feladatok maradéktalan megtartására, amelyek végrehajtását az intézetparancsnokok ellenőrizték, ellenőriztették.

A körlevél a végrehajtói állomány részére az alábbi legfontosabb előírásokat tartalmazta:

- a szunnita és síita felekezethez tartozó – amennyiben rendelkezésre áll erről információ – fogvatartottakat egymástól elkülönítve helyezték el,
- a fenti kivételt leszámítva a böjt idejére javasolt – figyelembe véve a speciális étkezés egyéb körülményeit is – a közös elhelyezés,
- a reggeli és esti ételosztás ideje pontosan igazodjon a vallási előírásokhoz,
- az egészségügyi szakszolgálat az esetleges rosszulletek megelőzése és ellátása érdekében fokozottan figyeljen a ramadant tartó fogvatartottakra,
- csökkenteni kell a kedvezőtlen magatartási situációk kialakulását,
- fokozottan szükséges a fogvatartotti hangulat figyelemmel kísérése.

3 Párizsi terrorcselekmények, Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/2015._november_13-i_p%C3%A1rizsi_terror%C3%A1mad%C3%A1s, Letöltve: 2017.02.28.

Új kihívásokkal való szembesülés a muzulmán fogvatartottak kezelésével összefüggésben

A nyelvi, kommunikációs problémákból származó nehézségek már a befogadás során jelentkeztek, ezek áthidalásához az intézetek tolmács közreműködését igényelték. A magas tolmácsolási költségek mérséklésében, ruházati cikkek, szabadidő eltöltését biztosító társas játékok karitatív adományozásában több egyházi és civil karitatív szervezet (pl. Magyar Evangélikus Egyház, Evangélikus Diakónia) nyújtott segítséget. A vallásgyakorlási, étkezési, szociális és kulturális különbségek a megszokottól eltérő panaszokat hoztak a felszínre. A bv. szervek a vallásnak megfelelő – sertéshúsmentes – étkezést kérelem alapján mindenkinek biztosítják.

A Börtönlelkészi Szolgálat és a szabad vallásgyakorlás biztosítása

A börtönlelkészek részéről a 2015. évi továbbképzésük során igényként merült fel, hogy szeretnék többet tudni az iszlámról, amely külső előadók bevonásával valósult meg 2016-ban. A Magyar Iszlám Közösség (a továbbiakban: MIK) alelnöke, valamint Dr. Jungbert Béla nyugállományú nagykövet, egyetemi tanár, Közél-Kelet szakértő tartott előadást.

A lelkészekkel folytatott véleménycserék során, valamint a Börtönügyi Szemle 2015. évi 3. számában megjelent kerekasztal-beszélgetésről megjelent cikkben⁴ is megmutatkozik, hogy a börtönlelkészeinket aggodalommal tölti el a migrációs válság és az azzal összefüggő társadalmi és kriminológiai változások sora, valamint a bv. intézetekben jelen lévő nem magyar állampolgárságú, és különösen a muszlim országokból származó fogvatartottak egyre növekvő létszáma. Felmerül kérdés, hogy létezik-e muzulmán lelkészi szolgáltatás a börtönökben? A BvOP és a MIK között még 2013-ban együttműködési megállapodás aláírására került sor a bv. intézetekben elhelyezett személyek lelki gondozásának, szabad vallásgyakorlásának biztosítása érdekében. A MIK erkölcsi felelősséget vállal a bv. intézetekbe bejáró önkéntes munkatársaiért. Az általános rendelkezések között deklarálva van, hogy az esetlegesen felmerülő veszélyekre figyelmeztet a MIK a bv. intézetek belső vallási békéjének, fegyelmének, rendjének és törvényes működtetésének fenntartása érdekében.

Új kockázati tényezők

A befogadott nem magyar állampolgárságú, feltételezhetően muzulmán vallású fogvatartottak között imámról vagy iszlám teológiában magasan képzett személyről nincs tudomásunk, a befogadó beszélgetés, befogadási adatlap ilyen vonatkozású

4 Tizenöt éves a börtönlelkészi szolgálat, kerekasztal-beszélgetés a lelkészekkel a szolgálatokról, Forrás: Börtönügyi Szemle 2015. évi 3. száma

információkra nem tér ki. A különböző fogvatartási kockázatok mérésére szolgáló, jelenleg használt Prediktív Mérőeszköz a radikális, szélsőséges eszmék térnyeréséről az egyén vonatkozásában nem ad számunkra használható információt.

VERA 2/2R kódjelű kockázatelemzési módszer

Az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa (CCEE) és a Katolikus Börtönpasztoráció Nemzetközi Bizottsága (ICPPC) 2016. május 30-a és június 1-je között konferenciát tartott „Radikalizáció a börtönben: lelkipásztori szempontok” címmel Strasbourgban. A konferencián a magyarországi Börtönlelkészi Szolgálatot Takács Péter, a Márianosztrai Fegyház és Börtön lelkésze képviselte. A rendezvénynek kettős célja volt: megismertetni a lelkészekkel az Európa Tanács által megfogalmazott követelményeket az emberi jogok tekintetében (különösen az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetei és a Miniszteri Bizottság által 2016. március 2-án elfogadott „Irányelvek a büntetés-végrehajtás és a pártfogói szolgálat részére a radikalizációról és az erőszakos szélsőségekről” című dokumentuma alapján), valamint megvitatni azokat a lelkipásztori lehetőségeket és eszközöket, amelyekkel a börtönlelkészek hozzájárulhatnak a radikalizálódásra adott válaszhoz, és általánosságban az emberi méltóság tisztelgésben tartásának fokozásához.

A konferencia nyitó előadását Elaine Pressman, a hágai Nemzetközi Terrorizmus-ellenes Központ szakértője tartotta „A radikalizálódás jelensége a börtönben” címmel. Az alapvető fogalmak tisztázása után a radikalizmust mint kockázatot, az erőszakos szélsőségeséget mint fenyegetést mutatta be. Az erőszakos szélsőségek kifejezetten károkat és sérüléseket akarnak okozni, ezért akkor is kockázatot jelentenek, ha az eszközök vagy a lehetőség hiányában nem jelentenek közvetlen fenyegetést.

A radikalizálódás – amely az erőszakos szélsőségeség felé ideológiai alapon való elmozdulás – egy dinamikus tényező. Felmérésében a változást kell észrevenni. Az erőszakos szélsőségek különböző motivációból alakulnak ki, jelei és tényezői sokszor nem esnek egybe a kriminogén faktorokkal. Ezt felismerve a holland kockázatelemzésben egy speciális módszert, a VERA-2/2R-t dolgozták ki és használják mintegy nyolc éve. A VERA módszert nemcsak a reintegrációs szakemberek és pszichológusok használhatják, annak elveit érdemes megismerni a fogvatartottakkal foglalkozó teljes személyi állománynak és a civileknek is. A jelzések egy része ugyanis nehezen mérhető fel direkt, kérdőíves módszerrel (az erőszakos szélsőségesek gyakran rejtőzködő életmódot folytatnak), a segítő jellegű vagy lelkipásztori személyes beszélgetések alkalmával ugyanakkor jobban felszínre kerülnek. A holland résztvevők felajánlották segítségüket a VERA magyarországi megismertetése és alkalmazásának adoptálásának tekintetében. Ugyanakkor Pieter de Witte belga börtönlelkész a reflexiójában kétségbe vonta az említett módszer ilyen alkalmazásának lehetőségét, rámutatva, hogy az a lelkészi szolgálat alapelveivel és eszközeivel ellentétes, amely szerint lelkigondozás során kockázatelemzést és információgyűjtést ne végezzenek a lelkészek. A lelkigondozás alatt biztonságos teret kell adni a fogvatartottnak, ahol megnyílhat, önmaga lehet anélkül, hogy veszélyben kellene éreznie magát, hiszen így a lelkészi szolgálat lényegi eleme, a bizalom kerülne veszélybe, amellyel a lelkigondozást a fogvatartottak kezelésének, és a reintegrációs tevékenységnek a szolgálatába állítanánk.

Emelkedő fogvatartási mutatók

Jelenleg 215 fő iszlám országból származó, nem magyar állampolgárt tartanak fogva a magyar bv. intézetek. Fogház fokozatban 2 fő, börtön fokozatban 50 fő, fegyház fokozatban 21 fő, összesen 73 fő elítélt tölti a jogerős szabadságvesztés büntetését, amely a korábbi év adataival összevetve 26 fős, 64%-os emelkedést jelent. Előzetes letartóztatásban 105 fő, előzetes, nem jogerősen elítélt 31 fő, átadási letartóztatásban 3 fő, fiatalkorú előzetesen letartóztatott 1 fő, összesen 140 fő fogvatartottat tartunk nyilván, amely a 2016. év első negyedév végével összevetve csekély mértékben – 3 fővel – emelkedett. Az átadási letartóztatásba⁵ vett fogvatartottakkal kapcsolatos tevékenységek ellenőrzésére nagy hangsúlyt helyezünk a befogadásuktól számítva az átadásukig. A viszonylag rövid ideig tartó fogva tartásuk alatt számtalan, eddig nem tapasztalt problémával szembesülhettünk. Az elhelyezésen, tisztálkodás biztosításán túl az antropometriai adataik felvételekor jelentkező, a hidzsáb – kendő, fátyol – viselésével összefüggő anomáliát emelném ki. A szinte teljesen elkendőzött, eltakart arcról készült fotó használati értéke nyilvántartási szempontból jelentősen csökken, viszont a szabad vallásgyakorlásában, identitásában sértve érzi magát a fogvatartott, ha kevésbé elkendőzöttek kéri tőle a fénykép elkészítésének lehetővé tételét.

Az intézetek közül a legnagyobb számban iszlám országból származó, nem magyar állampolgárságú fogvatartott a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben (51 fő), a Budapesti Fegyház és Börtönben (20 fő), a Hajdú Bihar Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben (8 fő) és a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben (6 fő) került elhelyezésre. Közülük 7 főt a kiemelt figyelmet igénylő fogvatartottak között tartunk nyilván. Egyéni kezelési utasítással rendelkező, de szélsőjobboldali radikális eszmék hatása alatt erőszakos, életellenes bűncselekményt 5 fő követett el. Az elhelyezések az intézeti sajátosságoktól függenek, ezért azt tipizálni, hogy jellemzően kisebb vagy nagyobb zárkába kerülnek-e, nem lehet. Figyelemmel kell lenni továbbá az elhelyezéskor a bűntársi csoportokra és arra, hogy lehetőleg legyen olyan fogvatartott a zárkában, aki valamilyen közös nyelven képes szót érteni a nem magyar állampolgárságú fogvatartottakkal.

A nem magyar állampolgárságú fogvatartottak esetében alkalmazandó rendelkezéseket – különösen a külképviseleti szervekkel való kapcsolattartás tekintetében – a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII.19) IM rendelet V. fejezete tartalmazza. A reintegrációs szakterületen dolgozók számára a kapcsolódó további részletszabályokról az egyes reintegrációs feladatok végrehajtásának eljárási szabályairól szóló 13/2017. (II. 6.) OP szakutasítás XXVI. fejezete rendelkezik.

Az idegenrendészeti őrizet

Az idegenrendészeti őrizet végrehajtása a 2015. évi eseményeket, majd a jogszabály módosításokat követően ismét feladatot jelent a Bv. Szervezet számára. A legnagyobb

5 Az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvény

migrációs nyomás idején, összesen öt bv. intézet bevonásával több mint 300 fő őrizetes számára kellett biztosítani az idegenrendészeti őrizetet. Az őrizetesek számára a hivatalos mederbe terelt ügyintézés, az általuk elhúzódnak ítélt menekültügyi eljárás frusztrációs, hangulatukat negatívan befolyásoló tényezőként hat. Ezt mutatja az is, hogy a Szegedi Fegyház és Börtön nagyfai objektumában a 2015. október 26-án bekövetkezett rendkívüli eseménykor eltorlaszolták az elhelyezési részlegük ajtaját, berendezési, gépészeti tárgyakat rongáltak meg. A Szegedi Járásbíróság az elkövetett cselekmény következményeként tíz őrizetes előzetes letartóztatásba helyezését rendelte el. Az idegrendészeti őrizet a fentiekből is láthatóan számtalan veszélyt hordoz magában az ellenszegülő, erőszakos indulatok, magatartások felszínre törése kapcsán. Kockázatot növelő tényező a személyi állomány és az őrizetesek közötti kommunikációs zavar, továbbá az a körülmény, hogy általában több személy számára alkalmas, nagyobb lakóhelyiségben történik az elhelyezésük. Problémaként jelentkezik a csoportos ellenszegülés, az élelem megtagadással vagy éhségstrájkjal történő fenyegetőzés, amely a tömegpszichózis hatása révén jobban érvényesülhet. A szélsőséges ideológiák hatása és az azt terjesztő személyek viselkedése ilyen viszonyok között könnyen termékeny talajt találhat.

Fel kell készülni arra, hogy az idegenrendészeti őrizet jogszabályainak szigorításával kapcsolatos kormányzati törekvéseket és a parlamenti döntéseket követően a megváltozott jogszabályi környezetnek megfelelően maradéktalanul eleget tegyünk a jogintézmény működtetéséhez kapcsolódó feladatok végrehajtásának.

A BvOP-nak, mint középírányító szervnek az ellenőrzési tevékenysége kiterjed a témakörben érintett célcsoportokra is, ebből fakadóan az illetékes szolgálatok rendszeresen ellenőrzik a kiemelt figyelmet igénylő fogvatartottakon túl az idegenrendészeti őrizet hatálya alatt állókat egyaránt.

A radikalizációval szembeni ellenlépések, együttműködések

Köztudott, hogy a terrorszervezetek és szélsőséges csoportosulások sejtyszerűen, hálózatszerűen terjeszkednek és jelentenek fenyegető veszélyt különböző mértékben világszerte. A legtöbb támadás és emberéletet követelő merénylet paradox módon egyébként pont az egyes iszlám országokat sújtja leginkább. Mivel a fentiekből az tűnik ki, hogy nemzetközi problémával állunk szemben, ezért a védekezés, megelőzés is nemzetközi összefogással valósítható meg. Az Európai Unió rendelkezik terrorizmus elleni stratégiával. Az Európa Tanács 2004-ben nyilatkozatot fogadott el a terrorizmus elleni küzdelemről. A nyilatkozatban megjelölt intézkedések között fontos szerepet tölt be a terrorizmus elleni küzdelem koordinátora hivatalának létrehozása.

Konferenciák a nemzetközi együttműködés tükrében

Strasbourgban, az Európa Tanács támogatásával és szervezésében a 2016. év során több alkalommal részt vettek a BvOP-t képviselő delegációk szakértői tárgyalásokon,

konferenciákon. Az Európa Tanács Büntetés-végrehajtási Együttműködési Tanács (Council for Penological Cooperation) 6. plenáris ülésén, 2016. október 19-21-e között Strasbourgban külön témaként, napirendi pontként foglalkoztak a radikalizmussal és erőszakos extrémizmussal érintett bv. intézetek számára készülő, a kezelés irányelveit rögzítő kézikönyv felépítésével, szövegszerű megfogalmazásával. A következő ülésen – 2016. november 23-24-e között – az Európa Tanács a radikalizáció és erőszakos szélsőségek tárgyában közzétett irányelveit és az elkészített kézikönyv tervezetét Christopher Dean, az Identify Psychological Services Ltd. igazgatója mutatta be. Az összeállítással kapcsolatos konkrét munkákat fél évvel korábban kezdték meg, a jóváhagyását a következő időszakra tervezik.

Kézikönyv a börtönökön belüli radikalizmusról

A kézikönyv egy közel 50 oldalas dokumentum, amely 187 pontban tartalmazza a témához kapcsolódó ajánlásokat. A tervezet az előzményeket/háttérrel tartalmazó bevezető részt követően 7 fejezetre tagolódik.

1. Hatály és fő témakörök/kihívások
2. Erőszakos extrém elkövetők (EEE) és a radikalizáció folyamata
3. Kockázatelemzés
4. Az EEE-k irányított rehabilitációja a börtönben és a pártfogásban
5. Biztonság
6. Kapcsolattartás (család, barátok, társadalom)
7. Kapacitásnövelés

A kézikönyv az Európa Tanács Európai Bűnügyi Problémák Bizottsága a CD-PC jóváhagyását, valamint a Miniszterek Tanácsának az elfogadását követően várhatóan 2017. II. félévében kerül kiadásra.

A kézikönyv a következő problémákkal szembesít:

- a fogvatartottak különösen veszélyeztetettek a radikalizálódás szempontjából,
- a bv. intézetek facilitálják a radikalizációt és a toborzást,
- az erőszakos szélsőségesek aláássák a bv. szervek és az egyes nemzetek biztonságát,
- a bv. intézeteket egyre inkább használják szélsőséges célok és érdekek előmozdítására,
- a bv. személyi állománya és működése nincs felkészülve a témakört érintő kérdések hatékony kezelésére, a politikának és a médiának jelentős a szerepe a probléma kezelésében,
- a kérdések bagatellizálásának és/vagy túlméretezésének lehetőségeivel külön számot kell vetnünk.

Hálózati és csoportmunka, multidiszciplináris teamek létrehozása

A workshopokon elhangzottak leginkább azoknak a tagállamoknak a beszámolóiból álltak, akiknél az Iszlám Állam által vállalt terrorcselekmények megvalósultak.

Néhány ország (például Nagy-Britannia, Franciaország, Norvégia) a meglévő kockázatértékelési rendszerébe specializált modult (Risk Assessment of Radicalization to Violence Application of VERA-2) épített be a radikalizáció kockázatának mérésére vonatkozólag. A téma szempontjából magas kockázati besorolású elítéltek speciális programokban részesülnek, elhelyezésüket a lehetőségekhez mérten egymástól elkülönítve oldják meg. Bár az erőszakos cselekményeket elkövetőket ideológiai motivációk vezérlik, amelyek legitimálják számukra az eszközöket, a velük való foglalkozáskor fontos szempont, hogy senkit se tértünk el a hitétől, azonban ösztönözzük a reflektív gondolkodásra, a kérdések feltételére, a terveinek megfogalmazására. Ugyanakkor a pártfogó felügyelet és a rehabilitáció/reintegráció szintjén nincsenek még konkrét tapasztalatok, mivel az elítélt személyek esetében gyakorlatilag még nem került sor a szabadításra. Összességében tehát a meglévő tapasztalatok a bv. intézeteken belüli tevékenységek vonatkozásában nyújtanak információkat, a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelői tevékenységek tekintetében nem lépnek túl az általános ismereteken.

A téma specialistái egyetértenek abban, hogy a szervezet részéről multidiszciplináris teamek létrehozása szükséges, amelyek különböző oldalról mérik fel a szélsőséges eszméket vallók azonosítására és kezelésére alkalmas eszközrendszert. Fontos a civil és vallási szervezetek bevonása is, mivel a feladatok egy részét hatékonyan képesek ellátni, valamint a mellőzésük ugyancsak magában hordozza a radikalizmus veszélyét. A „Radikalizáció és erőszakos szélsőségek” témájú rendezvényre meghívást kapott a tagállamok bv. szervezeteinek és pártfogó felügyelői szolgálatának egy-egy munkatársa. Emellett különböző – a témával foglalkozó – nemzetközi szervezetek képviselői is megjelentek, például az ENSZ, a CODEXTER (Terrorizmus-elleni Szakértői Tanács), valamint a RAN.

Radicalisation Awareness Network (radikalizálódás-tudatossági hálózat – RAN)

A korábbiakban szó volt arról, hogy a szélsőséges ideológiák mentén kialakuló szervezetek hálózatszerűen épülnek fel, ezért a velük való küzdelem felvételének egyik lehetséges módja, hogy hasonlóan felépülő hálózatokat hozunk létre. Az Európai Bizottság által még évekkel ezelőtt elindított radikalizálódás-tudatossági hálózat (RAN) célja, hogy felvegye a küzdelmet az erőszakos szélsőségekkel.

RAN munkacsoport Magyarországon

A kezdeményezés támogatja a tagállamoknak az erőszakos radikalizálódás és a terrorista tevékenységek céljából történő toborzás megelőzésére irányuló erőfeszítéseit. A

hálózat EU-szerte összeköttetést teremt a radikalizálódás elleni küzdelemben kulcsszerepet betöltő szereplők – például szociális munkások, vallási és ifjúsági vezetők, rendőrök és kutatók – között. A szakemberek szerint ezen a területen is jelentőse van az uniós fellépésnek és elsősorban a tapasztalatcsere, valamint a szakemberképzés kapcsán várhatunk jelentősebb eredményeket. A radikalizálódás megelőzése és visszaszorítása érdekében kutatócsoport és szakemberi hálózat alakult hazánkban is a Nemzeti Közszerzőkati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézetének vezetése alatt. A brüsszeli terrortámadást követően az Alaptörvényt és 13 jogszabályt érintő törvénymódosítási csomag készült, illetve a RAN hazai megfelelőségű hálózata is létrejött, amelynek 40 tagja van. A megalakult szakemberi hálózatban minden hivatásrend, így a honvédség, a rendvédelem, a nemzetbiztonsági szolgálatok, a Bv. Szervezet és a terrorelhárítás, valamint civil szervezetek is képviseltetik magukat.

A hálózat tagjai közül 15-en már egy uniós képzésen is részt vettek, és az így megszerzett tudást aktualizálni fogják a magyarországi viszonyokra. A hazai tudásanyag átadásában a Nemzeti Közszerzőkati Egyetemnek kiemelt feladata lesz.

A RAN munkacsoport hazai tapasztalatai és az azokkal összefüggő értékelések, kezdeményezések

A RAN csoport megítélése szerint hazánk alapvetően biztonságos országnak számít, nem tartozik a kiemelt terrorista célpontok közé, de nálunk sem lehet teljesen kizárni az ilyen jellegű támadások lehetőségét, a radikalizáció és az extrémizmus jelen van. A szakemberek úgy vélik, hogy Magyarországra nem elsősorban a külföldi terrorista csoportok és/vagy szervezetek jelenléte jelent veszélyt, hanem a jelentős tranzitforgalom. Ezt igazolja, hogy a cikk írásakor is három fő fogvatartott van átadási letartóztatásban. Az átadási letartóztatottak esetében a biztonságos, köznyugalommal negatívan nem befolyásoló fogvatartást a BvOP fokozottan szem előtt tartja.

A hazai radikalizmus általános jellemzőit tekintve az iszlamista és szélsőbaloldali csoportok aktivitása nem tapasztalható, ezzel együtt a szervezett bűnözés kockázata, illetve az, hogy másod- vagy harmadgenerációs magyar muszlimok akár a haderő állományába is jelentkeznek, a későbbiekben problémát okozhat. Így tehát a külföldi események és a Nyugat-Európában bekövetkezett folyamatok Magyarországot is elérhetik, amire szükséges felkészülni. A nacionalista és szélsőjobboldali csoportok azonban aktuális nemzetbiztonsági kockázatot jelentenek, őket kialakult ellenségkép, gyűlölet és annak folyamatos fenntartására törekvés jellemzi. Mivel a szélsőségségesség a terrorizmus előzménye, ezért a korai felismerés és beavatkozás lényeges. A szélsőjobboldali extrémizmussal összekapcsolható radikális személyek esetében szintén fennáll annak a lehetősége, hogy a haderő állományába jelentkezzenek. Az ilyen jellegű törekvések felderítése, valamint a hazaszeretet és a szélsőséges nézetek különválasztása fontos feladat. A nemzeti radikális személyek jellemzői a büntetlen előélet, a rossz anyagi háttér, a jövőképek és a valahová tartozás hiánya, a vidéki szár-

mazás. Fiatalok, jó fizikai adottságokkal rendelkeznek, motiválhatóak, érdeklődésük katonai jellegű⁶.

Egyenruhás szervezetekből való kiszorításuk lényeges, hiszen bekerülve könnyen találkozhatnak a gyűlöletük célcsoportjának tagjai közé tartozó személyekkel, továbbá fegyverhez és/vagy lőszerhez juthatnak. Fegyveres szervezethez való tartozásuk esetén szerzett tapasztalataikat, képességeiket a radikális csoport képzésére használhatják, ráadásul további veszélyforrás, hogy a szervezeten belülről is toborozni próbálhatnak.

A RAN csoportban munkálkodók közül többen felvetették, hogy az Emberi Erőforrások Minisztériumát (a továbbiakban: EMMI) szintén indokolt lenne bevonni a RAN munkacsoport tevékenységébe.

Mivel a szélsőséges nézeteknek legjobban kitett, legveszélyeztetettebb korosztály a 14–27 év közöttiek, így a középiskolás fiatalokat megelőzva preventív cézzal kiadvány elkészítését és terjesztését tervezi a munkacsoport, ezért is szükséges az EMMI bevonása. Az elmúlt pár hónap koordinációs tevékenységének eredményeként az interneten történő erőszakos, szélsőséges nézetek terjesztésének megelőzéseként a kutató, a fejlesztő és az internetes szolgáltatókkal az egyeztetések realizálódtak, amelyek során sikerült elvi megállapodást kötni a káros online tartalmak szűrésével és eltávolításával összefüggésben.

Összegzés

A radikális, szélsőséges eszméket valló erőszakos bűnelkövetők és a roma gyilkosságok elkövetésével vádolt és tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személyek esetében a biztonságos, eseményektől mentes fogvatartást továbbra is szavatolni kell. A nemzetiségi, etnikai alapon előforduló összetűzések megelőzésére jó példa az egykori Jugoszlávia tagállamaiból származó fogvatartottak elhelyezési gyakorlata, amelynek végrehajtásakor eddig is kiemelt körültekintéssel kellett eljárni. Nem biztos, hogy két évtizeddel a balkáni polgárháború, vagy kilenc évvel Koszovó függetlenné válása után nem élnek még mindig élénken a nacionalista sérelmek. Az Európai Unió és Magyarország biztonságát tekintve a 2015. évtől új időszámítás kezdődött el, amely a Bv. Szervezet számára új kihívásokat, feladatokat hozott. Abból következően, hogy a 2015–2016-ban Európa városaiban bekövetkezett támadások, terrorcselekmények és egyéb bűncselekmények, valamint a jövőben várható folyamatok az illegális migrációval bizonyítottan összefüggésben állnak, így ezek további feladatok végrehajtását és együttműködési tevékenységek ellátását követelik meg. Ezeknek a szinterei magukba foglalják a hatázzárral kapcsolatos feladatokat, az idegenrendészeti őrizet végrehajtását, a más kultúrát képviselő fogvatartottakkal kapcsolatos kockázati tényezők felmérését, elemzését. A jogszabályalkotások és módosítások tekintetében folyamatos egyeztető tevékenységet látunk el a társ rendvédelmi szervekkel és hi-

6 Dzsihadisták a német haderőben, Forrás: <https://888.hu/article-dzsihidistak-is-szolgalnak-a-nemet-hadseregben>, Letöltve: 2017.02.28.

Szélsőségesek a belga hadseregben, Forrás: <http://www.biharinaplo.ro/politika/2016/08/07/szelsosegesek-a-belga-hadseregben>.biharinaplo, Letöltve: 2017.03.10.

vatalokkal. A továbbiakban az új kihívásokra megfelelő választ adó kezelési programok kidolgozása szükséges a nemzetközi és a hazai hálózati munka, valamint a RAN munkacsoport által nyert tapasztalatok mentén. A fentiek érdekében fenn kell tartani az együttműködést a nemzetközi és hazai társ rendvédelmi szervezetekkel, a téma kutatóival és szakértőivel, valamint a civil szervezetekkel egyaránt.

Felhasznált irodalom

- A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII.19) IM rendelet
- Az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvény Dzsihadisták a német haderőben, Forrás: <https://888.hu/article-dzsihadistak-is-szolgalnak-a-nemet-hadseregben>, Letöltve: 2017.02.28.
- Egyes törvényeknek a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról szóló 2015. évi CXL. számú törvény
- Fogvatartottak is segítik a határzár építését, Forrás: <http://bv.gov.hu/fogvatartottak-is-segitik-a-hatarzar-epiteset>, Letöltve: 2017.02.28.
- Párizsi terrorcselekmények, Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/2015._november_13-i_p%C3%A1rizsi_terror%C3%A1mad%C3%A1s, Letöltve: 2017.02.28.
- Röszkei zavargások, Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/R%C3%B6szkei_zavarg%C3%A1s, Letöltve: 2017.02.28.
- Szélsőségesek a belga hadseregben, Forrás: <http://www.biharinaplo.ro/politika/2016/08/07/szelsosegesek-a-belga-hadseregben.biharinaplo>, Letöltve: 2017.03.10.
- Tizenöt éves a börtönlelkészi szolgálat, kerekasztal-beszélgetés a lelkészekkel a szolgálatokról, Börtönügyi Szemle 2015/3. szám

Fotó: Fekete Attila
Börtönszínházi találkozó – 2016

MIT VÁR A BIZTONSÁG A REINTEGRÁCIÓS TISZTEKTŐL?

A tanulmányban egy olyan kapcsolatot szeretnék megvizsgálni és elemezni, amely az egyik legmeghatározóbb a börtönök¹ biztonságos működése szempontjából. Az elmúlt időszakban bekövetkezett rendkívüli események kivizsgálása során, több esetben bebizonyosodott, hogy előfordulhat, hogy hiányosságok mutathatóak ki a biztonsági és az egyéb szakterületek együttműködésében. Ezen kapcsolatok közül véleményem szerint az egyik legfontosabb a biztonsági és a reintegrációs területek közötti. Ezért, ezen tanulmányban szeretném meghatározni azokat a legfontosabb kapcsolódási pontokat a két terület között, amelyek szükségesek a biztonsági rendszer megfelelő működéséhez és ez által ahhoz is, hogy csökkenjen a rendkívüli események bekövetkezésének esélye.

Kulcsszavak: biztonság, reintegráció, együttműködés, rendkívüli események

In our study we aim to examine and analyze a relation which is a key factor for the secure operation of the prisons. When investigating events that have happened recently and have represented risk to the prison's security and order, we in several cases came to the conclusion that there can be deficiencies in the cooperation among security and other special fields. In my opinion, the most important relation among these is the one existing between the field of security and that of reintegration. Therefore, the aim of my study is to determine those key points of contact between the two fields which are essential for the proper operation of the security system and for the decrease of the probability of such events.

Keywords: security, reintegration, cooperation, events representing risk to the prison's security and order

¹ A „börtön” kifejezés alatt, nem a végrehajtási fokozatot értem, hanem az általános értelemben vett intézményrendszert.

Bevezetés

A biztonság fogalmát az elmúlt évtizedekben számos külföldi és hazai szakember próbálta megfogalmazni. *A biztonságra vonatkozó kutatásokkal foglalkozó tanulmányok és írások általában egy meghatározott szakterület egyedi igényeihez kötődnek. Ugyanakkor aránylag kevés olyan tanulmánnyal, vagy írással lehet találkozni, mely a biztonságot általános és átfogó értelemben vizsgálja.*² Igaz ez a büntetés-végrehajtási biztonságra is, mivel a témával kapcsolatosan napvilágot látott cikkek, tanulmányok javarészt a szervezet szempontjából fogalmazták meg a biztonságot. *A büntetés-végrehajtás biztonsága tehát egy olyan állapotot feltételez, amelyben a bv. intézetek zavartalanul működhetnek, az ott dolgozó személyeket nem érheti, az ott fellelhető anyagi javakat nem fenyegeti támadás.*³

A börtönök működéséhez szükséges biztonságot a büntetés-végrehajtási intézetek biztonsági rendszere hivatott megteremteni. A biztonsági rendszer a büntetés-végrehajtás immunrendszere, azaz képesnek kell lennie arra, hogy a különböző belső és külső behatásokra a lehető legrövidebb időn belül a lehető legmegfelelőbb választ adja. Ahhoz azonban, hogy erre képes legyen a rendszer, azt folyamatosan kell fejleszteni, alakítani a különböző veszélyforrások figyelembevételével.

*A biztonság társadalmi értelemben egy folyamat, nem pedig egy statikus, köbevésett, változatlan állapot. A folyamat egyik jellegzetessége, hogy alapvető elemei – miközben folyamatosan fejlődnek, változnak, változik az egyes elemek egymáshoz való viszonya, illetve új elemek jelennek meg – a rendszer részei maradnak. Tekintetbe kell venni, hogy a külső és belső feltételek folyamatosan változnak, fejlődnek. Ezeket folyamatosan figyelemmel kell kísérni és be kell építeni a rendszerbe. Végezetül számolni kell azzal a tényezővel, hogy minden megoldott probléma, új problémákat hoz a felszínre. A folyamatnak vannak akadályai, megoldandó feladatai, nehézségei, melyeket meg kell oldani, és vannak tanulságai, melyeket hasznosítani kell.*⁴

Elmondható tehát, ahhoz, hogy a büntetés-végrehajtás szervezete biztonságosan tudja végrehajtani a törvényben meghatározott feladatait, egy igen komplex biztonsági rendszert kell kialakítania és folyamatosan működtetnie. Ennek a rendszernek szenzitívnek kell lennie minden olyan hatásra, amely veszélyt jelent a büntetés-végrehajtás működésére. Flexibilisnek kell lennie, mert csak úgy tud eredményt produkálni, ha képes a lehető leggyorsabban alkalmazkodni a veszélyeztető körülményekhez. Ugyanakkor meg kell itt említeni a gazdaságosságát is, ami mindenhol szempont kell, hogy legyen, azaz a fent említett követelményeknek való megfelelést úgy kell kialakítani, hogy azt a lehető legkisebb anyagi ráfordítással lehessen elérni. Természetesen a gazdaságosság nem egyenlő a hatékonyság csökkentését eredményező anyagi keretek szűkítésével.

A biztonsági rendszerrel szemben támasztott tartalmi követelményeket a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII.19.) IM rendelet (a továbbiakban: Rendelet) tartalmazza.

2 Jávor E. (2014) p. 61.

3 Csordás S. (1989) p. 23.

4 Jávor E. (2014) p. 85.

*A fogvatartás biztonsága egy olyan állapot fenntartását jelenti, amelynél a bv. intézetben, illetve a büntetés-végrehajtási feladat teljesítése miatt a bv. intézet területén kívül tartózkodó személyek élete, testi épsége, szabadsága, a büntetés-végrehajtás anyagi javainak sértetlensége, valamint a büntetés-végrehajtási feladatok zavartalan ellátása a jogszabályi rendelkezéseknek megfelelően biztosított.*⁵

Azaz, amikor a büntetés-végrehajtási szervezet, illetve az egyes szervek biztonságos állapotáról beszélünk, alapvetően a személybiztonságot (élet, testi épség, személyes szabadság) a vagyonbiztonságot (a büntetés-végrehajtás anyagi javainak összessége), valamint a büntetés-végrehajtási feladatok zavartalan végrehajtását (fogvatartottak őrzése, felügyelete, ellenőrzése, bv. objektumok őrzése, védelme, stb.) kell a biztonsági rendszernek folyamatosan szavatolnia.

Amennyiben ezek a biztonságos körülmények nem a szükséges mértékben biztosítottak, akkor azt tapasztaljuk, hogy egyre több rendkívüli esemény következik be. *Kis túlzással elmondhatjuk, hogy világszerte megkongatták a vészharangot: figyelmeztetnek a büntető igazságügyi rendszer, azon belül is a büntetés-végrehajtás jelenlegi helyzetéből következő veszélyforrásokra, a kialakult, vagy könnyen kialakuló krízishelyzetekre.*⁶

A bekövetkezett rendkívüli események száma és súlyossága az egyik leghitelesebb mércéje a biztonsági rendszer megfelelő, illetve nem megfelelő működésének. A rendszer működéséhez több feltételnek kell egyidejűleg fennállnia, így szükséges a jogszabályi, személyi, tárgyi és szervezeti feltétel, melyek közül véleményem szerint a személyi feltétel, azaz a személyi állomány a legfontosabb. A tanulmányban a személyi állomány egyik meghatározó csoportjának, a reintegrációs tiszteknak a biztonsági rendszerrel való kapcsolódási pontjait szeretném kiemelni, és azokat a konkrét feladatokat rendszerezni, amelyeken keresztül a két terület közötti együttműködés megvalósul, vagy meg kellene, hogy valósuljon.

Az intézkedési jog és kötelezettség

A rendvédelmi szervek esetében – így a büntetés-végrehajtási szervezetnél is – egy alapvető jog és kötelezettség a kellő időben és kellő módon foganatosított intézkedés. A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény (a továbbiakban: Sztv.) ezt egyértelműen meghatározza. *A személyi állomány tagja a bv. szervezet feladatkörében, szolgálati beosztásának (munkakörének) a jogszabályok alapján meghatározott intézkedések megtételére jogosult és köteles.*⁷

A törvény ezen jogot és kötelezettséget generálisan a személyi állomány minden tagjára kiterjeszti, ugyanakkor ezt differenciált módon teszi. A különbséget az adott személy feladatköre és a beosztása jelenti, így ezek figyelembevételével kell a személyi állomány tagjainak – a reintegrációs tiszteknak is – az intézkedési kötelezettségnek eleget tenni.

5 A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014.(XII. 19.) IM rendelet 2.§ 4. pont

6 Ruzsonyi P.: A börtön mint veszélyforrás

7 Sztv. 11.§ (1) bekezdés

Ugyanakkor az, hogy milyen módon kell az intézkedéseket megtenni, végrehajtani, az független az adott személy beosztásától, feladatkörétől, az idevonatkozó általános szabályokat mindenkinek szigorúan be kell tartani. Annak elkerülése végett, hogy az intézkedő a jogtalanság, illetve szakszerűtlenség talajára kerüljön, szükségese bizonyos stabil, átléphetetlen határok. Ezen funkciót töltik be az alapelvek.

Az intézkedési jog és kötelezettség alapelvei

A törvényesség

A *törvényesség* alapelve egy nélkülözhetetlen pillére a rendvédelmi tevékenységnek. Igaz ez a büntetés-végrehajtási tevékenységre is, ugyanis ott, ahol az állampolgárok alapvető emberi jogai valamilyen mértékben korlátozás alá esnek, azok minden részletükben csak törvényi előírások alapján történhetnek meg. Ez az intézkedésekkel kapcsolatosan azt jelenti, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állományának tagja köteles a feladatellátása során a szükséges intézkedéseket megtenni, azokat el nem mulaszthatja, ugyanakkor azt is jelenti, hogy azokat csak a törvényben meghatározott módon és esetekben teheti meg.

Az arányosság

Az *arányosság* elve szintén megjelenik a törvényben, mint az alkalmazást korlátozó általános szabály. *Az intézkedés nem okozhat olyan hátrányt, amely nyilvánvalóan nem áll arányban annak törvényes céljával. Több lehetséges és alkalmas intézkedés közül azt kell választani, amely az eredményesség biztosítása mellett a legkisebb személyi korlátozással, sérüléssel vagy károkozással jár.*⁸

Az elv értelmében csak olyan intézkedést és olyan mértékben lehet alkalmazni, amely elegendő a törvényes rend visszaállítására, azaz nem mutat túl a törvényben meghatározott célon. További követelményként határozza meg a jogalkotó, hogy mindazon intézkedések közül, amelyek szóba jöhetnek, adott esetben azt kell választani, amely a legkisebb hátrányt, kárt okozza mind személyben, mind dologban. Ugyanakkor meg kell itt említeni az egyik fontos rendező elvet, amit az alkalmas intézkedések közül történő választás során figyelembe kell venni: ez az eredményesség. Amennyiben az eredményesség kétségessé válik, akkor az intézkedés elveszíti a lényegi elemét, a törvényben meghatározott cél elérését. Ezért a választás komoly felelősség, amit csak az tud a lehető legkisebb kockázattal megtenni, aki mind elméletben, mind gyakorlatban tökéletes kiképzettséggel rendelkezik. Ugyanakkor az arányosság nem „patikaméreglen” vizsgálendő. Számos olyan körülmény befolyásolhatja a döntést – időhiány, eszköz probléma, stb. – amelyekre ugyan lehet – és kell is – számítani, de teljes mértékben felkészülni nem. Ezért véleményem szerint az intézkedések jogszerűségének vizsgálata során kiemelt hangsúlyt kell fektetni az

⁸ Sztv. 11.§ (2) bekezdés

intézkedés alkalmával fennálló, az intézkedés eredményére meghatározó befolyást gyakorló, releváns körülményekre.

A kínzás, a kényszervallatás és az embertelen vagy megalázó bánásmód tilalma

További korlátokat állít a törvény az intézkedések alkalmazásával szemben, mikor az intézkedő számára tiltott eszközöket, módszereket nevez meg. *Az intézkedő nem alkalmazhat kínzást, kényszervallatást, embertelen vagy megalázó bánásmódot, az erre vonatkozó utasítást köteles megtagadni. A személyi állomány tagja az ilyen magatartás tanúsítóját a cselekmény abbahagyására felszólítani, vele szemben intézkedni, vagy az intézkedésre jogosult személynek jelentést tenni köteles.*⁹

A fent említett magatartásokat számos nemzetközi egyezmény és a belső jogunk is egyértelműen tiltja.

A kínzás egy nagyon összetett és nehezen definiálható magatartás. A nemzetközi jog általában minden olyan cselekményt, amelyet szándékosan, éles testi vagy lelki fájdalom vagy szenvedés kiváltása céljából alkalmaznak valakivel szemben, hogy valomást csikarjanak ki, megfélemlítsék, nyomást gyakoroljanak rá kínzásnak minősít. Ugyanakkor nem tartoznak ide azok a cselekmények, amelyek jogszerű szankcióból erednek, azzal szükségszerűen vagy mellékesen együtt járnak.

*Fontos rögzíteni azt, hogy a kínzás, illetve az embertelen vagy megalázó bánásmód a nemzetközi emberi jogi gyakorlatban egyre inkább szinonim fogalmakként használatosak, és egyre kevésbé jelölnek fokozatbeli különbséget, amely az eltérő jogi megítélés alapjául szolgálhatna. Azok a lealacsonyító eljárások, amelyeket a köznyelv nem feltétlenül bélyegezne kínzásnak, a strasbourgi gyakorlatban mindinkább a római egyezmény 3. cikke által megkövetelt abszolút tilalom alá esnek. A bíróság ezzel a felfogással az intenzív jogfejlesztés követelményének kíván eleget tenni. A kínzás tilalma ugyanis nem üres deklaráció, hanem „living instrument”, amely a jogvédelem magasabb standardját szolgálja.*¹⁰

Továbbá az is nagyon lényeges, hogy a kínzást csak állami szervek, illetve azokhoz kapcsolódó személyek a feladatuk ellátása során követhetnek el, a magánszemélyek tevékenysége nem érinti a nemzetközi előírásokat.

Az embertelen vagy megalázó bánásmód már önmagában is egy igen tág tartalommal rendelkező fogalom, de ahogyan már fentebb megfogalmazásra került, egyre inkább együtt értelmezendő a kínzással, amely aspektus még inkább bővíti a tartalmát. Ugyanakkor meg kell itt említeni azokat a bizonytalanságokat, melyek ezen a területen sok esetben fellelhetők, ugyanis ezek a magatartások nem mindig határolhatóak el egyértelműen a jogszerű magatartásoktól. Különösen igaz ez az embertelen vagy megalázó bánásmódra. Ez a helyzet pedig igen komoly bizonytalanságot jelent, ami a konkrét intézkedések során megengedhetetlen.

9 Sztv. 11.§ (3) bekezdés

10 Filó M.: Az inkvizítor védelmében – a kínzás jogállami apológiája?

Az élet és testi épség védelme

Ki kell még térni ezen gondolatmeneten belül az élet és a testi épség védelmére, amit a jogalkotó az alábbiak szerint fogalmazott meg: *Az intézkedés során kerülni kell a sérülés okozását, az emberi élet kioltását. Az intézkedésnél megsérült személy részére – amint az lehetséges – segítséget kell nyújtani, gondoskodni kell az orvosi ellátásáról, kórházi elhelyezés esetén a hozzátartozó vagy más, a sérülttel kapcsolatban álló személy értesítéséről.*¹¹

Gyakorlati oktatóként nem tudom megkerülni azt a problémát, amit az elméleti meghatározások gyakorlatra történő átültetése jelent. Az intézkedések egy jelentős része – különösen a kényszerítő eszközök alkalmazása – jogszerűség esetén is sokszor magában rejti a testi sérülés és akár a halálos eredmény bekövetkezését is. Ezért annak érdekében, hogy a törvényi előírásnak az intézkedő eleget tudjon tenni, nem lehet elég nagy hangsúlyt fektetni az oktatásra, illetve a gyakorlati képzésre. Ugyanakkor csak abban az esetben lehet e területen hatékony az oktatás, képzés, ha a lehető legpontosabban meghatározásra kerülnek azok a definíciók, amelyek a gyakorlati oktatást – minden elemében – támogató és megvalósítható tartalommal bírnak. Minden szabály annyit ér, amennyire az a gyakorlatban megvalósítható. Csak példaként szeretném megemlíteni a rendőrségi törvény hasonló területét szabályozó rendelkezést, amelyben egy igen lényeges különbség lelhető fel. *A rendőri intézkedés során a kényszerítő eszköz alkalmazása esetén lehetőleg kerülni kell a sérülés okozását, az emberi élet kioltását.*¹²

Ha összehasonlítjuk a két rendelkezést, akkor azt láthatjuk, hogy a „lehetőleg” alkalmazásával a rendőri szabályozás megengedőbb, és talán jobban számol a gyakorlatban előforduló helyzetekkel. A „lehetőleg” szó alkalmazásáról Szikinger István¹³ a következőképpen foglal állást: *A jogszabályokban a „lehetőleg” szó a köznyelvi értelemmel megegyezően olyan törekvésekre utal, amelyek esetében a jogalkotó reálisan számol a sikertelenséggel és azt nem tekinti jogellenesnek.* Ugyanakkor Hautzinger Zoltán véleménye az alábbi: *Kétségtelen, hogy a kényszerítő eszköz alkalmazása nem irányulhat direkt sérülés vagy halál okozására, ugyanakkor kriminalizálódó világunkban egyre több azoknak az elkövetőknek a száma, akiknek támadása nem hagy időt a mérlegelés „lehetőségére”. Így, a kényszerítő eszközök alább felvázolandó arányossági követelményével összhangban nem szükséges külön kitérni „a lehetőség szerinti sérülés vagy halál elkerülésére”, mivel az intézkedés törvényes célja csak abban az esetben nem sérül, ha a konkrét esetben a hatóság tagja nem okozott nagyobb hátrányt, mint amelyet az adott körülmény igényelt volna.*¹⁴

Lényegét tekintve mindkét véleménnyel egyet lehet érteni, ugyanakkor a különböző szabályozással nem teljesen. A kényszerítő eszközök alkalmazásának ezen szabályait, véleményem szerint azonos jogi keretek közé kell terelni az érintett rendvédelmi szervek tekintetében.

11 Sztv. 11.§ (5) bekezdés

12 A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 17.§ (2) bekezdés

13 Hautzinger Z.: A rendészeti kényszerítő eszközök alkalmazásának alapelvei

14 Hautzinger Z.: A rendészeti kényszerítő eszközök alkalmazásának alapelvei

Annak, hogy ezen alapelvek elemzésére kicsit bővebb terjedelemben tértem ki, alapvetően az az oka, hogy a reintegrációs tisztek számos olyan helyzetbe kerülhetnek – az alábbiakban ezeket bővebben kifejtem – ahol közvetlenül kell intézkedést fogantatosítaniuk és a fentebb megfogalmazottakra egyértelműen szükségük van.

A személyi feltételek fontossága

Ahhoz, hogy bárki – így a reintegrációs tisztek is –, biztonsági feladatokat lássanak el, számos személyi feltételnek kell megfelelniük. Az első a jogviszony kérdése. A büntetés-végrehajtási szervezet személyi állománya állhat hivatásos, közalkalmazotti, kormányzati szolgálati jogviszonyban, továbbá munkaviszonyban. A biztonsági tevékenység ellátása szempontjából komoly jelentőséggel bír a jogviszony. Aki hivatásos jogviszonyban áll, a biztonsági feladatok bármelyikét – így őrzést, felügyeletet és ellenőrzést is – elláthatja, feltéve, ha arra kiképezték, eligazították és egészségügyi szempontból alkalmas (erre még később részletesen kitérek). A közalkalmazottak és a munkaviszonyban lévők csak bizonyos korlátozásokkal láthatnak el biztonsági tevékenységet, így őrzést nem, csak felügyeletet és ellenőrzést. Közalkalmazott, kormánytisztviselő, illetve munkaviszonyban álló személy csak olyan munkakört láthat el, amelyhez a hivatásos szolgálati jogviszony létesítésének sajátos feltételei nem szükségesek. A reintegrációs tisztek esetében két jogviszony kerülhet szóba, a hivatásos, valamint a közalkalmazotti. Ha arányaiban szeretnénk kifejezni, akkor a hivatásos jogviszonyban állók jelentős túlsúlyban vannak, a reintegrációs tisztek 85-90%-a hivatásos.

A biztonsági feladatok elláthatóságára a két jogviszony jelentős különbségeket jelent. Az egyik legfontosabb terület, ahol ezen különbség meghatározó, az a kényszerítő eszközök alkalmazása. Elsőre talán sokan meg is lepődnek ezen a felvetésén, és megkérdezik, hogy mi köze egy reintegrációs tisztnak a kényszerítő eszközök alkalmazásához. A válasz egyértelmű: igen sok. A helyzetet több aspektusból vizsgálva az alábbiakat lehet kiemelni.

A jogviszonyt tekintve az Sztv. egyértelműen fogalmaz: *A bv. szervezet hivatásos szolgálati jogviszonyban álló tagja feladatának jogszerű teljesítése során – amennyiben más intézkedés nem vezet eredményre –, az e törvényben meghatározott kényszerítő eszközök alkalmazására jogosult és köteles.*¹⁵ Tehát a közalkalmazott nem alkalmazhat kényszerítő eszközt, viszont a hivatásos jogviszonyban álló reintegrációs tiszt jogosult és köteles is a törvényben meghatározott módon kényszerítő eszközt alkalmazni. Ennek alátámasztására álljon itt egy megtörtént esemény.

A büntetés-végrehajtási intézetben a fogvatartott a körletfelügyelő többszöri felszólítására sem volt hajlandó a számára kijelölt zárkába bemenni. A hangos szóváltásra a reintegrációs tiszt a helyszínre ment és megkérdezte a fogvatartottat arról, hogy miért tagadja meg az utasítás végrehajtását. A kérdésre a fogvatartott közölte, hogy csak neki hajlandó elmondani. Ezt követően a reintegrációs tiszt az irodájába kísérte a fogvatartottat, ahol rövid beszélgetés után az elítélt az állomány

¹⁵ Sztv. 15.§ (1) bekezdés

tagjára támadt. A reintegrációs tiszt jogszerűen testi kényszert alkalmazott, és ennek eredményeként az asztalra szorította az elítéltet. Ugyanakkor az intézkedést nem tudta eredményesen befejezni, mert ahhoz szüksége lett volna egy bilincsre. Mivel ezen eszközzel felszerelve nem volt, többszöri hangos kiáltással segítségül hívta a körletfelügyelőt, aki bilincs alkalmazásával befejezte az intézkedést.

Véleményem szerint az eset példaértékű, ugyanis egy olyan szituációról van szó, amely nap mint nap megtörténhet az egyes körleteken. Így ez a helyzet számos kérdést felvet.

Ellátják-e a hivatásos jogviszonyban álló reintegrációs tiszteket kényszerítő eszközzel?

A tapasztalatom az, hogy nem. Ugyanakkor láthatjuk, hogy a gyakorlatban bármikor kerülhetnek olyan helyzetbe, ahol erre egyértelműen szükség van, ugyanis a törvényben megfogalmazott kötelezettségüket kell teljesíteniük.

Kapnak-e a reintegrációs tisztek megfelelő elméleti, valamint gyakorlati képzést?

A kiképzettség az egyik legalapvetőbb feltétele a biztonsági tevékenység ellátásának. A biztonsági feladatok számos olyan képességet kívánnak meg, amelyet csak speciális kiképzés során sajátíthat el a személyi állomány tagja. Itt kell megemlíteni az intézkedési képességet, ami az egyik legfontosabb eleme a biztonsági feladatok ellátásának, a biztonsági tevékenységnek. Ahhoz, hogy a személyi állomány tagja jogszerűen és szakszerűen tudjon intézkedni, bizonyos tevékenységeket készség szintjén kell elsajátítania. Vannak bizonyos képességeink, amelyek lényegében velünk születnek, azaz képesek vagyunk megtenni, de ezek közül bizonyos képességeket készség szintre lehet – és kell is – fejleszteni annak érdekében, hogy a mindennapi életünket minél hatékonyabban tudjuk bonyolítani. A készség szintű tudás azt jelenti, hogy bizonyos folyamatokat annyira begyakorolunk, hogy a tudatosság kikapcsolásával, automatikusan is meg tudjuk bármikor tenni, így például: az írás, olvasás, úszás, biciklizés is ilyen tevékenységek. Ez a készség szintű tudás a biztonsági tevékenység során is számos esetben szükséges, de különösen nagy a kiképzettség jelentősége a kényszerítő eszközök alkalmazása során, amit a törvényalkotó is kiemel: *Kényszerítő eszközzel ellátni csak az alkalmazásra kiképzett személyt lehet.*¹⁶ Az alkalmazásra vonatkozó alapelvek betartását – arányosság, élet, testi épség védelme, stb. – nem lehet csak elméletben elsajátítani. Azt, hogy mikor közvetlen egy támadás, azt, hogy a test mely felületét nem lehet támadni, azt, hogy bizonyos fogások, milyen sérüléseket okoznak, azt csak a gyakorlati oktatás során lehet a szükséges módon beépíteni.

A reintegrációs tisztek képzése két úton folyik. Az egyik úton azok járnak, akik már diploma birtokában létesítenek jogviszonyt a büntetés-végrehajtás szervezetével. Ezen kollégák képzése jelenleg a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási, Továbbképzési és Rehabilitációs Központjában (a továbbiakban: Oktatási Központ) történik és a múltban is így történt. A másik útvonal az, amikor a kolléga tiszthelyettesként az Oktatási Központban szerzi meg az alapvető elméleti és gyakorlati tudását, majd – amennyiben jelentkezik és felvételt nyer – a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Bv. Tanszékén (illetve más felsőfokú képzésben) folytatja tanulmányait, és hat féléven

¹⁶ Sztv. 15.§ (3) bekezdés

keresztül hallgat biztonsági, valamint intézkedéstaktikai ismereteket. Azt hiszem könnyű belátni, hogy az utóbbi rendszerben több, rendszerezettebb és jobban elmélyülő oktatásra és képzésre van lehetőség. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a reintegrációs tiszti állomány körülbelül 80%-a az előbbi rendszerből kerül ki. Ezért kihagyhatatlan az egyes bv. intézetek, valamint az Országos Parancsnokság szerepe a helyi, illetve központi továbbképzések megszervezésében és biztosításában. Sajnos nem igazán találok olyan továbbképzésekkel, amelyek a reintegrációs tisztek számára biztosítottak volna a témával kapcsolatos tudás megszerzésének lehetőségét.

A biztonsági intézkedések és a reintegrációs tisztek kapcsolata

A kényszerítő eszközök alkalmazása mellett a másik nagy terület a biztonsági intézkedések foganatosítása. Ezen belül beszélhetünk – a kényszerítő eszközökhöz hasonlóan – közvetlen, valamint közvetett részvételről. A közvetlen részvételen azt értem, mikor a reintegrációs tiszt hajt végre bizonyos biztonsági intézkedéseket. Ide sorolom a motozást, mozgáskorlátozást, valamint a biztonsági ellenőrzést, vizsgálatot és a biztonsági szemlét. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy egyáltalán nem jellemző, hogy a reintegrációs tiszt ilyen feladatokat hajtana végre, azonban semmi nem tiltja, illetve bizonyos esetekben szükség is van rá. A biztonság – hogy a címre utaljak – teljes joggal elvárhatja, hogy – különösen olyan létszámhelyzetben, ami a végrehajtói állományt jellemzi – bizonyos esetekben a fenti feladatokat a reintegrációs tiszt is végrehajtsa. Gondoljunk csak bele a motozásba. Számos esetben van rá szükség olyan feladatoknál, ahol a reintegrációs tiszt jelen van. Ilyen lehet a látogatófogadás, a különböző fogvatartotti meghallgatások, vagy esetleg a szabadlevegőn tartózkodás. Ilyen esetekben nemcsak általánosságban járul hozzá a biztonsághoz a kolléga, hanem közvetlenül a saját életét, testi épségét is védi egy esetleges tiltott eszközzel történő támadástól.

Sajnos egyre többször találkozom azzal a felfogással, hogy a biztonsággal kapcsolatos feladatokat hajtásuk végre a biztonsági osztály tagjai. Ez egy igen rossz és veszélyes gondolkodás, ugyanis ha abban megegyezés van, hogy a biztonság egy generálisan, a bv. szervezet minden elemére kiterjedő igény, akkor ebből okszerűen következik, hogy annak megteremtésében, fenntartásában mindenkinek részt kell vennie. Természetesen az is jogos elvárás, hogy mindenki – így a biztonsági felügyelő, a biztonsági tiszt, stb. – is részt vegyen a reintegrációs tevékenységben. *Más szóval minden egységnek megvannak a biztonsági feladatai, amelyek jórészt a szakmai feladatok ellátásán keresztül valósíthatók meg. Ugyanakkor létezik egy szervezeti egység, amely a biztonság fenntartásával szakirányú feladatként foglalkozik.*¹⁷

Egy biztos, hogy a vonatkozó jogszabályok nem zárják ki annak lehetőségét, hogy a reintegrációs tiszt végrehajtsa biztonsági intézkedéseket. A Rendelet 51.§-a csak egy teljesen indokolt feltételt szab, miszerint: motozást, mozgáskorlátozást, és biztonsági ellenőrzést-, vizsgálatot-, szemlét csak a bv. szervezet személyi állományának arra kiképzett tagja hajthat végre.

¹⁷ Csordás S. (1989) p. 24.

A közvetett részvétel már jóval inkább elvárható a reintegrációs tisztektől. Ez alatt értem a reintegrációs tisztek azon feladatait, amelyeket a jogszabályok és alacsonyabb szintű rendelkezések írnak elő számukra. A kérdés rögtön adódik: ha előírja a szabály, akkor miért kell itt kiemelni? A válasz sajnos egyszerű, annak ellenére, hogy ezek ellátását előírják a szabályok, mégis sok esetben nem, vagy nem kellő pontossággal, körültekintéssel kerülnek végrehajtásra.

A reintegrációs tiszt egyik legfontosabb kötelezettsége, hogy a fogvatartottra vonatkozó adatokat, információkat megismerje, és azokat rögzítse, illetve átadja a körletfelügyelői állománynak. A nevelőnek kiemelt szerepe van a fogvatartott megismerésében, a problémák kezelésében, melyek főképp a bezártságból, megfosztottságból adódó krízisszerű helyzetek megelőzését és megoldását jelentik. A nevelői megismeréshez szorosán kapcsolódik az írásos véleményalkotás, az egyéni vélemények elkészítése, a nevelő gyakran ad tanácsot családi viszályokban, zárkán belüli problémák, feszültségek megoldásában. A pedagógiai hagyományokra épülve a nevelő bizonyos szempontból pedagógus is, hiszen gyakran használja a pedagógia eszköztárát a csoportjába tartozó elítéltek magatartásának befolyásolására, szükség esetén jutalmaz, fenyít. A jó nevelő csoportot épít, műsört szervez, gondozza a faliújságot, könyvtárba viszi az elítélteket, ellenőrzi a zárka tisztaságát, az egyéni ápoltságot, kapcsolatot tart a munkáltatókkal. A nevelő tevékenységi körének része egyfajta szociális munka is: önkormányzatokkal levelezik, hajléktalanoknak szállást keres, társadalombiztosítási ügyeket intéz; a fogvatartott pártfogójával építhet kapcsolatot, szabadulás utáni rabsegélyt intéz; megkeresi az ismeretlen helyre szállított anyát, apát, terhes feleséget; felhívja a gyámügyi hatóságot, láthatást intéz a fogvatartott intézetben nevelkedő gyermekeivel. A börtönön belül a nevelő kér tájékoztatást a fogvatartottak pénzügyeit, újabb büntetőügyeit illetően, és intézkedik a kapcsolattartásra (látogatás, csomagküldés, telefonálás stb.) vonatkozóan.¹⁸

Forgács Judit tökéletes összefoglalást ad a reintegrációs tiszt feladatairól, amit ha jól, pontosan végez el, akkor nagymértékben hozzájárul a biztonsági rendszer hatékony működéséhez. A reintegrációs tiszt a fogvatartotti adatok legmegbízhatóbb forrása kell, hogy legyen. A fogvatartottakról szóló adatok, információk összegyűjtése, értékelése, a fogvatartott ügyeinek megfelelő intézése, majd ezek megosztása a biztonsági szakterülettel nélkülözhetetlen a biztonsági feladatok végrehajtása során. Számos olyan biztonsági feladatot kell nap mint nap végrehajtani, ahol a biztonsági felügyelők létszámának, összetételének, a felszerelésként meghatározott eszközöknek, az eligazítás tartalmának meghatározásában az egyik legfontosabb információ csoport a reintegrációs tiszttől származik közvetlenül, vagy közvetve. „*A háború 90 százalékban információ.*”- mondta Napóleon. Talán nem rugaszkodunk el a valóságtól, ha azt mondjuk, hogy ez a megállapítás a biztonságra is vonatkozik.

¹⁸ Forgács J. (2013) p. 11.

A reintegrációs tisztek szerepe a rendkívüli események megelőzésében, megszakításában és felszámolásában

A rendkívüli események

Rendkívüli eseménynek minősül minden olyan esemény, amely a fogvatartás biztonságát súlyosan sérti vagy veszélyezteti, és külön intézkedések bevezetését teszi szükségessé, így különösen

- a) *a terrorcselekmény,*
- b) *a fogolyzendülés,*
- c) *a bv. szerv létesítményét, eszközeit, járműveit, valamint a személyi állomány tagját vagy az elítéltet ért támadás,*
- d) *a bv. szerv létesítményéből vagy járművéből való erőszakos kitérés,*
- e) *a fogolyszökés,*
- f) *az elítélt öngyilkossága,*
- g) *az elítélt halála,*
- h) *a bv. szerv létesítményét vagy járművét veszélyeztető elemi csapás vagy jelentős tüzeset.¹⁹*

Ahogy már fentebb kifejtettem, a biztonsági rendszer működésének egyik legfontosabb mércéje a bekövetkezett rendkívüli események száma és súlyossága. Mint minden nemkívánatos dolog esetében, a rendkívüli eseményeknél is a megelőzésre kell törekedni. Ennek számos eszköze lehetséges, amelyek közül a reintegrációs tisztek tevékenysége meghatározó. Annak érdekében, hogy a biztonsági feladatokat hatékonyan és eredményesen lehessen végrehajtani, a biztonsági és a reintegrációs területnek szoros együttműködésben kell tevékenykednie. Ahogy a biztonsági feladatokat ellátó személyi állománynak is megvannak azok a feladataik, amelyekkel a reintegrációs tevékenységet segítik, úgy a reintegrációs tiszteknek is számos olyan feladatuk van, amely segítik a fogvatartás biztonságának kialakítását, s ezen belül a rendkívüli események megelőzést és felszámolását.

Ezen feladatok nem megfelelő végrehajtása számtalan esetben lehet kiinduló pontja egy-egy olyan fogvatartotti magatartásnak, amely rendkívüli eseménnyé alakulhat. Akár úgy is fogalmazhatunk, hogy a reintegrációs tiszt a személyi állomány azon tagja, akinek munkája minőségétől alapvetően függ a fogvatartás biztonsága. Az alábbiakban összefoglalnám azokat a fontosabb területeket, amelyek jelentős mértékben hozzájárhatnak a rendkívüli események megelőzéséhez, illetve kialakulásához.

¹⁹ Rendelet 48.§ (1) bekezdés

A biztonsági feladatok differenciáltan történő ellátásához való hozzájárulás

A differenciálás az egyik legfontosabb biztonsági alapelv, amelynek megfelelő alkalmazásával nagyban lehet csökkenteni a rendkívüli események bekövetkezésének esélyét. Ehhez a reintegrációs tiszt nagymértékben hozzá tud járulni. Az alábbiakban szeretném kiemelni a legfontosabb területeket.

A megfelelő elhelyezés

A nyilvántartásba vett fogvatartott zárkáját, lakóhelyiségét, valamint fekhelyét munkaidőben a reintegrációs tiszt jelöli ki, amit köteles a fogvatartotti alapnyilvántartásban rögzíteni.

A fogvatartott nem megfelelő elhelyezése számos veszélyforrást generálhat. Így beszélhetünk például az építészeti sajátosságokból eredő veszélyforrásokról, (akiknél alaposan feltehető a szökési szándék, azokat nem ajánlott olyan zárkában elhelyezni, amely elhelyezkedése folytán megkönnyíti a szökési cselekmény végrehajtását, így földszinti, első emeleti zárka, közterületre néző ablakkal rendelkező zárka, más épülethez – pl. lapos tetetővel rendelkező épület – közeli ablakkal rendelkező zárka, stb.), vagy a zárkatársak által elkövetett bűncselekmények jellegéből, a speciális csoportelhelyezést igénylő fogvatartott nem megfelelő elhelyezéséből, vagy a személyes ellentétben lévő fogvatartottak együttes elhelyezéséből fakadó veszélyforrásokról is.

A fogvatartott biztonsági kockázati besorolásában való részvétel

Minden elítélt esetében – a kockázatelemzés és értékelés részeként – el kell végezni a biztonsági kockázati besorolását, amely magas, közepes vagy alacsony szintű lehet. A kockázatelemzés során az elítéltről a fogvatartotti nyilvántartásban szereplő korábbi fogvatartása során megállapított biztonsági csoportba sorolására, az elkövetett fegyelmsértésekre és fenytésekre vonatkozó adatok is felhasználhatók.

Ahhoz, hogy az elítélt biztonsági besorolását el lehessen végezni, a lehető legponosabban meg kell ismerni. Ebben a megismerési folyamatban kiemelkedő szerepe van a reintegrációs tisztnek. A reintegrációs tiszt és a pszichológus a megismerés érdekében végzett vizsgálatairól írásos feljegyzést készít, a feljegyzéseit a fogvatartotti alapnyilvántartás e célra létrehozott adatmezejébe rögzíti. Az elkészült egyéniesített fogvatartási programtervet a fogvatartás során az elítélt előmeneteléhez igazodva módosítani lehet. Az elítélt előmenetelét a reintegrációs tiszt nyomon követi és az eredményeket vagy megállapításait a reintegrációs nyilvántartásban rögzíti.

Meg kell még itt említeni az ún. értékelő véleményt, amit szintén a reintegrációs tisztnek kell elkészítenie, amihez a fogvatartotti alapnyilvántartást is felhasználhatja. Jogszabály sorolja fel azokat az eseteket a hatósági és bírósági megkereséseken kívül, amikor ezen feladatnak eleget kell tennie a reintegrációs tisztnek. Így számos olyan esetben is, amelyek közvetlenül biztonsági jellegűek, például: a reintegrációs őrizet

elrendelésére, a hosszúidős speciális részlegbe történő helyezésre, annak fenntartására vagy megszüntetésére, a biztonsági részlegbe vagy zárkára történő helyezésre, annak fenntartására, vagy megszüntetésére, az alacsony biztonsági kockázatú részlegbe helyezésre vagy az onnan történő kihelyezésre.

A rendkívüli események bekövetkezésére utaló jelek felismerése

A rendkívüli események megelőzésben kiemelten fontos, hogy a személyi állomány tagjai felismerjék azokat a jeleket, amelyek előre vetíthetik azok bekövetkezését. Ebben a reintegrációs tisztnak szintén meghatározó szerep jut. Egyértelmű, hogy a személyi állomány azon tagjai, akik folyamatosan a fogvatartottak között vannak és ismerik a személyiségüket, nagyobb eséllyel ismerik fel a fogvatartottak viselkedésének, hangulatának változásait. Ilyen változások lehetnek:

- a fogvatartott visszahúzódozóbb lett, a megszokotthoz képest kevesebbet kommunikál,
- bizonyos fogvatartottak közlékenyebbek lesznek, próbálják jelezni a felügyelet felé a várható eseményt. „A fogolyszökésre készülő elítéltek zárkatársa több esetben tett olyan megjegyzést a nevelői szemlék során, hogy „valami készül a zárkájukban”, de a nevelő nem vette komolyan a fogvatartott jelzéseit és az információ nem jutott tovább az elöljárókhoz,
- a fogvatartott másik fogvatartotti csoporthoz közeledik,
- kerüli a szemkontaktust a személyi állománnyal,
- stb.

Természetesen a jeleket nem csak felismerni kell, hanem azokat jelenteni, és megtenni a szükséges intézkedéseket.

A fogvatartott tájékoztatása

A rendkívüli események bekövetkezésében több esetben kimutatható okként, a fogvatartott nem megfelelő szintű tájékoztatása. Ezt a feladatot alapvetően a reintegrációs tisztnak kell végrehajtani, így tájékoztatni kell az intézetben betartandó szabályokról, jogairól, kötelezettségeiről – napirend, házirend – a kényszerítő eszközök alkalmazásának lehetőségéről, a kapcsolattartására vonatkozó szabályokról.

A rendkívüli események megszakításában, felszámolásában való részvétel

Végül meg kell említeni azokat a konkrét feladatokat is, amelyeket a már bekövetkezett események megszakításában, felszámolásban kell megtennie a reintegrációs tisztnak. Ezen feladatok esetében is az a meghatározó, hogy az érintett fogvatartott-ról a reintegrációs tisztnak van a legtöbb információja, ami egy-egy felszámolásnál nélkülözhetetlen segítséget nyújthat. Így fogolyszökés esetén könnyebben juthat információhoz a szökevény társainak meghallgatása során, pontos információkkal

rendelkezhet a fogvatartott családi és baráti kapcsolatairól, a fogvatartott várható viselkedésről stresszhelyzetben, ami az esetleges elfogásánál nyújt komoly segítséget. Terrorcselekmény, zárkatorlasz, fogolyzandulás esetén pedig az érintettekkel való tárgyalásban lehet akár közvetlen szerepe is, de a tárgyaló személyt is tudja információkkal támogatni.

Összegzés

A tanulmány megírásával semmiképpen nem volt céloom a biztonság és a reintegrációs tisztek tevékenységének mindenre kiterjedő, teljes vizsgálata és elemzése. A céloom az volt, hogy egyfelől felhívjam a figyelmet a két terület – biztonság és reintegráció – kapcsolatának fontosságára, a mindennapi együttműködés nélkülözhetetlenségére. Természetesen nem lehet megkerülni azt az állapotot, ami a gyakorlatban tapasztalható, miszerint egy-egy reintegrációs tisztre sok esetben 80-100 fogvatartott jut. Ez a helyzet olyan mértékű terhet ró az állományra, ami az általam felsorolt összes feladat hatékony elvégzését megkérdőjelezi, ami továbbgyűrűzik a biztonsági területre és jelentősen gyengíti azt. Attól még, hogy ez az állapot sok-sok éve fennáll, nem lehet alapállapotként elfogadni és meg kell tenni mindent az orvoslás érdekében. Talán megoldást fog hozni az új intézetek megépítése és pár év múlva csak a múlt problémájaként fogunk erről a körülményről megemlékezni.

Felhasznált irodalom

- Csordás Sándor (1989): A biztonsági rendszer helye a büntetés-végrehajtásban, Módszertani Füzetek, 1989. 1. szám;
- Esettanulmányok 2011-2013, BVOP;
- Filó Mihály (2005): Az inkvizítor védelmében – a kínzás jogállami apológiája? Forrás: <http://www.fundamentum.hu/sites/default/files/05-3-07.pdf> Letöltés: 2017.01.14.;
- Forgács Judit (2013): Miért beteg a magyar büntetés-végrehajtási nevelés? Börtönügyi Szemle 2013/2. szám;
- Hautzinger Zoltán (2002): A rendészeti kényszerítő eszközök alkalmazásának alapelvei, Forrás: <http://www.pecshor.hu/periodika/2002/hautzinger.pdf> Letöltés: 2017.01.10.
- Jávor Endre (2014): Fésületlen gondolatok a biztonságról, Nemzetbiztonsági Szemle, 2014. II. évfolyam 3. szám;
- Ruzsonyi Péter: A börtön mint veszélyforrás, Forrás: <http://www.pecshor.hu/periodika/XVI/ruzsonyi.pdf> Letöltve: 2017. 02. 04.;
1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről;
1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről;
- 16/2014.(XII.19.) IM. rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírásg helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól.

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS KUTATÁSI PROGRAMJA:

a reintegrációs tisztek oktatásának, képzésének fejlesztése
az eredményes fogvatartotti reintegráció érdekében

A Nemzeti Közszerológati Egyetem (NKE) Rendészettudományi Karánál Büntetés-végrehajtási Tanszéke az elmúlt év végén eredményesen pályázott a KÖFOP 2.1.2. számú programra, melynek célja a jó kormányzás megalapozása. A Tanszék kutatói az NKE egyéb szervezeti egységeihez tartozó néhány oktatót, valamint partnerként más hazai és külföldi egyetemeket és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságát is bevonta a projektbe, így végzetül megalapította a Büntetés-végrehajtási Ludovika Kiemelt Kutatóműhelyt. A projekt kiemelten az állam közbiztonsági feladatainak fejlesztési lehetőségével foglalkozik a harmadlagos bűnmegelőzés területén. A kutatás a reintegrációs tisztek képzésével járul hozzá ahhoz, hogy a szabadult fogvatartottak ne kövessenek el újabb bűncselekményt, valamint képesek legyenek törvénytisztelő és önálló életvezetésre. A programnak célkitűzése párhuzamos a 2013. évi CCXL. törvényben (Bv. Kódex) foglaltakkal, hiszen a fogvatartottak eredményes reintegrációja kiemelt célként jelenik meg.

A tanulmány összefoglalja a projekt Nemzetközi Indító Értekezletén történeteket, képet ad a kutatás ütemtervéről (4 mérföldkő), a kutatások jellegéről és az eredménytermékekről (3 egyetemi tankönyv, 5 monográfia, 14 tanulmány).

Kulcsszavak: harmadlagos bűnmegelőzés, kutatás, reintegrációs tiszte, oktatás

At the end of last year the Correctional Department of the National University of Public Service (NUPS), Faculty of Law Enforcement successfully applied to a government-based project: "Public Service Development – Establishing Good Governance". The correctional researchers invited other lecturers from different Faculties of NUPS and other Hungarian and foreign universities and the Hungarian Prison Administration as partners; and eventually they have established the Correctional Ludovika Advantaged Research Workshop. The project focuses on opportunities to improve tasks related to national public security in the field of tertiary crime prevention. The contribution consists of the education of reintegration officers in order to prevent released prisoners from committing further crimes and enabling them to lead an independent and law-abiding life. The aim of the project is parallel with Act CCXL of 2013 (Code of Law Enforcement), because the successful reintegration of inmates appears to be of great importance.

The essay summarises all information about the official opening of the project (International Kick-off Meeting); the schedule of the programme (4 milestones), the characteristics of the researches and the deliverables (3 university handbook, 5 monographs, 14 papers/articles).

Keywords: tertiary crime prevention, research, reintegration officers, education

Előzmények – célok – szervezeti keretek

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE) – közel kétéves előkészítést követően – 2016-ban felhívást tett közzé a KÖFOP-2.1.2.-VEKOP-15-2016-00001 „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés című projekt, A jó kormányzást célzó tény-alapú közszolgálat-fejlesztés hatásvizsgálata és kutatási megalapozása” című alprojektjének keretében, Ludovika Kiemelt Kutatóműhely alapítására.

A Ludovika Kiemelt Kutatóműhely alapításának célja, hogy az Egyetemen az Intézményfejlesztési Tervben (2015-2020) és a Kutatás-fejlesztési Innovációs Stratégiában (2016-2020) meghatározott prioritásokhoz kapcsolódó jelenségek, problémák, folyamatok kiemelt kutatására vagy tudományos eredmény elérésére szervezeti egységnek nem minősülő, határozott ideig működő tudományos műhelyek jöjjenek létre.

A pályázati kiírás pontosan szabályozta, hogy a Ludovika Kiemelt Kutatóműhely kutatásvezetőből (egyetemi tanári kinevezéssel rendelkező személy, aki az Egyetemmel foglalkoztatási jogviszonyban áll) és legalább 5, legfeljebb 15 kutatóból áll, melyek közül legalább egy fő PhD hallgató.¹

A Büntetés-végrehajtási Ludovika Kiemelt Kutatóműhely alapítása és kutatási céljának meghatározása

Az NKE Rendészettudományi Kar Büntetés-végrehajtási Tanszékén már a pályázat hivatalos kiírását megelőzően elindult egy közös gondolkodás a szóba jöhető kutatási terület körvonalazása, és a kötelezően előírt feltételek (két – az Egyetemmel munkaviszonyban nem álló és a kutatásban nem érintett – professzor írásos ajánlása; legalább egy hazai kutatóhely és legalább egy nemzetközi partner bevonása a kutatásba) biztosítása érdekében. Már a hónapokig tartó előkészítő munka alatt is tisztában voltunk azzal a hatalmas lehetőséggel és felelősséggel, hogy – eredményes pályázat esetén – a Tanszék 45 éves történetének legjelentősebb tudományos projektjét valósíthatjuk meg.

A kutatási terület kiválasztása során szinte automatikusan a reintegrációs tisztek képzésének fejlesztését határoztuk meg prioritásként, hiszen korrekciós irányultságunk miatt jelenleg ezt a szakmai kihívást tekintjük a legjelentősebbnek.

A kutatás célja

Pályázatunk kiemelten az állam közbiztonsági feladatainak fejlesztési lehetőségével foglalkozik a harmadlagos bűnmegelőzés területén. Tevékenységünk a reintegrációs tisztek képzésére koncentrál annak érdekében, hogy a szabadult fogvatartottak ne kövessenek el újabb bűncselekményt, valamint képesek legyenek törvénytisztelő és önálló életvezetésre. Törekvéseink irányának helyességét bizonyítja számunkra, hogy a 2013.

¹ Amennyiben a kutatóműhelynek több mint 10 tagja van, a tagok között legalább 2 fő PhD-hallgatónak kell lennie.

évi CCXL. törvényben (Bv. Kódex) a fogvatartottak eredményes reintegrációja kiemelt célként jelenik meg. Természetesen nem feledkezhetünk meg arról, hogy a Kormány 268/2016 számú rendelete értelmében 8 új börtön építése kezdődik meg (ami 4500 fős fogvatartotti férőhelybővítést jelent) és 2500 új kolléga felvétele, kiképzése vár megoldásra. Ebből a feladatból természetesen Tanszékünk is kiveszi a részét. Szakmai meggyőződésünk, hogy a projekt egyszerre szolgálja a büntetés-végrehajtási reintegrációs munka eredményességét, a tudományosságot és a felsőfokú szakemberképzést.

A kutatás jelentősége

Premisszaként fogadjuk el, hogy a reintegrációs tisztek munkájának minősége alapvetően meghatározza a fogvatartottak visszailleszkedési esélyeit, így a reintegrációjuk eredményességét. A reintegrációs tisztek a munkavégzésükhöz szükséges ismereteiket és végzettségüket jelenleg kizárólag az NKE RTK Büntetés-végrehajtási Tanszékén, illetve annak közreműködésével átképzés során szerzik meg. Kutatásunk aktualitását bizonyítja, hogy az új Bv. Kódex a nevelői beosztást megszüntette és helyébe a reintegrációs tiszti beosztást emelte be. Az új elnevezés mögött új funkciók ellátása, ugyanakkor megváltozott feladatrendszer is áll, amelyre fel kell készítenünk a hallgatókat. Ez a feladat csak akkor teljesíthető, ha jelentős mértékben átalakítjuk a jelenlegi oktatási anyagot és a képzési struktúrát. Törekvéseink minden vonatkozásában illeszkednek a Rendészettudományi Karon jelenleg zajló folyamathoz; miszerint a nappali munkarendben tanuló hallgatók zömének képzési ideje három évről négy évre emelkedik. Ez a változás a büntetés-végrehajtási hallgatókat előreláthatóan 2018 szeptemberétől érinti majd először.

Prioritásként kezeljük, hogy már most fel kell készülnünk az új börtönök átadásából következő jelentős számú szakember kiképzési és oktatási szükségletének kielégítésére; hiszen az elkövetkező években megközelítően 250-300 új tisztársunk kibocsátását kell megoldanunk. Álláspontunk szerint az ilyen mértékben megemelkedő szakemberigény a továbbiakban már nem biztosítható a zárt pályás rendszer változatlan fenntartása mellett: indokoltnak látszik a nappali munkarendű képzésre történő jelentkezés lehetőségének megnyitása a civil szféra fiataljainak számára. Ez a változtatás azonban alapvető módosításokat tesz szükségessé az oktatási struktúrában, hiszen leendő hallgatóink nem rendelkeznek majd intézeti tapasztalattal és számukra a rendészeti szocializáció folyamatát a nulláról kell megkezdenünk. Véleményünk szerint a reintegrációs törekvések megismertetése és elfogadtatása a civil életből „direktben” érkező hallgatóink esetében még nagyobb jelentőségű lesz. Pályázatunk összeállításának első pillanatától arra törekszünk, hogy a kutatás befejezését követően publikálásra kerülő tankönyvek és monográfiák ne kizárólag csak a reintegrációs tisztek oktatása során legyenek felhasználhatóak! Arra törekszünk, hogy az összegyűjtött ismereteket hozzáférhetővé tegyük a Büntetés-végrehajtási Szervezet valamennyi dolgozója számára – ezzel is elősegítve a reintegrációs törekvéseket középpontba állító szakmai attitűd kialakítását.

A pályázat elbírálásakor fontos szempont volt annak bizonyítása, hogy projektünk több vonatkozásban is megfelel az Alaptörvényben, a KÖFOP stratégiában,

Egyetemünk fejlesztési terveiben és más releváns szabályozóban megfogalmazott célkitűzéseknek.

Kimutattuk, hogy pályázatunk törekvése egybeesik az Alaptörvényben megfogalmazott több gondolattal; a Nemzeti Hitvallás megfogalmazza: „Valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése”, valamint az Alapvetések G cikkének (2) bekezdésében („Magyarország védelmezi állampolgárait.”) és a Szabadság és felelősség IV. cikk (1) bekezdésében („Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.”) rögzítettekkel.

Alapvető kapcsolódási pontként kezeltük továbbá a Kormány 2014-2020 közötti Közigazgatási- és Közszolgálat-fejlesztési Stratégiájának azon célkitűzését, miszerint „nemzeti érdek, hogy az állam folyamatosan érdemelje ki a polgárok bizalmát: védelmet és biztonságot szolgáltatson számukra” [KÖFOP stratégia 3.8].

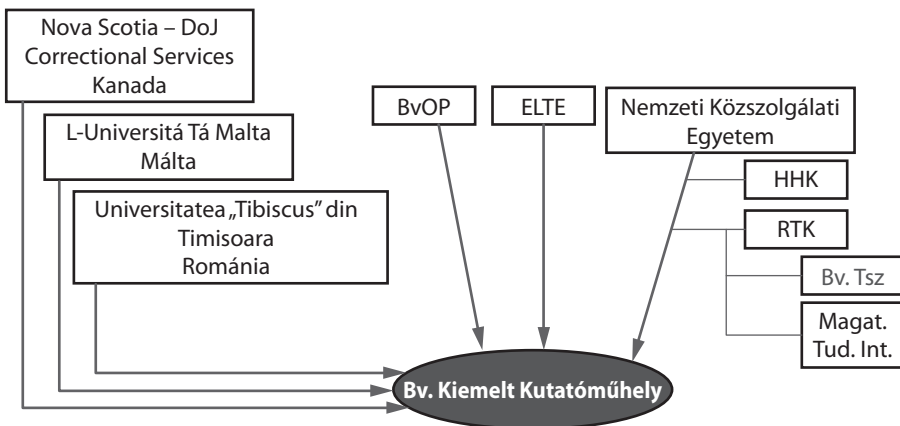
Pályázatunk kapcsolódik még a Magyar Zoltán közigazgatás-fejlesztési programon (MP 12.0) belül az NKE egyik kiemelt fejlesztési céljához is, ami „a folyamatosan megújuló oktatói állománnyal nemzetközi szintű és beágyazottságú, gyakorlatorientált képzési rendszer kiépítése” (MP 3.4.3.).

Célkitűzéseink párhuzamosak Egyetemünk Intézményfejlesztési Terve (IFT), valamint Kutatás-fejlesztési és Innovációs Stratégiája (KFIS) alábbi pontjaival: „Hatékony együttműködések – külföldi egyetemekkel” (IFT – I.), „Közszolgálat-fejlesztés 2020” (IFT – III.), „Ésszerű intézményi működés és Jó Kormányzás” (IFT – XVIII.), „A rendészeti szervek működésének feltárása” (KFIS), „Egyetemi oktatás színvonalának emelése.” (KFIS).

Személyi összetétel

Kutatási programunk eredményes megvalósításának egyik záloga, hogy szakmai együttműködésre kész és képes, ugyanakkor jelentős kutatói múlttal rendelkező tagokból álló csapatot sikerült összeállítani. A kutatók és a közreműködő partnerek több hazai és külföldi oktatási intézményt és szakmai szervezetet képviselnek.

„Az együttműködés egyeteme – az együttműködés programja”

A Kutatóműhely gerincét az NKE RTK Büntetés-végrehajtási Tanszékének oktatói adják (Dr. Czenczer Orsolya bv. őrnagy, egyetemi docens; Forgács Judit c. bv. alezredes, szaktanár – doktoranda; Lehoczki Ágnes c. bv. őrnagy, szaktanár – doktoranda; Sztodola Tibor c. bv. alezredes – szaktanár). Karunk Magatartástudományi Intézetéből Dr. Hegedűs Judit egyetemi docens; a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karról pedig Prof. Emeritus Bolgár Judit h. ezredes kapcsolódott be kutatóként. Közreműködő szakemberként az ELTE rektora: Prof. Dr. Mezey Barna és Dr. Lőrincz József c. egyetemi tanár fogadták el a felkérésünket, valamint Tanszékünkéről Bönde Zsolt c. bv. alezredes és Karunkról Fekete Márta szaktanár – doktoranda csatlakozott hozzánk. A kutatási projekt jellegéből adódóan elképzelhetetlen lenne az eredményes munka a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának közreműködése és támogatása nélkül. Könyvfejezetek és tanulmányok, valamint statisztikai adatsorok elkészítésében számítunk Dr. Fiáth Titanilla, Somogyi Zsófia Borbála, Szucsáki Melinda, Schuckertné Szabó Csilla bv. alezredes, Somogyvári Mihály bv. alezredes és Fekete Attila közreműködésére.

Külföldi együttműködő partnereink: a Máltai Egyetem (L-Universitá Tá Malta) senior előadója, Dr. Joseph Giordmaina, valamint a romániai Universitatea „Tibiscus” din Timisoara egyetemről Dr. Alina Zomesteanu docens és Dr. Daniel Muranyi adjunktus. A kanadai Új Skócia Büntetés-végrehajtási Parancsnokságának főigazgatója Diana L. MacKinnon és munkatársai informális módon, szakmai anyagokkal támogatják törekvéseinket.

A Kiemelt Kutatóműhely vezetője Prof. Dr. Ruzsonyi Péter c. bv. dandártábornok, egyetemi tanár, az adminisztrációért felelős munkatársunk pedig Halász Krisztina.

A projekt munkaterve

Az előttünk álló feladatok strukturálása érdekében a projekt 24 hónapos futamidejét négy 6 hónapos szakaszra (és a szakaszok végét jelző mérföldkövekre) bontottuk:

1. mérföldközig tartó szakasz: kutatási terv összeállítása, a pályázat benyújtásához szükséges dokumentumok beszerzése és a pályázati felületre történő elsődleges berögzítése. A pályázat véleményezése során tett észrevételek/módosítási javaslatok tartalmi beépítése a kutatási tervbe, valamint az ebből következő kiegészítések elvégzése. A hazai és a nemzetközi együttműködés részleteinek pontosítása és ütemezése, a szükséges együttműködések megkötése. A kutatás során elkészítendő részanyagok strukturált szerkezetének kialakítása, véglegesítése, valamint azoknak a kutatókhoz és a közreműködő személyekhez történő rendelése. A publikációk megjelenítési rendjének tisztázása, majd a megjelenési helyek és időpontok meghatározása. Az empirikus kutatások kereteinek pontosítása, a vizsgált minta összetételének és méretének kialakítása, a kérdőívek összeállítása, az interjúk strukturálása. A tervezett empirikus kutatások témái: a) A reintegrációs tisztek szociológiai jellemzőinek vizsgálata; a pályán maradás okainak feltárása (teljes minta: 500 fő); A beosztáshoz leginkább elvárt képességek és tulajdonságok elemzése (reprezentatív minta vizsgálata – 120 fő); b) A biztonsági intézkedések helye és szerepe a rendkívüli események bekövetkezésének megelőzésében, megszakításában és felszámolásában (200 fő kér-

dóives felmérése, illetve interjú készítése); c) A kiégés vizsgálata a büntetés-végrehajtás személyi állományának körében (Standardizált kérdőív felvétele, minta: 150 fő); d) A büntetés-végrehajtási szuicidológia jellemzőinek feltárása (trendek a számok tükrében – minta: megközelítően 20 fő); e) A speciális fogvatartotti csoportok jellemzőinek meghatározása (minta: kb. 3000 fő). Prof. Dr. Ruzsonyi Péter szakmai útja Waterville-be (Új Skócia, Kanada); úti beszámoló elkészítése. A „Kick off meeting” – indító értekezlet a külföldi partnerek bevonásával – szakmai és logisztikai előkészítése; az értekezlet lebonyolítása, melynek során az előmunkálatok ismertetése, a további munkamenet és a külföldi partnerek szerepvállalásának pontosítása. Az értekezlet időpontja: 2017. 02. 15. A véglegesített terv alapján a kutatáshoz szükséges adatgyűjtés, felmérés, elemzés megkezdése és folyamatos végzése. Kutatási jelentés: haladási áttekintés az 1. mérőföldkőig végzett munkáról. Határidő: 2017. 06. 30.

2. mérőföldkőig tartó szakasz: „Kismonográfia 1.” leadása. („A kriminálpedagógia kialakulása, tudományrendszeri elhelyezkedése, funkciója, feladata, lehetőségei, kapcsolódása a pönológiához.”) A kismonográfia elkészítése dokumentumelemzésen és tudományrendszeri elemzésen alapszik, empirikus kutatást nem igényel.) Leadási határidő: 2017. 07. 31. Hazai konferencia megrendezése: az eddig elért eredmények ismertetése, illeszkedése az oktatás- és az intézményfejlesztéshez. A konferencia időpontja: 2017. 09. „Kismonográfia 2.” (A büntetés-végrehajtási nevelés/reintegrációs munka kialakulásának nemzetközi és hazai története, valamint jelenlegi helyzete.) leadása. Leadási határidő: 2017. 10. 31. A kutatáshoz szükséges adatgyűjtés, felmérés, elemzés folyamatos végzése és a publikációk ütemezés szerinti leadása/megjelentetése. Kutatási jelentés: haladási áttekintés a 2. mérőföldkőig végzett munkáról. Határidő: 2017. 12. 31.

3. mérőföldkőig tartó szakasz: „Kismonográfia 3.” (Nevelők/reintegrációs tisztviselők munkájának, tevékenységének történetisége, jelene, megváltozott jogi környezetből adódó új kötelezettségek, szociológiai jellemzőik, a munkakör sajátosságai és a szükséges kompetenciák.) és „Kismonográfia 4.” (A reintegrációs tisztek szerepe a rendkívüli események bekövetkezésének megelőzésében, megszakításában, valamint azok felszámolásában.) leadása. Leadási határidő: 2018. 04. 30. Nemzetközi konferencia előkészítése és lebonyolítása (külföldi együttműködő partnerek és más mértékadó külföldi előadók meghívásával): a reintegrációs célok megvalósulásának mértéke a Bv. Kódex hatályosulásának első 3 évében – helyzetértékelés. A konferencia továbbá a kutatóműhely addig végzett munkáját és az elért eredményeket mutatja be. Törekvéseinket összevetjük más országok gyakorlatával. Hazai előadók: 4-6 fő. Külföldi előadók: a máltai és a temesvári kutatási partnerek mellett az Európai Börtönnevelési Társaság elnöke. A konferencia időpontja: 2018. 05. „Egyetemi tankönyv 3.” (A Büntetés-végrehajtási Szervezet története) – mint végső eredménytermék leadása. Leadási határidő: 2018. 05. 31. A kutatáshoz szükséges adatgyűjtés, felmérés, elemzés folyamatos végzése és a publikációk ütemezés szerinti leadása/megjelentetése. Kutatási jelentés: haladási áttekintés a 3. mérőföldkőig végzett munkáról. Határidő: 2018. 06. 30.

4. mérőföldkőig tartó szakasz: „Kismonográfia 5.” (A reintegrációs tisztviselők munkavégzésének alanyai és helyszíne: a fogvatartottak és a büntetés-végrehajtási intézetek sajátosságai, speciális fogvatartotti csoportok jellemzői és egyedi szükségletei, valamint zártintézeti kezelésük lehetőségei. Börtönártalmak.) leadása. Leadási

határidő: 2018. 07. 31. A kutatáshoz szükséges adatgyűjtés, felmérés, elemzés folyamatos végzése és a publikációk ütemezés szerinti leadása/megjelentetése. „Egyetemi tankönyv 1.” (Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek) és „Egyetemi tankönyv 2.” (A büntetés-végrehajtási reintegrációs munka jogi és biztonsági vonatkozásai) – mint végső eredménytermékek leadása. Leadási határidő: 2018. 09. 30. A kutatás adminisztratív befejezése: haladási áttekintés a 4. mérföldkőig végzett munkáról, valamint a teljes projektre vonatkozó összegző kutatási jelentés elkészítése. Határidő: 2018. 12. 31.

A projekt megvalósításának jelenlegi fázisa és az Indító Értekezlet

Munkánk a meghatározott ütemterv szerint folyik, a végrehajtás időarányosan történik. A Kutatóműhely kutató tagjai gyakorlatilag napi szinten tartják a kapcsolatot, így az egyeztetések és beszámoltatások folyamatosak. A kitűzött célok elérése ugyanakkor elképzelhetetlen a közreműködő munkatársakkal történő folyamatos információcsera nélkül. Ennek érdekében már több alkalommal tartottunk kiscsoportos egyeztető munkamegbeszéléseket.

Kiemelkedő jelentőségűnek tartjuk a február 15-én megrendezett Indító Értekezletet (Kick-off Meeting), amelyen az egyetemi kutatók és a közreműködő hazai szakemberek mellett a projekt külföldi partnerei is képviseltették magukat, sőt előadás keretében ismertették meg a hallgatósággal a tervezett kutatási szerepvállalásukat.

A román résztvevő – a kutatás későbbi szakaszaiban kidolgozásra kerülő – képzési rendszerrel kapcsolatos elvárásait és elképzeléseiket ismertette. A Tibiscus Egyetem évek óta vesz részt a város határában található fiatalkorúak intézete (Buzias Center) dolgozóinak belső képzésében. A kutatás újdonsága, hogy a nevelők (edukátorok) munkájához szükséges tulajdonságok és szükségletek összegyűjtése, majd elemzése után fognak konkrét képzési programot kidolgozni ennek a szakmai csoportnak, a reintegrációs célok elérése érdekében. (Az előadás eredeti címe: „*A skeleton of the programme that can be considered as suitable from the viewpoint of the Romanian experts regarding in-service staff training – mainly for the goal of the reintegration of prisoners.*”) Véleményünk szerint a romániai képzési rendszer megismerése számos új kezdeményezés alapja lehet. Értekezletünk másik külföldi előadója Dr. Joseph Giordmaina volt, a Máltai Egyetem senior oktatója. Dr. Giordmaina évtizedek óta foglalkozik a börtönön belüli oktatás/nevelés lehetőségeinek vizsgálatával, illetve új eljárások kidolgozásával. Jelenleg ő vezeti a Máltai Egyetem Pedagógiai Karának „Börtöntanulmányok” szakcsoportját. Előadása során az általa képviselt holisztikus megközelítés lényegét ismertette, melynek centrumában – az általánosan elterjedt korábbi biztonságközpontú gyakorlattal szemben – a fogvatartott áll a rá jellemző egyedi szükségleteivel. Büntetőfilozófiájuk középpontjában a büntetés/megtorlás, a rehabilitáció és a resztoratív igazságszolgáltatás közötti egyensúly megteremtése áll. (Az előadás eredeti címe: „*Punishment-philosophy and the practice of imprisonment in Malta*”). Biztosak vagyunk abban, hogy az együttműködés során számos olyan új nézőpontra és gyakorlati megoldásra találunk Máltán – az ország eltérő történeti

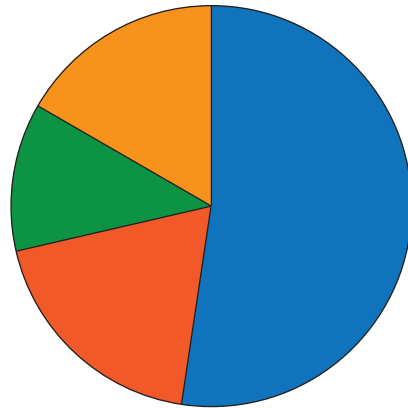
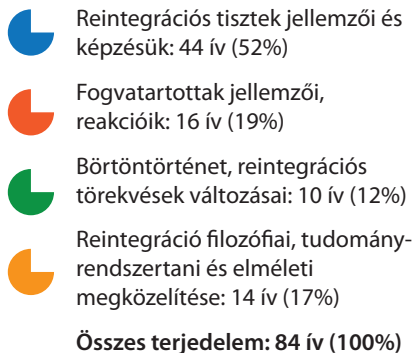
fejlődéséből, a bűnről és a bűnös emberről alkotott elképzeléséből és a reintegráció központú kezelési rendszeréből következően –, amely inspiráló lehet az itthoni tevékenységrendszer megújítása, illetve kiteljesítése során.

Az értekezlet során igyekeztünk átfogó képet adni a projekt teljes felépítéséről, a meghatározott célokról és az előttünk álló feladatokról. Külön kiemeltük a vállalt eredménytermékek (3 egyetemi tankönyv, 5 kismonográfia és 14 tanulmány) szerkezeti felépítését és tartalmát, valamint pontosítottuk a leadási határidőket. Reményeink szerint a projekt valamennyi közreműködője számára sikerült egyértelművé tenni a saját szerepüket és hangsúlyozni felelőségüket és munkájuk jelentőségét.

Valamennyi tervbe vett publikáció – alap kutatások, vagy gyakorlati kutatások eredményeként – a reintegráció sikeres végrehajtásához szükséges ismereteket tartalmaz majd. Olyan ismeretek átadására törekszünk, amelyek nem csak a reintegrációs tisztek képzését és mindennapos munkavégzését segítik elő, hanem hozzájárulnak a teljes Büntetés-végrehajtási Szervezet munkájának eredményességéhez, így végsősorban a tercier bűnmegelőzéshez.

A feldolgozásra kerülő ismeretkörök részben (1) a reintegrációs tisztek képzését segítik, illetve ennek az állománycsoportnak az elvárt/szükséges tulajdonságait elemzik; (2) a fogvatartottak tulajdonságaival, jellemzőivel és reakcióival foglalkoznak; (3) vizsgálják a börtönügy nemzetközi és hazai kialakulását, illetve a reintegrációs törekvések térben és időben történő változásait; valamint (4) a reintegráció filozófiai, tudományrendszertani és elméleti megközelítését gyűjtik csokorba.

Eredménytermékek témájának összegzése

Reményeink szerint a publikációk tartalmának olyan belső arányát sikerül kialakítanunk, amelyek a reintegrációs tisztek, valamint a teljes büntetés-végrehajtási személyi állomány számára informatívak és hasznosak lesznek. Őszintén bízunk abban is, hogy más felsőoktatási intézetek is felhasználásra érdemesnek tartják majd az elkészülő tankönyveinket és monográfiáinkat.²

2 A Nemzeti Közszolgálati Egyetem hamarosan olyan „Tudástárat” hoz létre, amelyben a KÖFOP program keretében elkészülő valamennyi eredménytermék – digitális változatban – a világ minden részéről és mindenki számára ingyen elérhető lesz.

Összegzés

Eredményes pályázati eljárást követően a tényleges kutatói munkát 2017 januárjában kezdtük meg. Véleményünk szerint a kutatói gárda, a közreműködő szakemberek és az átgondolt tevékenységi stratégia garanciát jelentenek arra, hogy a Büntetés-végrehajtási Ludovika Kiemelt Kutatóműhely eredményesen teljesíti majd a vállalásait. Az elkövetkező közel két évben az elméleti alapkutatások mellett gyakorlati terep-kutatásokra is sor kerül majd. Az eredménytermékek tartalmának összeállításakor törekszünk a teória és a praktikum összhangjának megteremtésére.

Optimizmusunk másik eredője, hogy a Büntetés-végrehajtási Szervezet vezetése a pályázati szándékunk bejelentésének pillanatától bátorított bennünket, majd a pályázat pozitív elbírálását követően támogató engedéllyel biztosította a Kutatóműhely számára a munkavégzés feltételeit. Mottónk – *„az együttműködés kutatási programja”* – így további dimenzióval gazdagodott.

Az idei esztendőben egy hazai, a következő évben pedig egy nemzetközi konferencián számolunk majd be a projekt eredményeiről, illetve betekintést kínálunk néhány külföldi ország reintegrációs gyakorlatába és ismertetjük a szakemberképzés nemzetközi trendjeit. Őszintén reméljük, hogy a jelen olvasóját hamarosan valamilyen konferencia hallgatójaként köszönhetjük...

REINTEGRÁCIÓS TEVÉKENYSÉG, OKTATÁS, FELZÁRKÓZTATÁS, BÖRTÖNSZÍNHÁZ

„**P**edig hódoljon bár az ország igazságszolgáltatása akármely büntetőjogi elméletnek is: a társadalom józan önérdeke mindenkor megköveteli azt, hogy a bűntevők, büntetésük elszenvedése mellett, a jövőre nézve oda tereltesse, hogy a törvényeket legalább ezután tartsák tiszteletben, ami úgy érhető el legsikeresebben, ha ama viszonyok, melyek az egyes személyeket a büntettek ösvényére sodorták, vagy legalább a bűncsáboknak ellenálló erejüket megdermesztették, - megsemmisítettnek.

Ha az egyének a büntettek kiindulási pontjait fölkeressük, akkor egyrészlől: a munkátlanlás, a munkában való képzetlenség s ezen utóbbi okból származó keresethiány, másrészlől pedig: a kezdetleges neveltség, a vallási és erkölcsi eszmék ismeretét nélkülöző tudatlanság, vagy a helyes tudás hiányából származó ferde gondolkozás, az igényeknek innen keletkező egészségtelen túltengése, a nevelés hiánya miatt féktelenül álló érzékiség és szenvedélyek tárulnak szemünk elé.

Említve lett, hogy ha a büntettek lelki kiindulási pontjait fölkeressük: legtöbbször ott fogjuk találni a kezdetleges neveltségét, mely a társadalom intézményeinek mindenkire egyiránt kiható horderejét kellőleg felfogni s az ezen intézmények tiszteletben tartásából származó egyéni polgári becsületet értékéhez mérten őrizni nem tudja; az érzékiség és szenvedélyek fölött uralkodni nem képes.

Tehát az értelem s ítélőtehetség fejlesztése, az emberi méltóság megismertetése és az önérték fölkelése, - melyek az egyént józan önuralomra s helyes önkormányzatra képesítik, - volnának azon teendő, melyek mellett a bűntevőknek az előbbi ösvényről való leterelése remélhető.¹

Ezen sorokat akár az új bv. törvény preambuluma is leírhattuk volna, olyannyira igazak napjainkra is. Láthatjuk tehát, hogy a társadalmi problémák, a bűnhöz vezető út és azok gyökerei nem új keletűek. A társadalom periferiájára szorult, rosszul szocializált, deviáns emberek, vagy egyszerűen csak a rossz helyen, rossz időben, rossz döntést hozó személyek, ha bűncselekményt követnek el, akkor számukra részint a büntetés-végrehajtás az a közeg ahol a társadalomba történő visszavezetésük megvalósulhat. A feladat, hogy az önkéntesség elve alapján a közösen kialakított egyéni

1 Oktatás a magyar királyi fegyintézetekben - ismertetés - az 1885. évi Budapesti országos kiállítás alkalmából.

személyiségfejlesztés, és az arra ráépülő oktatás elérje célját. Emellett pedig az elítélt szabaduláskor egy önmagát valóban ismerő, a képességeiben megbízó, saját maga és a környezete iránt felelősséggel bíró ember legyen, aki képes a nehézségek árán is beilleszkedni a társadalomba, és fontos továbbá az is, hogy a szabaduló – szabálykövető magatartásával – elkerülje a visszaesést. Az út, ami ehhez vezet, rendkívül összetett, szerteágazó, sokszereplős pedagógiai, pszichológiai munka, ami nem nélkülözheti a társadalmi összefogás keretében megvalósuló civil szervezetek, egyházak és iskolák közreműködését sem. Tehát sem a problémák, sem pedig a megoldások nem változnak az évtizedek során, csak a környezet és a társadalom, azonban az elvárások mindig ugyanazok: a büntetés-végrehajtásba bekerült emberek az ítéletük letöltése után lehetőleg jobb egészségi és mentális állapotban, továbbá számunkra, valamint a társadalom számára is hasznosítható tudással és képességekkel kerüljenek vissza a szabad életbe. Az intézetekben működő alapképzések és szakképzések az ezekre felkészítő tanulást, a viselkedést és még számtalan más képesség fejlesztését, azok újra feltámasztását, illetve megerősítését szolgálják.

A börtön – a maga szocio-kulturális közegével – nem feltétlenül segíti az önkéntesség kialakulását, mivel egy zárt mikroközösségben a személyiség az alkalmazkodás mókuskerekében megpróbál addigi önmaga maradni, és inkább a konformizmus helyeződik előtérbe. Ezt a burkot kell nekünk feltörnünk. Az ehhez vezető úton érzük el azt a hatást, amit direkt módon egy kialakult személyiségben nagyon nehéz elérni. Itt lépnek előtérbe a különböző szakkörök, a képességfejlesztő tréningek, a jóvátételi tevékenységek, a kreatív kézművesség, az állatterápia, a drámapedagógia stb. Fontos megjegyezni, hogy nem érhetünk el célt anélkül, hogy kellőképpen nyitnánk a társadalom felé, mivel az elfogadáshoz csökkenteni kell az emberekben meglévő előítéleteket. Meg kell mutatnunk, hogy az elítéltek is emberek, akik segítséggel képesek a változásra, hiszen mindenki megérdemel még egy esélyt. Mindezt nagymértékben elősegíti az oktatás, az önképzés és a kultúra hatásainak összekapcsolása. A börtönszínházi tevékenységben ez remekül megjelenik, mivel a drámapedagógia az élet számos területén pozitív eredménnyel fejti ki hatását, ez lehet ezt hasznosan alkalmazni a büntetés-végrehajtás keretén belül is.

„Boldog voltam! Ki tudtam szakadni a börtön zárt rendszeréből, és picit szabadabbnak érezte magát az ember. Átvehettem a civil ruhámat, ami szintén jó érzés volt. Nap mint nap több pozitív inger ért, mint előtte másfél év alatt összesen. A kívülállók és a börtön alkalmazottak el sem tudják képzelni, mit jelent ez egy fogvatartottnak.

Jó érzéseket „loptunk” bele a sötét napjainkba. Az, aki nem elítélt, ezt nem érezheti, mint mi. Emerson azt mondja: „Az élet olyan leckék sorozata, melyet át kell élnünk, hogy megérthessük őket”. Mindemmellett fárasztó is volt a munka. Dolgozni jártunk mellette, mert a fizetésre mindenkinek szüksége volt. Ha lehúztak minket a kivonuló listáról, nem örültünk. Ha fáradtak voltunk, az sem volt jó, ha nem mentünk dolgozni, az sem. A 22-es csapdája, ill. bármelyik ujjamat harapom, mindegyik fáj.

Majd jött a színházi próba és előadás. Ez még egy szabad embernek is csodálatos érzés kell, hogy legyen. Nekem az volt. A színpadra állásról nem is beszélve. Labdarúgó lévén engedjen meg egy hasonlatot. Mintha a Katalán Fc Barcelona stadionjának gyepére léphetnék, és még ha egy labdát is rúghatnék a hálóba. Jó hatással volt rám az egész művészi szféra.

Ahogy közeledett a főpróba és előadás, mindenki nagyon izgult és komolyan vette mindenki. De utána csak megkönnyebbült és felszabadult, boldog, mosolygó „kisművészeket” lehetett látni.

Örültem, hogy apám ezt látta. Láthatta, hogy a fia a börtönben nevet, jó emberek veszik körül, eredményét neves emberek díjazták.” (egy fogvatartott)

A játék, mint tudjuk, az ember fejlődésének része, hiszen egész szocializálódásunk a játékra épül. Így tanuljuk meg szerepeinket, találjuk meg a családban és a társadalomban elfoglalt helyünket. A játék alakítja továbbá énképünket, ami segít a siker elérésében, a bukás elviselésében, mindkettő megélésében és feldolgozásában. Amikor a börtönszínházról beszélünk, akkor nem másról szólunk, mint hogy egy adott zárt mikrokörnyezetben felhasználjuk a színjátszást az egyén belső énjének megerősítésére, és felelősségtudatának fejlesztésével képessé tesszük arra, hogy elfogadjon másokat, tudjon toleránsan együttműködni, a rendszeresség kialakításával pedig képes legyen saját énjét alárendelni a közösség elvárásainak.

A reszocializáció során alkalmazott drámapedagógia segíti a reintegrációs célok elérését, hiszen a különböző társadalmi rétegekből eltérő kultúrájú és szellemi képességű egyének képesek csapatként egy cél érdekében közös értéket létrehozni. Észre sem vesszük, hogy eközben mennyit fejlődnek és tanulnak. Számunkra pedig fontos, hogy belső énjük már nem küzd a direkt ráhatásokkal szemben, hanem együttműködőbb, elfogadóbb, ami a zárka közösségben való viselkedésükön, munkavégzésükön és fegyelmi helyzetükön is megmutatkozik. Az oktatás és az önképzés ilyen formája lehetővé teszi felzárkóztatásukat, és lehetőséget ad arra, hogy szabadulásuk után nagyobb eséllyel tudjanak beilleszkedni a társadalomba. Az első börtönszínházi találkozó 2013 júniusában realizálódott, megszervezését hosszú folyamat előzte meg. Tárgítottuk és ki is léptünk abból a körből, ami az intézetekben működő színjátzó körök munkáját megmutatta. A kezdeményezés pozitív megítélését és eredményességét alátámasztották a média és a civil közönség érdeklődő, elismerő visszajelzései, a Büntetés-végrehajtási Szervezeten belüli létjogosultságát pedig megerősítette a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága megrendezésében 2016-ban létrejött második Börtönszínházi Találkozó.

ESEMÉNYNAPTÁR

(2016. október 1-jétől december 31-éig)

Október 6.

A Szegedi Fegyház és Börtönben „*Hadifogolytábor és hadifogolysors a Szegedi Fegyház és Börtönben 1944–1945-ben*” címmel tartottak emlékkonferenciát és emléktáblavatást az elhunyt hadifoglyok emlékére. Az eseményre meghívást kaptak az intézettel kapcsolatot tartó társ- és rendvédelmi szervek képviselői és az a három adatközlő, akik hadifogoly hozzátartozóik emlékeit hozták el a rendezvényre. A konferencia résztvevőit dr. Juhász Tünde kormány megbízott és Csóti András bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka köszöntötte, aki a konferencia levezető elnökeként dr. Pintér Sándor belügyminiszter köszöntő szavait tolmácsolta. Ezt követően előadást tartott dr. Halmágyi Pál hadtörténész, dr. Farkas Csaba főlevéltáros, Tikász Sándor bv. dandártábornok, intézetparancsnok, dr. Kiss-Rigó László szegedcsanádi megyéspüspök, Bozó Bea, az intézet munkatársa és dr. Biernacki Karol, a Csongrád Megyei Levéltár igazgatója. A rendezvény az áldozatok emlékére elhelyezett emléktábla avatásával fejeződött be.

Október 11.

Az Aquaworld Resort Hotelben rendezték meg a II. Magyar Kultéri Védelmi Konferenciát. A rendezvényen a hazai és külföldi szakértők a biztonságtechnika, a biztonságpolitika és a nemzetvédelem szemszögéből közelítették meg a kultéri védelem témakörét. Lajtár József bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának gazdasági és informatikai helyettese bemutatta a szervezet munkáját az ideiglenes biztonsági határzár kialakításában.

Október 14.

Október 23-a tiszteletére, az Országos Polgárőr Szövetség a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben rendezett központi ünnepségén Csóti András bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka átvehette a polgárőrség legrangosabb kitüntetését, a Kopácsi Sándor Polgárőr Érdemrendet. Csóti András bv. altábornagy a kitüntetés a két szervezet között hosszú idő óta sikeresen működő szoros együttműködés kialakításában végzett tevékenység elismeréséül kapta.

Október 17-20.

Magyarországra látogatott a Cseh Köztársaság Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának négy munkatársa. A delegációt Schmehl János bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese fogadta, akitől a látogatók tájékoztatást kaptak a bv. szervezet működéséről, felépítéséről és a főbb szakmai feladatairól. A cseh delegáció tagjai látogatást tettek a Fővárosi Bv. Intézetben, a Pálhalmi Országos Bv. Intézetben és a Pálhalmi Agrospeciál Kft.-ben, valamint a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetben. A szakmai tapasztalatcsere fő témája a kockázatkezelés és -elemzés, a pártfogói felügyelet és a fiatalok kezelése volt.

Október 24-25.

Szakmai látogatásra érkezett Magyarországra Patryk Jaki, a lengyel igazságügyi minisztérium államtitkára, valamint Jacek Kitliński tábornok, a lengyel büntetés-végrehajtási szervezet országos parancsnoka. Az egyeztetés fő célja a fogvatartotti munkáltatás rendszerének megismerése volt. A vendégeket Csóti András bv. altábornagy, országos parancsnok fogadta, akik ezt követően látogatást tettek a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben és a Pálhalmi Agrospeciál Kft. telephelyein, ahol megismerkedtek a munkáltatás különböző formáival. A látogatás második napján szakmai egyeztetés zajlott Lajtár József bv. vezérőrnagy, gazdasági és informatikai helyettes vezetésével. Az egyeztetésen részt vett Nagy László, a Bv. Holding Kft. ügyvezető igazgatója és Ótott Annamária bv. ezredes, főosztályvezető is. A látogatás során Tasnádi László rendészeti államtitkár jelenlétében Csóti András bv. altábornagy munkája elismeréseként lengyel állami kitüntetést vehetett át.

Október 27.

Ünnepi állományértekezletet tartottak a Kozma utcai intézetben, az egyik legnagyobb hagyományokkal és szakmai múlttal bíró büntetés-végrehajtási intézet, a Budapesti Fegyház és Börtön fennállásának 120. évfordulója alkalmából.

November 1.

November 1-jei hatállyal Pintér Sándor belügyminiszter kinevezte dr. Tóth Tamás bv. vezérőrnagyot a büntetés-végrehajtás országos parancsnokává. A leköszönő országos parancsnok, Csóti András bv. altábornagy jogviszonya a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló törvény alapján, a szolgálat felső korhatárának elérése miatt szűnt meg. Dr. Tóth Tamás 2014. július 1-jétől országos parancsnokká történő kinevezéséig a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának általános helyettesi posztját töltötte be. Pintér Sándor Csóti András

bv. altábornagy, a leköszönő országos parancsnok életútját kiemelkedőnek nevezte, kivételesen hosszú és eredményes munkáját a belügyminiszter Szent Adorján Érdemjel odaítélésével ismerte el.

November 3.

A Református Zsinati Hivatal dísztermében közösen tartotta meg éves rendes közgyűlését és konferenciáját a Magyar Testvéri Börtöntársaság és a Börtönlelkészek Magyarországi Szervezete. Soltész Miklós, az Emberi Erőforrások Minisztériumának egyházi, nemzetiségi és civil kapcsolatokért felelős államtitkára több díjat is átadott a rendezvényen.

November 8–10.

„Kommunikáció a biztonságos világért, kommunikáció a biztonságos Magyarorszáért” címmel rendezték meg a XXI. biztonsági és informatikai, bűnmegelőzési, bűnüldözési, igazságszolgáltatási konferenciát, más néven Kriminálexpót. A rendezvényen november 9-én, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága szervezésében beszélgetéssorozatot rendeztek „A kockázatelemzés és -kezelés jelene és jövője a büntetés-végrehajtásban” címmel. Az előadás-sorozatot dr. Bogotyán Róbert bv. ezredes, a Fogvatartási Ügyek Szolgálatának (FÜSZ) vezetője nyitotta meg. Ezt követően előadást tartott Somogyvári Mihály bv. őrnagy, a Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztály megbízott főosztályvezetője, valamint a Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet (KKMI) megbízott vezetője, dr. Fiáth Titanilla, a KKMI osztályvezetője és Juhász Ferenc bv. alezredes, a FÜSZ Pártfogó Felügyelői Osztályának vezetője.

November 15.

A Kínai Népköztársaság Csianghszi tartomány igazságügyi minisztériumának képviselői látogattak el a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságára november 15-én. A delegáció az alternatív büntetés-végrehajtási módszerekről, a reintegrációs őrizet működéséről, technikai feltételeiről, jogszabályi háttéréről és a jogintézmény bevezetése óta elért eredményekről tájékozódott. A vendégeket Schmehl János bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese fogadta, majd ismertette az Országos Parancsnokság működését, szervezeti felépítését, illetve a fogvatartotti állományra jellemző főbb adatokat. Ezt követően Dr. Bogotyán Róbert bv. ezredes, a Fogvatartási Ügyek Szolgálatának vezetője bemutatta az alternatív büntetés-végrehajtási módszerek magyarországi alkalmazását, a fogvatartottak sikeres reintegrációját elősegítő programokat, valamint a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer és a pártfogó felügyelet működését.

November 21.

A Magyar Tudományos Akadémián „*Dogmatika és praxis – irányok és irányváltások a XXI. század magyar büntönügyében*” címmel tartottak konferenciát, amelyet a Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának Büntetés-végrehajtási Jogi Albizottsága, a Büntetés-végrehajtási Szervezet Tudományos Tanácsa és a Magyar Büntönügyi Társaság szervezett a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából. Dr. Tóth Tamás bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka köszöntője és a rendezvény levezető elnöke, prof. dr. Vókó György megnyitója után előadást tartott dr. Polt Péter legfőbb ügyész, prof. dr. Mezey Barna, az Eötvös Loránd Tudományegyetem rektora és a Magyar Büntönügyi Társaság elnöke, dr. Pallo József bv. ezredes, a Magyar Tudományos Akadémia Büntetés-végrehajtási Albizottságának titkára és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának főosztályvezetője, valamint Somogyvári Mihály bv. őrnagy, a Büntetés-végrehajtási Szervezet Tudományos Tanácsának titkára.

November 21.

A fogvatartottak társadalmi visszailleszkedését segítve számos civil szervezet vesz részt a büntetés-végrehajtás munkájában. Ennek egyik jó példája a Balassagyarmaton működő Mesekör program. Ennek kapcsán a Balassagyarmati Fegyház és Büntönben szakemberek beszélgettek az ötéves program tapasztalatairól és eredményeiről.

November 29.

Román büntetés-végrehajtási szakemberek látogattak Magyarországra, akik a Szegedi Fegyház és Büntön, valamint az elítéltek munkáltatását szervező Nagyfa-Alföld Kft. üzemcarnokait tekinthették meg. Az elítéltek budapesti és szegedi foglalkoztatási helyszíneit Lajtár József bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának gazdasági és informatikai helyettese mutatta be a delegáció számára. A látogatók meghallgathatták Borsi János bv. ezredes, a gazdasági társaság igazgatójának előadását, majd Katona Tibor bv. ezredes, a gazdasági társaság igazgató-helyettese vezetésével gyárlátogatáson vehettek részt, végül a Csillagbüntönben Tikász Sándor bv. dandártábornok, intézetparancsnok beszélt a fegyház történelméről és mindennapjairól.

December 7.

A Fogvatartási Ügyek Szolgálatja és a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet szervezésében „*A női fogvatartottak foglalkoztatása, eredményes reintegrációjuk elősegítése*” címmel tartottak szakmai konferenciát. A rendezvényt Juhász Attila bv. ezredes, a Heves Megyei Bv. Intézet parancsnoka nyitotta meg. Prezentációt tartott

dr. Bogotyán Róbert bv. ezredes, a Fogvatartási Ügyek Szolgálatának vezetője, majd ismét Juhász Attila vette át a szót előadásával. Ezt követően Zelei Andrea, a RÉV Szenvedélybeteg-segítő Szolgálat munkatársa, a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Kalocsai Fegyház és Börtön, valamint a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet munkatársai és Szeidl Tamás bv. ezredes, projektvezető előadása következett. A konferencia zárásaként dr. Bogotyán Róbert bv. ezredes összegezte az elhangzottakat.

December 8.

Schmehl János bv. vezérőrnaggyal, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettesének vezetésével egyeztető megbeszélést tartottak a börtönlelkészek delegáló egyházak előljárói a BvOP-n. Az eseményen részt vett Bíró László katolikus tábori püspök, ordinárius, dr. Lackner Pál ny. evangélikus tábori püspök, az Evangélikus Egyház Püspöki Tanácsának referense, Magyarné Balog Erzsébet református lelkész-igazgató, Schönberger András börtönlelkész, országos hatáskörrel rendelkező rabbi, valamint L. Molnár István börtönlelkész, a református börtönlelkészek koordinációs vezetője. Az egyeztetésen a szakterület részéről dr. Bogotyán Róbert bv. ezredes, a Fogvatartási Ügyek Szolgálatának vezetője, valamint Szilassy Roland c. bv. őrnagy vett részt.

Összeállította: **Rutkai Kata**

Ára: 600 Ft